PAOLO MENGOZZI
FŐTANÁCSNOK INDÍTVÁNYA

Az ismertetés napja: 2008. november 6. [1]

Tartalomjegyzék

I – Előzmények, eljárás és kereseti kérelmek . . . . . I - 5850

II – Jogi elemzés . . . . . I - 5852

A – Előzetes megjegyzések . . . . . I - 5852

B – Az arra vonatkozó első jogalapról, hogy a Bizottság megsértette az ADM védelemhez való jogát azáltal, hogy az ADM-nek vezető szerepet tulajdonított a kartellben . . . . . I - 5853

1. Az Elsőfokú Bíróság értékelése . . . . . I - 5853

2. A felek érvei . . . . . I - 5854

3. Elemzés . . . . . I - 5856

C – A vitatott határozat ellen benyújtott keresetről: annak értékelése, hogy a Bizottság megsértette-e az ADM védelemhez való jogát azzal, hogy irányító szerepet tulajdonított az ADM-nek a kartellben . . . . . I - 5863

D – Az FBI-jelentésnek az ADM kartellben betöltött vezető szerepére utaló bizonyítékként való felhasználásából származó eljárási biztosítékok tiszteletben tartásának megsértésére vonatkozó második fellebbezési jogalapról . . . . . I - 5865

1. Az Elsőfokú Bíróság értékelése . . . . . I - 5865

2. A felek érvei . . . . . I - 5867

3. Elemzés . . . . . I - 5870

a) A megtámadott ítélet értelmezése . . . . . I - 5870

b) A megtámadott ítéletben elemzés céljára alkalmazott kritériumok helyességéről . . . . . I - 5872

1 – Eredeti nyelv: olasz.

i) A nem a Bizottság által folytatott eljárásból származó bizonyítékok Bizottság általi felhasználására vonatkozó általános tilalom hiányáról . . . I - 5873

ii) Az egyes eljárási garanciák megsértéséről . . . I - 5876

– A nem a Bizottság által folytatott eljárás során megszerzett bizonyítékok felhasználására vonatkozó feltételek meglétéről: az eljárási jogok tiszteletben tartása . . . I - 5877

– A Bizottság által eljárási jogok tiszteletben tartásának biztosítása érdekében alkalmazandó eljárási módszer Elsőfokú Bíróság által meghatározott ismérveiről és ezen ismérvek jelen ügyre történő alkalmazásáról . . . I - 5880

E – A vitatott határozat ellen benyújtott keresetről: a Bizottság jogosult volt-e az FBI-jelentés annak bizonyítására történő felhasználására, hogy az ADM volt a kartell egyik vezetője? . . . I - 5887

F – A Cerestar írásbeli nyilatkozatához kapcsolódó harmadik, negyedik és ötödik fellebbezési jogalapról . . . I - 5887

G – A vitatott határozat ellen benyújtott keresetről: a Bizottság jogilag megfelelően bizonyította-e, hogy az ADM volt a kartell egyik vezetője? . . . I - 5889

H – Az amerikai versenyhatóságok első intézkedését követően a kartellben való részvétel ADM részéről való azonnali beszüntetése enyhítő körülményként való elismerésének elmulasztásával kapcsolatos hatodik fellebbezési jogalap . . . I - 5890

1. Az Elsőfokú Bíróság értékelése . . . I - 5890

2. A felek érvei . . . I - 5892

3. Értékelés . . . I - 5892

I – A kartell piacra gyakorolt tényleges hatására vonatkozó kilencedik fellebbezési jogalapról . . . I - 5895

1. Az Elsőfokú Bíróság értékelése . . . I - 5895

2. A felek érvei . . . I - 5896

3. Értékelés . . . I - 5897

J – A bizalomvédelem elvének az ADM által a közigazgatási eljárás során tanúsított együttműködés értékelése során történt megsértésére vonatkozó hetedik és nyolcadik jogalapról . . . I - 5901

1. A Bizottság tisztviselői által a közigazgatási eljárás során tett nyilatkozatokra vonatkozó fellebbezési jogalapról . . . I - 5902

2. Az engedékenységi közlemény B. szakaszában foglalt feltételek állítólagos megsértéséhez kapcsolódó fellebbezési jogalapról . . . . . I - 5903

K – A vitatott határozat ellen benyújtott keresetről: az engedékenységi közlemény B. szakaszának b) pontja alapján az ADM-et kell-e azon vállalkozásnak tekinteni, amely elsőként szolgáltatta a Bizottság részére a kartell létezését bizonyító meghatározó elemeket? . . . . . I - 5904

L – Az ADM-mel szemben kiszabott bírság összegének újbóli meghatározása . . . . I - 5909

M – Költségek . . . . . I - 5909

III – Végkövetkeztetések . . . . . I - 5910

I – Előzmények, eljárás és kereseti kérelmek

1. A 2001. december 5-i 2002/742/EK bizottsági határozat [2] (a továbbiakban: vitatott határozat) 1. cikkében a Bizottság az 1962. február 6-i 17. tanácsi rendelet [3] alapján folytatott eljárásban megállapította, hogy az Archer Daniels Midland Co. (a továbbiakban: ADM) és egyéb vállalkozások megsértették az EK-Szerződés 81. cikkének (1) bekezdését és az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodás (a továbbiakban: EGT-Megállapodás) 53. cikkének (1) bekezdését azáltal, hogy a citromsavpiacon megállapodásban és/vagy összehangolt magatartásban vettek folyamatosan részt.

2. A vitatott határozat (158) preambulumbekezdésében a Bizottság a következőket határozta meg lényeges tényezőkként a jogsértés jelen ügyben való megállapítása szempontjából: a piacok és a piaci részesedések kvótáinak rögzítése, a gyártási kapacitások befagyasztása/korlátozása/lezárása, összehangolt áremelésekről való megállapodás, az áremeléseket „vezető” gyártó kijelölése az egyes nemzeti piacon, a jelenlegi és a jövőbeni célárak listájának a terjesztése az áremelések ellenőrzése céljából, információs és felügyeleti rendszer kidolgozása és létrehozása a versenykorlátozó megállapodások végrehajtásának biztosítása céljából, a vevők fel- és kiosztása, rendszeres találkozókon való részvétel vagy a kapcsolattartás más formáinak alkalmazása a fenti korlátozásokban való megegyezés, valamint azok végrehajtása és/vagy azoknak a helyzet függvényében való módosítása céljából.

3. A Bizottság a vitatott határozat 3. cikkében bírságokat szabott ki a jogsértésben felelősnek talált vállalkozásokkal szemben. A bírságok

2 – Az EK-Szerződés 81. cikkének és az EGT-Megállapodás 53. cikkének alkalmazására vonatkozó eljárásban (COMP/E-1/36.604 „citromsav”-ügy) 2001. december 5-én hozott 2002/742/EK bizottsági határozat (HL 2002. L 239., 18. o.).

3 – A többször módosított, a Szerződés [81]. és [82]. cikkének végrehajtásáról szóló, 1962. február 6-i 17. (első) tanácsi rendelet (HL 1962. L 13., 204. o.; magyar nyelvű különkiadás 8. fejezet, 1. kötet, 3. o.).

összegének kiszámításánál a Bizottság – anélkül, hogy kifejezetten kimondta volna – a 17. rendelet 15. cikkének (2) bekezdése és az ESZAK-Szerződés 65. cikkének (5) bekezdése alapján kiszabott bírság megállapításának módszeréről szóló 1998. évi iránymutatásában (a továbbiakban: iránymutatás) [4] meghatározott módszert, illetve szükség esetén, kifejezetten kimondva, a kartellügyek esetében a bírságok alóli mentességről és a bírságok csökkentéséről szóló, 1996. évi bizottsági közleményt (a továbbiakban: engedékenységi közlemény) alkalmazta [5].

4. Az ADM-mel szemben kiszabott bírság összege 39,69 millió euró volt.

5. A bírságok összegének meghatározása során a Bizottság a jogsértés súlyának értékelésénél figyelembe vette különösen azt a tényt, hogy a kartell tényleges hatást gyakorolt az EGT citromsavpiacára. A jogsértés súlya és időtartama alapján az ADM-mel szemben kiszabott bírság alapösszege 58,8 millió euró volt, ezt a Bizottság súlyosító körülményeket figyelembe véve 35%-kal növelte azon az alapon, hogy az ADM egy másik vállalkozással együtt vezető szerepet töltött be a kartellben. Emellett az ADM nem részesült az engedékenységi közlemény B. szakaszában szereplő – „mentesség a bírság alól vagy különösen jelentős mértékű csökkentés” megnevezésű – kedvezményben azon összeg tekintetében, amelyet együttműködés hiányában szabtak volna ki, és amelyben helyette egy másik vállalkozás, a Cerestar Bioproducts BV (a továbbiakban: Cerestar) részesült. A Bizottság úgy vélte, hogy nem az ADM, hanem a Cerestar szolgáltatta elsőként a kartell létezését bizonyító meghatározó bizonyítékokat az engedékenységi közlemény B. szakaszának b) pontja értelmében, továbbá hogy az ADM mint a kartellben irányító szerepet betöltő egyik vállalkozás nem felelt meg az engedékenységi közlemény B. szakasza e) pontjában szereplő feltételeknek sem. Ugyanakkor a közlemény D. szakasza alapján a Bizottság a bírság „nagymértékű [50%-os] csökkentését” engedélyezte az ADM számára.

6. Az ADM az Elsőfokú Bíróság Hivatalához 2002. február 28-án benyújtott keresetlevelében elsősorban azt kérte, hogy az Elsőfokú Bíróság semmisítse meg a vitatott határozat 1. cikkét annyiban, amennyiben e cikk megállapítja, hogy az ADM megsértette az EK 81. cikket, valamint az EGT-Megállapodás 53. cikkét azáltal, hogy részt vett az érintett piac gyártási kapacitásainak korlátozásában, valamint az említett érintett piac egyes nemzeti szegmenseiben az áremeléseket „vezető” gyártó kijelölésében, másodsorban pedig azt kérte, hogy semmisítse meg a határozat 3. cikkét annyiban, amennyiben az az ADM-re vonatkozik, vagy ennek elmaradása esetén azt oly módon módosítsa e cikket, hogy törli vagy csökkenti az ADM-mel szemben kiszabott bírság összegét.

4 – HL 1998. C 9., 3. o.; magyar nyelvű különkiadás 8. fejezet, 1. kötet, 171. o.

5 – HL 1996. C 207., 4. o.

7. 2006. szeptember 27-én hozott ítéletében [6] (a továbbiakban: megtámadott ítélet) az Elsőfokú Bíróság helyt adott az ADM kereseti kérelmének a vitatott határozat 1. cikkének megsemmisítése tekintetében, azonban elutasította azon kereseti kérelmeit, amelyek a határozat 3. cikkében kiszabott bírságra vonatkoztak, és úgy határozott, hogy a Bizottság köteles viselni az ADM költségeinek egytizedét, illetve az ADM köteles viselni saját költségeinek fennmaradó részét, valamint a Bizottság költségeit.

8. Az ADM a Bíróság Hivatalához 2006. december 11-én benyújtott kérelmével fellebbezést nyújtott be az ítélet ellen, azt kérve, hogy a Bíróság helyezze azt hatályon kívül annyiban, amennyiben elutasítja az ADM által a vitatott határozat ellen indított keresetet, valamint azt kérve, hogy a Bíróság semmisítse meg a határozat 3. cikkét annyiban, amennyiben az az ADM-re vonatkozik, vagy oly módon módosítsa e cikket, hogy törölje vagy csökkentse az ADM-mel szemben kiszabott bírság összegét, illetve másodlagosan azt kérte, hogy utalja vissza az ügyet az Elsőfokú Bíróság elé, hogy az a Bíróság által kialakított jogelvekkel összhangban álló ítéletet hozzon, továbbá minden esetben kötelezze a Bizottságot mindkét eljárás költségeinek viselésére.

9. A Bizottság azt kéri, hogy a Bíróság utasítsa el a fellebbezést és kötelezze az ADM-et a költségek viselésére.

6 – A T-59/02. sz., Archer Daniels Midland kontra Bizottság ügyben 2006. szeptember 27-én hozott ítélet (EBHT 2006., II-3627. o.).

10. A felek képviselőinek meghallgatására a 2008. május 8-i tárgyaláson került sor.

II – Jogi elemzés

A – *Előzetes megjegyzések*

11. Fellebbezésének alátámasztására az ADM kilenc jogalapot jelölt meg (a továbbiakban: fellebbezési jogalapok), ezek mindegyike a vele szemben kiszabott bírság összegének meghatározására vonatkozik.

12. Az első öt fellebbezési jogalappal az ADM az Elsőfokú Bíróság azon értékeléseket vitatja, amely alapján elutasította a Bizottság által a bírság alapösszegére a súlyosító körülmény – nevezetesen az ADM citromsavkartellben állítólagosan játszott vezető szerepe – címén alapján alkalmazott 35%-os növeléssel szemben felhozott érveit. E jogalapok közül az első arra a tényre vonatkozik, hogy az Elsőfokú Bíróság nem állapította meg, hogy a Bizottság saját hibája folytán megsértette az ADM védelemhez való jogát, mivel az ADM a közigazgatási eljárás során nem tudott kifogást emelni a súlyosító körülménynyel, illetve az ahhoz kapcsolódó tényekkel szemben. Másrészt a következő négy jogalap különböző alapokon azon értékeléseket kifogásolja, amelyek alapján az Elsőfokú Bíróság elutasította az ADM azon érvelését, miszerint

a vitatott határozatban szereplő azon megfontolások, amelyeknek megfelelően vezető szerepet tulajdonítottak az ADM-nek, nem voltak alkalmasak ezen állítás alátámasztására.

B – *Az arra vonatkozó első jogalapról, hogy a Bizottság megsértette az ADM védelemhez való jogát azáltal, hogy az ADM-nek vezető szerepet tulajdonított a kartellben*

1. Az Elsőfokú Bíróság értékelése

13. Az utolsó négy jogalap egy enyhítő körülmény létezésének elutasítására, a kartell által a piacra gyakorolt tényleges hatás értékelésére és az ADM közigazgatási eljárás során a Bizottsággal való együttműködésének értékelésére vonatkozik.

14. Hadd jelezzem előre, hogy bizonyos fellebbezési jogalapok megalapozottnak tűnnek számomra, így véleményem szerint a megtámadott ítélet bizonyos pontjait hatályon kívül kell helyezni, továbbá úgy vélem, hogy a per állása lehetővé teszi, hogy a Bíróság alapokmánya 61. cikkének első bekezdése alapján érdemben eldöntse az ügyet, ahogy azt az ADM kéri. Az egyszerűbb kifejtés érdekében, figyelemmel a fellebbezési jogalapok számára, az általam megalapozottnak tartott jogalapok vizsgálatát követően közvetlenül azokat az elsőfokú eljárásban hivatkozott jogalapokat vizsgálom, amelyeket a megtámadott ítélet bizonyos részeiben elutasítottak, és amelyeket a fellebbezési kérelem szerint hatályon kívül kell helyezni.

15. Az Elsőfokú Bíróság előtt folyamatban lévő eljárásban az ADM azt állította, hogy a Bizottság megsértette a védelemhez való jogát, mivel a közigazgatási eljárás során a Bizottság nem közölte vele azt a kifogást, hogy irányító szerepet játszott a kartellben, valamint a kifogásközlésben nem tüntették fel azokat a – különösen az ADM egyes képviselőinek a kartelltalálkozókon játszott szerepével kapcsolatos – elemeket, amelyek a vitatott határozatban alátámasztották volna ezt a kifogást. Az ADM azt is kifogásolta, hogy az eljárás során nem volt lehetősége kifejteni az álláspontját az egyesült államokbeli Federal Bureau of Investigation (a továbbiakban: FBI) azon jelentésének a fenti vád alátámasztásának bizonyítékaként való felhasználásával kapcsolatban, amely az ADM egy korábbi képviselőjének 1996. október 11-én és 12-én az FBI ügynökei előtt tett nyilatkozataira vonatkozik (a továbbiakban: FBI-jelentés), valamint a Cerestar 1999. március 18-án a Bizottságnak megküldött írásbeli nyilatkozatának [7] (a továbbiakban: a Cerestar írásbeli nyilatkozata) bizonyítékként való felhasználásával kapcsolatban sem.

7 – A vitatott határozat a Cerestar 1999. március 25-i nyilatkozatára utal. Ugyanakkor nincs két külön nyilatkozat, csak egy. Ahogy az a megtámadott ítélet 371. pontjából kitűnik, a Cerestar nyilatkozata 1999. március 18-án kelt, azonban azt a Bizottsággal 1999. március 25-én közölték.

16. Az Elsőfokú Bíróság először is a Bíróság Musique diffusion française és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben hozott ítéletére [8] utalt, amely szerint amennyiben a Bizottság kifogásközlésében kifejezetten feltünteti, hogy meg fogja vizsgálni, hogy az érintett vállalkozásokkal szemben helye van-e bírság kiszabásának, valamint feltünteti azokat a fő ténybeli és jogi bizonyítékokat – mint például a feltételezett jogsértés súlya és időtartama, amelyek bírság kiszabásához vezethetnek –, valamint hogy e jogsértést „szándékosan vagy gondatlanul" követték-e el, teljesíti a vállalkozások meghallgatáshoz való jogának tiszteletben tartására vonatkozó kötelezettségét, és ezzel tudomásukra hozza azokat a bizonyítékokat, amelyek alapján nemcsak hogy a jogsértés megállapításával szemben, hanem a bírság velük szembeni kiszabásával kapcsolatosan is védekezhetnek [9].

17. Az Elsőfokú Bíróság ezt követően elutasította az ADM kifogásait, mivel úgy vélte, hogy a Bizottság a kifogásközlésben megjelölte azokat a főbb ténybeli és jogi elemeket, amelyek az ADM-mel szemben kiszabandó bírság alapját képezhetik, és megállapította, hogy „[a]z érintett vállalkozások védelemhez való jogának tiszteletben tartása nem kötelezi a Bizottságot arra, hogy a kifogásközlésben konkrétabban jelölje meg, hogy az adott ügyben a bírság mértékének meghatározásánál e tényezők mindegyikét milyen módon használja fel." A Michelin kontra Bizottság ügyben hozott ítéletre [10] utalva az Elsőfokú Bíróság kiemelte, hogy a Bizottság „nem volt köteles megjelölni sem azt, hogy az ADM-et a kartell irányítójának minősítheti, sem a növelés mértékét, amelyet emiatt esetleg az ADM-re vonatkozó bírságra alkalmazna." Az FBI-jelentés és a Cerestar írásbeli nyilatkozatának bizonyítékként való felhasználását illetően az Elsőfokú Bíróság megállapította, hogy „a Bizottság ezen iratokat a kifogásközléshez mellékelte, és így a felek kifejthették az erre vonatkozó álláspontjukat, ideértve azok bizonyítékként való felhasználását." [11]

2. A felek érvei

18. Az itt vizsgált fellebbezési jogalapban az ADM azt állítja, hogy az Elsőfokú Bíróság megsértette a védelemhez való jog tiszteletben tartásának elvét, amikor arra a következtetésre jutott, hogy a Bizottság a kifogásközlésben nem köteles tájékoztatni a címzettet arról, hogy a szóban forgó vállalkozást esetleg kartellirányítónak tekinti, valamint hogy a Bizottság nem köteles feltüntetni azokat a tényeket, amelyeken ez a megállapítás alapulhat. Emellett az ADM szerint a második megállapítást a Bizottság nem is indokolta megfelelően.

19. Az ADM álláspontja szerint a kartellben betöltött vezető szerep az egyik olyan fő ténybeli elem, amely jellemzi a jogsértést elkövető vállalkozás magatartásának súlyát, és amelynek szerepelnie kell a kifogásközlésben [12], már csak azért is, mert a Bizottság ilyen súlyosító körülmény esetében a bírság

8 – A 100/80–103/80. sz., Musique diffusion française és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben 1983. június 7-én hozott ítélet (EBHT 1983., 1825. o.) 21. pontja.

9 – A megtámadott ítélet 434. pontja.

10 – A 322/81. sz., Michelin kontra Bizottság ügyben 1983. november 9-én hozott ítélet (EBHT 1983., 3461. o.) 20. pontja.

11 – A megtámadott ítélet 436., 438. és 439. pontja.

12 – Ezzel összefüggésben az ADM a T-9/99. sz., HFB és társai kontra Bizottság ügyben 2002. március 20-án hozott ítélet (EBHT 2002., II-1487. o.) 316. és 317. pontjára, a T-23/99. sz., LR AF kontra Bizottság ügyben 2002. március 20-án hozott ítélet (EBHT 2002., II-1705. o.) 203–205. pontjára és a T-48/00. sz., Corus UK kontra Bizottság ügyben 2004. július 8-án hozott ítélet (EBHT 2004., II-2325. o.) 153. pontjára hivatkozik.

összegét rendszerint 30%-kal és 50%-kal növeli.

20. Emellett az ADM úgy véli, hogy a kartellben neki tulajdonított vezető szerepet alátámasztó tényeket fel kell tüntetni a kifogásközlésben, vagy azoknak legalábbis logikusan következniük kell az ahhoz csatolt dokumentumokból [13]. A jelen esetben azonban a kifogásközlés nem tartalmazta ezeket a tényeket, és azok semmiképpen sem következhettek a csatolt dokumentumokból, mivel: i. a Bizottság kifejezetten kiemelte a kifogásközlésben, hogy a bírság összegének kiszámításánál, különösen pedig az egyes vállalkozások által játszott szerep értékelésénél a kifogásközlésnek megfelelően fogja figyelembe venni az ott ismertetett tényeket; ii. a kartell vezetőjének megnevezése nehézségekbe ütközött a tények összetettsége miatt, ahogy azt a Bizottság a vitatott határozat (273) preambulumbekezdésében, illetve az Elsőfokú Bíróság a megtámadott ítélet 300. pontjában is elismerte; iii. azáltal, hogy a Bizottság a közigazgatási eljárás során jelezte, hogy az ADM részesülhet az engedékenységi közlemény B. szakasza szerinti kedvezményben, olyan benyomást keltett, mintha nem tekintené az ADM-et a kartell egyik vezetőjének; iv. egy vállalkozástól, ha kifejezetten nem figyelmeztetik erre, nem lehet elvárni, hogy megvizsgáljon és ellenbizonyítékok alapján cáfoljon a kifogásközléshez csatolt számos, terjedelmes dokumentumban szereplő valamennyi tényt: ha így tenne, a vállalkozás feltehetően elesne az engedékenységi közlemény B. szakaszában szereplő kedvezményektől, mivel e közlemények többek között folyamatos és teljes körű együttműködést előfeltételez a vállalkozás részéről.

13 – A T-11/89. sz., Shell kontra Bizottság ügyben 1992. március 10-én hozott ítélet (EBHT 1992., II-757. o.) 62. pontja.

21. A Bizottság álláspontja szerint az ADM kifogásai nem megalapozottak. Megítélése szerint azok a kartellben betöltött vezető szerep ténye és a vezető szerep bírság kiszámítását érintő következményei közötti megtévesztő különbségtételen alapulnak. Az ADM nem veszi figyelembe azt, hogy a vezető szerepnek a bírság összegére, nem a jogsértés megállapítására van hatása. Ezért nincs szükség arra, hogy a Bizottság részletesebben bizonyítsa a kifogásközlésben „azokat a tényeket, amely valójában a bírság szintjét jelzik előre". A jelen ügyben éppen ellenkezőleg, a Bizottság szerint elegendő volt – ahogy az történt is – azt kimondani, hogy a jogsértés súlyosságának értékelésénél figyelembe fogja venni az egyes érintett vállalkozások által betöltött szerepet.

22. A Bizottság ezzel szemben megjegyezte, hogy az FBI-jelentés és a Cerestar írásbeli nyilatkozata a kifogásközléshez csatolt nyolc dokumentum között szerepelt.

23. A Bizottság hozzáteszi, hogy az ADM kartellben játszott szerepét a kifogásközlés corpusában említi (példaként utal a kifogásközlés 63., 71., 84., 85., 93., 94. és 104. pontjára). Emellett a kifogásközlésre adott válaszában az ADM kifejezetten utalt mind az FBI-jelentésre, mind a Cerestar írásbeli nyilatkozatára, továbbá terjedelmes megjegyzéseket tett a kartellben játszott szerepét illetően, elutasítva, hogy vezető vagy kezdeményező szerepet játszott volna, ezt az állítását éppen az FBI-jelentésre való hivatkozással támasztva alá. Mindez azt bizonyítja, hogy az ADM olyan helyzetben volt, hogy a kifogásközlés tartalma alapján képes legyen kialakítani védekezését.

3. Elemzés

24. Bár léteznek elszigetelt, ellentétes nézetet valló vélemények [14], az állandó ítélkezési gyakorlatból az következik, hogy azoknak a vállalkozásoknak, amelyek ellen az EK-Szerződés versenyszabályainak állítólagos megsértése miatt indítanak eljárást, joguk van ahhoz, hogy a Bizottság meghallgassa őket, nemcsak az állítólagos jogsértés fennállása kérdésében, hanem a bírság kiszabása, illetve a bírságösszeg megállapításának kritériumai tekintetében is.

25. Ahogy az Elsőfokú Bíróság is megjegyezte a megtámadott ítéletben, a Bíróság megállapította, hogy „amennyiben a Bizottság kifogásközlésében kifejezetten feltünteti, hogy meg fogja vizsgálni, hogy az érintett vállalkozásokkal szemben helye van–e bírság kiszabásának, valamint feltünteti azokat a fő ténybeli és jogi bizonyítékokat – mint például a feltételezett jogsértés súlya és időtartama, amelyek bírság kiszabásához vezethetnek –, valamint hogy e jogsértést „szándékosan vagy gondatlanul" követték–e el, teljesíti a vállalkozások meghallgatáshoz való jogának tiszteletben tartására vonatkozó kötelezettségét. Ezzel tudomásukra hozza azokat a bizonyítékokat, amelyek alapján nemcsak hogy a jogsértés megállapításával szemben, hanem a bírság velük szembeni kiszabásával kapcsolatosan is védekezhetnek" [15].

26. Úgy tűnik, hogy különösen a Michelin kontra Bizottság ügyben hozott ítéletben [16] a Bíróság némiképpen eltért a Verloren Van Themaat főtanácsnok által tett javaslatoktól, amelyek szerint „nyilvánvaló, hogy a Bizottság nem közölheti magának a közigazgatási eljárásnak a folyamán a bírság összegét, vagy *az annak megállapítására alkalmazott kritériumokat,* mivel a vétkesség, illetve a gondatlanság mértékét csak a közigazgatási eljárás végén lehet megállapítani" [17]. Ami a bírság kiszabásánál alkalmazott kritériumokat illeti, a Bíróság szükségesnek tartotta kiemelni az ítéletben, hogy „a kifogásközlésben […] a Bizottság kifejezetten közölte, hogy bírságot szándékozik kiszabni [az érintett vállalkozással szemben], olyan összegben, amelynek megállapításánál figyelembe veszi *az általa súlyosnak tekintett* jogsértés időtartamát és súlyát", ezzel biztosítva a vállalkozás számára „lehetőséget nem csupán a jogsértés megállapításával, hanem a bírság kiszabásával kapcsolatos védekezésre" [18].

14 – A C-238/99. P., C-244/99. P., C-245/99. P., C-247/99. P., C-250/99. P.–C-252/99. P. és C-244/99. P. sz., Limburgse Vinyl Maatschappij és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben („PVC II"-ügy) 2002. október 15-én hozott ítélet (EBHT 2002., I-8375. o.) 91. pontja szerint „a védelemhez való jog 17. rendeletben és 99/63 rendeletben meghatározott feltételei […] a Bizottság által a versenyszabályok *megsértésének megtörténtére vonatkozó állításának* alátámasztására használt dokumentumok, illetve tények és körülmények valóságtartalmával és relevanciájával kapcsolatos kérdésekre *korlátozódnak"* (kiemelés tőlem).

15 – A fenti 8. lábjegyzetben hivatkozott a Musique diffusion française és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben hozott ítélet 21. pontja, valamint a C-189/02. P., C-202/02. P., C-205/02. P.–C-208/02. P. és C-213/02. P. sz., Dansk Rørindustri és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben 2005. június 28-án hozott ítélet (EBHT 2005., I-5425. o.) 428. pontja.

16 – Hivatkozás a fenti 10. lábjegyzetben.

17 – A fenti 10. lábjegyzetben hivatkozott Michelin kontra Bizottság ügyben 1983. június 21-én ismertetett főtanácsnoki indítvány 7. pontja. Kiemelés tőlem.

18 – A fenti 10. lábjegyzetben hivatkozott Michelin kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 20. pontja. Kiemelés tőlem.

27. A még újabb keletű, Showa Denko kontra Bizottság ügyben hozott ítéletben [19] a Bíróság teljesen világosan megállapította, hogy az EK 81. cikk állítólagos megsértésével kapcsolatos eljárásban érintett vállalkozások meghallgatáshoz való joga fennáll „nemcsak a büntetés, de minden olyan kérdés tekintetében, amelyet [a Bizottság] figyelembe kívánt venni a bírság összegének megállapítása során."

28. Az általam a fenti 25. pontban hivatkozott ítélkezési gyakorlat ugyanakkor általános jellegű, és nem ad iránymutatást arra nézve, hogy mit kell olyan „fő ténybeli és jogi elemeknek" tekinteni, amelyek a bírság szempontjából relevánsak, és amelyeket a kifogásközlésben közölni kell: különösen hiányzik az iránymutatás arra nézve, hogy elegendő-e, ha a Bizottság a kifogásközlésben közli, hogy a bírság kiszabása kapcsán, illetve annak összege meghatározásánál figyelembe veszi az állítólagos jogsértés súlyát, időtartamát és annak szubjektív elemeit, vagy a Bizottságnak részleteznie kell e szempontok mindegyikének értékelését.

29. Az nyilvánvalóan nem elegendő, ha a Bizottság pusztán absztrakt utalást tesz az állítólagos jogsértés súlyosságára, időtartamára és annak szubjektív elemeire. Ahogy az Elsőfokú Bíróság is megállapította, „az a kötelezettség, hogy a Bizottságnak jeleznie kell a jogsértés súlyát és szándékos vagy gondatlan jellegét, tartalmatlan lenne, ha teljesítéséhez elegendő lenne egyszerűen átfogalmazni a 17. rendelet 15. cikkének (2) bekezdését" [20]. Ami a jogsértés időtartamát illeti, azzal kapcsolatban a Bíróság már világossá tette, hogy annak szerepelnie kell a kifogásközlésben [21].

30. Másfelől az ítélkezési gyakorlat alapján kizárható, hogy a vállalkozások védelemhez való jogának tiszteletben tartása azt vonná magával, hogy a Bizottságnak a kifogásközlésben pontosan részletezni kellene a bírság összegének meghatározása során az egyes „fő ténybeli és jogi elemek" felhasználásával alkalmazni kívánt módszert. Valójában, ha a Bizottság azelőtt utalna a bírság összegére, hogy a vállalkozásoknak lehetőségük lett volna védekezésük előterjesztésére az ellenük felhozott kifogásokkal szemben, az a bizottsági határozat tartalmának helytelen előrejelzése lenne [22].

31. Figyelemmel arra, hogy a kifogásközlésnek tartalmaznia kell mind a jogsértés időtartamát, mind azt, hogy azt szándékosan vagy gondatlanul követték-e el azt, a két szélsőséges megközelítés között húzódó szürke zónában azt kellene megállapítani, hogy elegendő-e, ha a Bizottság a kifogásközlésben felsorolja azokat a kritériumokat, amelyekre a jogsértés súlyának megállapítása során támaszkodni kíván, vagy meg kell jelölnie azokat az értékeléseket is, amelyeket e kritériumok alkalmazása során alkalmazni szándékozik. Pontosabban a jelen ügyben

19 – A C-289/04. P. sz., Showa Denko kontra Bizottság ügyben 2006. június 29-én hozott ítélet (EBHT 2006., I-5859. o.) 70. pontja.

20 – A fenti 12. lábjegyzetben hivatkozott Corus UK kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 145. pontja.

21 – A fenti 8. lábjegyzetben hivatkozott Musique diffusion française és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben hozott ítélet 15. pontja.

22 – Lásd a fenti 10. lábjegyzetben hivatkozott Michelin kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 19.pontját, a fenti 8. lábjegyzetben hivatkozott Musique diffusion française és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben hozott ítélet 21. pontját, a fenti 15. lábjegyzetben hivatkozott Dansk Rørindustri és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben hozott ítélet 434. és 439. pontját, valamint a C-328/05. P. sz., SGL Carbon kontra Bizottság ügyben 2007. május 10-én hozott ítélet (EBHT 2007., I-3921. o.) 58. pontját.

elegendő volt-e – ahogy az ténylegesen történt is –, hogy a Bizottság a kifogásközlésben közölte, hogy az egyes bírságok összegének megállapítása során többek között figyelembe fogja venni az egyes vállalkozások által a jogsértésben játszott szerepet (a kritériumok feltüntetése), vagy már a kifogásközlésben ki kellett volna emelni, hogy a kartellben betöltött vezető szerepet az ADM-nek tulajdoníthatja (értékelés a kritérium alkalmazása során)?

32. A Bíróság ítélkezési gyakorlata véleményem szerint nem szolgál hasznos iránymutatással ebben a kérdésben. Ugyanezt lehet elmondani az Elsőfokú Bíróság HFB és társai kontra Bizottság ügyben, illetve az LR AF kontra Bizottság ügyben hozott ítéleteiről is, amelyekre az ADM a második megközelítés alátámasztása érdekében hivatkozik [23]. Bár az igaz, hogy ezekben az ítéletekben az Elsőfokú Bíróság kiemelte, hogy abból, hogy a felperes vállalkozások számára megküldött kifogásközlésben a Bizottság többek között utalt az e vállalkozások által a szóban forgó kartellben játszott aktív [24], illetve vezető szerepre [25] – megállapítva, hogy „ennek során a Bizottság a kifogásközlésben feltüntette azokat ténybeli és jogi elemeket, amelyekre a felperessel szemben esetlegesen kiszabandó bírság összegének kiszámítását alapozná, ezzel megfelelően tiszteletben tartotta a felperes meghallgatáshoz való jogát” [26] – nem következik szükségképpen az, hogy a Bíróság az ilyen utalást *szükségesnek* tartotta az említett jog tiszteletben tartásához.

33. Ezzel szemben el kell ismerni, hogy a Corus UK kontra Bizottság ügyben hozott ítéletben [27], amelyre az ADM szintén hivatkozott, az Elsőfokú Bíróság szigorúbb megközelítést alkalmazott a Bizottságnak a kifogásközlés tartalmát illető kötelezettségei tekintetében, lényegében azt az álláspontot képviselve, miszerint nem elegendő pusztán utalni egy adott jogsértés súlyára vonatkozó kritériumra anélkül, hogy közölne egy ideiglenes, az adott kritériummal összhangban álló értékelést. Annak megállapítását követően, hogy „a Bizottságnak rövid előzetes értékelést kell adnia a kifogásközlésben a feltételezett jogsértés időtartamáról, súlyáról, és arról, hogy azt a jelen eset körülményei között szándékosan vagy gondatlanul követték-e el,” az Elsőfokú Bíróság megállapította, hogy az előtte folyamatban lévő ügyben a „a Bizottság a kifogásközlésben hibát követett el, mivel nem írta le az elkövetett jogsértés súlyáról való előzetes értékelését,” nem tisztázva, hogy megítélése szerint a jogsértés „súlyos” vagy „különösen súlyos” volt-e az iránymutatás értelmében [28]. Az Elsőfokú Bíróság ugyanakkor megállapította, hogy e hiba nem alapozta meg a vitatott határozat hatályon kívül helyezését, mivel nem bizonyították, hogy e hiba hiányában az ADM a kifogásközlésre adott válaszában olyan érvelést terjesztett volna elő az elkövetett jogsértés súlyosságának csökkentése érdekében, amely lényegesen eltért volna a válaszban ténylegesen kifejtett érveléstől [29].

34. A magam részéről úgy vélem, hogy egy némiképp eltérő megközelítés helyesebb lenne. Ahelyett, hogy kiindulásként elvontan meghatároznánk a Bizottság kötelezettségeit

23 – Mindkettő hivatkozása a fenti 12. lábjegyzetben.

24 – A fenti 12. lábjegyzetben hivatkozott HFB és társai kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 316. pontja.

25 – A fenti 12. lábjegyzetben hivatkozott LR AF 1998 kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 204. pontja.

26 – A fenti 12. lábjegyzetben hivatkozott HFB és társai kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 317. pontja, valamint a fenti 12. lábjegyzetben hivatkozott LR AF 1998 kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 205. pontja.

27 – Hivatkozás a fenti 12. lábjegyzetben.

28 – Uo., 146., 151. és 153. pont.

29 – Uo., 154–159. pont.

a kifogásközlés tartalmát illetően, és ezt követően megállapítanánk, hogy e kötelezettségek teljesítésének elmulasztása ténylegesen érintette-e a védelemhez való jogot, helyesebb lenne e kötelezettségek körét e jogok tiszteletben tartásának követelménye alapján megállapítani.

35. Amennyiben – ahogy azt az ítélkezési gyakorlat is gyakorta megállapítja, illetve ahogy arra a megtámadott ítélet 435. pontja is utal – „a bírságok összegének meghatározása kapcsán az érintett vállalkozásoknak a Bizottság előtti védelemhez való jogát az a lehetőség biztosítja, hogy a jogsértés időtartamára, súlyára és versenyellenes jellegének előre láthatóságára vonatkozóan észrevételeket tehetnek” [30], a Bizottságot olyan – és csak olyan – kötelezettségek terhelhetik, amelyek alkalmasak arra, hogy e lehetőséget ténylegesen biztosítsák.

36. E tekintetben úgy vélem, hogy amennyiben a Bizottság – ahogy a jelen ügyben is – a kifogásközlésben feltüntette, hogy a vállalkozással szemben kiszabandó bírság összegének meghatározása érdekében a jogsértés súlyának értékelésénél figyelembe fogja venni a vállalkozás által a kifogásközlésben ismertetett jogellenes megállapodásokban játszott szerepet, a szóban forgó vállalkozás észrevételeket tud tenni a szerepe kapcsán a Bizottság által említett tényekből levonandó következtetésekre, illetve képes például olyan tartalmú érvelést előterjeszteni, miszerint az említett tények alapján szerepe nem tekinthető aktívnak, sem pedig vezető jellegűnek.

37. Éppen ezért úgy vélem, hogy az Elsőfokú Bíróság nem követett el jogban való tévedést, amikor arra a következtetésre jutott, hogy a Bizottság nem volt köteles kiemelni a kifogásközlésben, hogy az ADM-et esetlegesen a szóban forgó kartell irányítójának tekinti.

38. Másfelől azonban, ami a jelen fellebbezési jogalap második részét illeti, figyelemmel arra, hogy a kifogásközlésben nem szerepeltek olyan tények, amelyekre később a vitatott határozat az ADM kartellben betöltött vezető szerepének alátámasztása érdekében hivatkozott, úgy vélem, hogy az ADM érvelése részben elfogadható.

39. Azok a tények, amelyekre az ADM a fellebbezési jogalap ezen részében utal, a vitatott határozat (265) és (266) preambulumbekezdésében hivatkozott körülmények, amelyek az FBI-jelentésből és a Cerestar írásbeli nyilatkozatából származnak. Az FBI-jelentés alapján az ADM egyik képviselője találta ki a „G-4/5” egyezség szerkezetét, és meglehetősen aktív szerepet játszott a 1991. március 6-án Bázelben tartott talál-

30 – A fenti, az Elsőfokú Bíróság egyéb ítéleteiben is megtalálható megállapítást (a T-83/91. sz., Tetra Pak kontra Bizottság ügyben hozott ítélet [EBHT 1994., II-755. o.]) 235. pontja, a fenti 12. lábjegyzetben hivatkozott HFB és társai kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 312. pontja, valamint a fenti 12. lábjegyzetben hivatkozott LR AF 1998 kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 200. pontja, a T-71/03., T-74/03., T-87/03. és T-91/03. sz., Tokai Carbon és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben 2005. június 15-én hozott ítélet [EBHT 2005., II-10. o.] 140. pontja, a T-38/02. sz., Groupe Danone kontra Bizottság ügyben 2005. október 25-én hozott ítélet [EBHT 2005., II-4407. o.] 51. pontja, valamint a T-15/02. sz., BASF kontra Bizottság ügyben 2006. március 15-én hozott ítélet [EBHT 2006., II-497. o.] 49. pontja) a Bíróság a fenti 22. lábjegyzetben hivatkozott SGL Carbon kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 57. pontjában megerősítette.

kozón, ahol megfogalmazták a citromsavegyezséget, ezenkívül úgy tekintettek rá, mint a „Bölcsre", a Jungbunzlauer képviselője pedig a „Prédikátornak" nevezte ((265) preambulumbekezdés). A Cerestar írásbeli nyilatkozata alapján az ADM egy másik képviselője játszott vezető szerepet, és elnökölt a „serpák" találkozóin (vagyis azokon, amelyek szakmai szintűek voltak, szemben a magasabb szintű, úgynevezett „masters" találkozókkal), ahol előkészítették az ügyeket, illetve árjavaslatokat dolgoztak ki ((266) preambulumbekezdés). A Bizottság e körülményeket „elegendő kiegészítő bizonyítéknak tekintette annak megállapításához, hogy az ADM a kartell vezetője volt", miután megállapította, hogy „az ADM és a versenytársai között a többoldalú találkozókat kevéssel megelőzően lezajlott kétoldalú találkozósorozat létrejötte önmagában nem [volt] elegendő annak bizonyítására, hogy az ADM kezdeményező szerepet töltött be a kartellben" ((264) preambulumbekezdés). Tehát úgy tűnik, hogy e ténybeli körülmények voltak döntőek az ADM-nek tulajdonított vezető szerep megállapítását illetően.

40. Az a jogalap, amely szerint a megtámadott ítéletnek az ADM azon érvelésével kapcsolatos indokolása nem megfelelő, miszerint a Bizottság a kifogásközlésben nem feltüntette fel e körülményeket, megalapozatlannak tekinthető. Bár az Elsőfokú Bíróság fejtette ki eléggé világosan azokat az indokokat, amelyek alapján véleménye szerint e mulasztás nem eredményezte az ADM védelemhez való jogának megsértését, megállapítható, hogy ezek az indokok a megtámadott ítélet 439. pontjából kitűnnek. A 439. pont kétségkívül főképp egy másik érvre utal – amelyet elutasít –, amellyel az ADM azt kifogásolja, hogy a közigazgatási eljárás során nem volt lehetősége álláspontja kifejtésére az FBI-jelentés és a Cerestar írásbeli nyilatkozatának bizonyítékként való felhasználása kapcsán. Ugyanakkor e pont alkalmazási köre tágabb, ahogy az az „ideértve azok bizonyítékként való felhasználását" szövegrészből is kitűnik, mivel az Elsőfokú Bíróság láthatólag azt a nézetet fejti ki, mely szerint az, hogy a Bizottság e két okiratot csatolta a kifogásközléshez, elegendő volt ahhoz, hogy lehetővé tegye a felek számára álláspontjuk kifejtését, nem csupán azok bizonyítékként való felhasználását illetően, hanem az azokban ismertetett ténybeli körülmények vonatkozásában is.

41. Másfelől úgy vélem, hogy az Elsőfokú Bíróság azon értékelése során, miszerint a Bizottság a kifogásközlésben nem volt köteles meghatározni azokat a ténybeli körülményeket, amelyekre a vitatott határozat (265) és (266) preambulumbekezdése utal, tévesen alkalmazta a jogot.

42. A védelemhez való jog tiszteletben tartása véleményem szerint megköveteli, hogy a címzett vállalkozáshoz intézett kifogásközlés legalább azokat a tényeket és kapcsolódó bizonyító iratokat tartalmazza, amelyeket a Bizottság a végső határozatban végzett értékelésnél fel kíván használni [31].

43. Az Elsőfokú Bíróság szerint „[a] védelemhez való jog tiszteletben tartása megköve-

31 – E tekintetben lásd a 107/82. sz., AEG–Telefunken kontra Bizottság ügyben 1983. október 25-én hozott ítéletet (EBHT 1983., 3151. o.), amely szerint a Bizottság a végső határozatban nem vehet figyelembe bizonyos eseményeket (lásd a 21. és 28. pontot), illetve bizonyos okiratokat (lásd a 21. és 27. pontot), mivel azok nem szerepeltek a kifogásközlésben.

teli, hogy a közigazgatási eljárás során az érintett vállalkozásoknak lehetőségük legyen kifejteni álláspontjukat a tényállás és a hivatkozott körülmények valószerűségéről és jelentőségéről, valamint a Bizottság által a jogsértés fennállására vonatkozó állításának alátámasztására felhasznált dokumentumokról" [32].

44. A Bizottság azon kötelezettsége, hogy előzetesen tájékoztatást adjon azokról a tényekről és az azokhoz kapcsolódó bizonyítékokról, amelyeket a végső határozatban fel kíván használni – amelyet a jogsértés megállapítására tekintettel erősít meg –, megítélésem szerint a bírság kiszabása és a bírságösszeg megállapítása tekintetében is fennáll [33].

45. A jelen ügyet különösen jellemzi az a tény, hogy a Bizottságnak az ADM vezető szerepére vonatkozó következtetése egyik fél által sem vitatottan olyan ténybeli körülményeken alapul (ezekre a vitatott határozat (265) és (266) preambulumbekezdése utal), amelyek nem szerepeltek a kifogásközlésben, azonban azokat állítólagosan olyan okiratok bizonyítják, amelyeket a Bizottság állítása szerint nemcsak hogy csatolt a kifogásközléshez, hanem amelyekre a kifogásközlés is utal, még ha pusztán csak a *kifogásközlésben* megállapított tények bizonyítékaként is.

46. Az a tény, hogy e körülmények kitűntek ezen okiratokból – aminek bizonyítására az említett kifogásközlés lenne felhasználható –, szükségképpen azt jelenti-e, hogy az ADM állást tudott foglalni e körülmények valószerűségét és jelentőségét illetően?

47. Az ADM szerint utalni kell az Elsőfokú Bíróság által a Shell kontra Bizottság ügyben hozott ítéletre, amelyből különösen a következők tűnnek ki [34]:

– a kifogásközléshez csatolt olyan okiratok, amelyekre az előbbiben nem utalnak, csak akkor használhatók fel a címzett vállalkozással szemben hozott határozatban, ha a vállalkozás ésszerűen levonhatta a kifogásközlésből azokat a következtetéseket, amelyeket a Bizottság abból le szándékozott vonni [35];

32 – A C-407/04. P. sz., Dalmine kontra Bizottság ügyben 2007. január 25-én hozott ítélet (EBHT 2007., I-829. o.) 44. pontja és az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

33 – A C-65/02. P. és C-73/02. P. sz., ThyssenKrupp kontra Bizottság egyesített ügyekben 2005. július 14-én hozott ítélet (EBHT 2005., I-6773. o.) 92. pontjában a Bíróság megismétli a jelen indítvány 43. pontjában foglaltakat, azonban olyan fogalmakat használva, amelyek láthatólag kiterjesztik annak alkalmazási körét: „az Elsőfokú Bíróság […] helyesen mutatott rá arra, hogy ennek az elvnek a tényleges érvényesítése megköveteli azt, hogy az érdekelt vállalkozás a közigazgatási eljárástól kezdődően megfelelően ismertethesse álláspontját az állított tények és körülmények valószerűségéről és relevanciájáról, valamint *a Bizottság által az állításainak alátámasztására felhasznált dokumentumokról.*" (kiemelés tőlem).

34 – Hivatkozás a fenti 13. lábjegyzetben.

35 – Uo., 56. pont. Ugyanilyen értelemben lásd a T-13/89. sz., ICI kontra Bizottság ügyben 1992. március 10-én hozott ítélet (EBHT 1992., II-1021. o.) 35. pontját, a T-25/95., T-26/95., T-30/95–T-32/95., T-34/95–T-39/95.,T-42/95–T-46/95., T-48/95., T-50/95–T-65/95., T-68/95–T-71/95., T-87/95., T-88/95., T-103/95. és T-104/95. sz., Cimenteries CBR és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben 2000. március 15-én hozott ítélet (EBHT 2000., II-491. o.) 323. pontját, valamint a T-191/98. és T-212/98–T–214/98. sz., Atlantic Container Line és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben 2003. szeptember 30-án hozott ítélet (EBHT 2003., II-3275. o.) 162. pontját.

– a kifogásközléshez csatolt olyan okiratok, amelyekre az előbbiben egy adott kifogás alátámasztása céljából utalnak, csak akkor használhatók fel a határozatban ugyanazon vállalkozással szemben egy másik kifogás alátámasztása érdekében ugyanazon határozatban, ha az utóbbi ésszerűen levonhatta a kifogásközlésből és az okiratok tartalmából azokat a következtetéseket, amelyeket a Bizottság azokból le szándékozott vonni [36].

48. E kritériumok helytállónak tűnnek, mivel lehetővé teszik a vállalkozás védelmére vonatkozó előírások és a Bizottság közigazgatási eljárásának hatékony lefolytatására vonatkozó előírások kiegyensúlyozott összehangolását. Emellett a kifogásközléshez csatolt dokumentumok száma vagy terjedelme igen nagy lehet (gyakran igen nagy is), ezért, ahogy arra az ADM helyesen hivatkozik, elképzelhetetlen, hogy a címzettnek kelljen megtalálnia azokban minden olyan tényezőt, amely elvileg ellene szóló bizonyítékként értékelhető, illetve viselnie azok valószerűsége és értelme vitatásának terhét.

49. A Shell kontra Bizottság ügyben kialakítottakhoz hasonló kritérium véleményem szerint azon esetekben alkalmazható – mint a jelen ügyben is –, amelyekben a kifogásközléshez csatolt, és ott említett dokumentumokat a végső határozatban a kifogásközlésben megállapított tényektől eltérő tények bizonyítására is felhasználják. Az ilyen felhasználás azonban csak akkor megengedhető, ha megállapítható, hogy az érintett vállalkozás *a kifogásközlés* és a dokumentumok tartalma *alapján* képes lehetett azon *ténymegállapítások* levonására, amelyeket a Bizottság az utóbbiakból le kíván vonni.

50. Ezért úgy vélem, hogy az Elsőfokú Bíróság tévesen alkalmazta a jogot, a fentiek vizsgálata nélkül arra az álláspontra helyezkedett, hogy pusztán az a tény, hogy az FBI-jelentést és a Cerestar írásbeli nyilatkozatát csatolta a kifogásközléshez, lehetővé tette számára, hogy az ADM-mel szemben hozott végső határozatban a (265) és (266) preambulumbekezdésben szereplő ténybeli körülményekre hivatkozzon.

51. E téves jogalkalmazás véleményem szerint nem orvosolható az indokolás megváltoztatásával [37], mivel ez a megközelítés csak akkor alkalmazható, ha a jogilag téves indokolás teljesen jogszerű indokolással váltható fel [38]. Ugyanakkor e vizsgálat, melynek célja annak meghatározása, hogy az ADM levonhatta-e a kifogásközlésből és a szóban forgó két okirat tartalmából azt a következtetést, hogy a Bizottság kifogásait a fent említett ténybeli körülményekre kívánja alapozni,

36 – A fenti 13. lábjegyzetben hivatkozott Shell kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 62. pontja.

37 – A Bíróság ítélkezési gyakorlata szerint ha megállapítást nyer, hogy az Elsőfokú Bíróság ítéletének indokolása sérti a közösségi jogot, azonban ugyanazon ítélet rendelkező része más jogalapok alapján megalapozottnak tűnik, az ilyen ítélet ellen benyújtott fellebbezést el kell utasítani (lásd többek között a C-30/91. P. sz., Lestelle kontra Bizottság ügyben 1992. június 9-én hozott ítélet [EBHT 1992., I-3755. o.] 28. pontját, a C-320/92. P. sz., Finsider kontra Bizottság ügyben 1994. december 15-én hozott ítélet [EBHT 1994., I-5697. o.] 37. pontját és a C-210/98. P. sz., Salzgitter kontra Bizottság ügyben 2000. július 13-án hozott ítélet [EBHT 2000., I-5843. o.] 58. pontját).

38 – Az előző lábjegyzetben hivatkozott ítélkezési gyakorlat mellett, illetve egyértelműbben lásd a Léger főtanácsnok C-294/95. P. sz., Ojha kontra Bizottság ügyben 1996. július 4-én ismertetett indítványának (EBHT 1996., I-5863. o.) 179. pontját, valamint a C-282/05. P. sz., Holcim (Deutschland) kontra Bizottság ügyben 2007. január 11-én ismertetett indítványom (EBHT 2007., I-2941. o.) 123. pontját.

a tények olyan értékelését vonja magával, amelyet a Bíróság egy fellebbezés vizsgálata során nem végezhet el. A megtámadott ítéletet véleményem szerint tehát a fenti 50. pontban említettek alapján hatályon kívül kell helyezni anélkül, hogy ehhez szükség lenne az ADM által a fenti 20. pont i., ii. és iii. alpontjában, illetve a Bizottság által a fenti 23. pontban kifejtett érvelésének figyelembe vételére, amelyek – ha egyáltalán relevánsak – csak e vizsgálat alkalmazásának más eseteiben azok.

C – *A vitatott határozat ellen benyújtott keresetről: annak értékelése, hogy a Bizottság megsértette-e az ADM védelemhez való jogát azzal, hogy irányító szerepet tulajdonított az ADM-nek a kartellben*

52. Az elsőfokú eljárásban előterjesztett, az ADM kartellben betöltött vezető szerepe kapcsán a védelemhez való jog állítólagos megsértésére vonatkozó jogalapnak a jelen ügyben releváns mértékig való értékelése érdekében – ahogy azt fent is jeleztem – meg kell vizsgálni, hogy az ADM ésszerűen levonhatta-e a kifogásközlésből és az ahhoz csatolt okiratok tartalmából azt a következtetést, hogy a Bizottság a kartellben betöltött vezető szerep bizonyítása érdekében fel kívánja használni ellene a később a vitatott határozat (265) és (266) preambulumbekezdésében szereplő tényeket.

53. Úgy vélem, hogy e kérdésre nem lehet igenlő választ adni. Ahogy azt az ADM is helyesen hangsúlyozta, a Bizottság a kifogásközlés 161. pontjában jelezte, hogy a jogsértés súlyának értékelésénél a „fent leírt és értékelt tényeket" veszi figyelembe, a 162. pontban pedig kijelentette, hogy az egyes vállalkozásokkal szemben kiszabható bírságok összegének meghatározásánál többek között az egyes vállalkozások által a „fent leírt" versenyellenes megállapodásokban játszott szerepet veszi figyelembe. A vitatott határozat (265) és (266) preambulumbekezdésében említett tényeket a Bizottság válaszbeadványában a kifogásközlés hivatkozott 63., 71., 84., 85., 93., 94. és 104. pontjának egyike sem írja le, és azokat annak más pontjai sem tartalmazzák. Emellett, bár a kifogásközlés 50. pontja valójában jelzi, hogy egyéb okiratok mellett a Bizottság bizonyítékként fel kívánja használni az FBI-jelentést és a Cerestar írásbeli nyilatkozatát is, az csak a kifogásközlés „C. szakaszában említett tények" bizonyítására utal [39].

54. Ami azt a Bizottság által hangsúlyozott azon tényt illeti, hogy a kifogásközlésre adott válaszában az ADM utalt mind az FBI-jelentésre, mint a Cerestar írásbeli nyilatkozatára, sőt kifejezetten hivatkozott az FBI-jelentésre azon állítás alátámasztása érdekében, hogy a kartellben játszott szerepe nem vezető vagy kezdeményező jellegű, ez semmiképpen sem jelenti azt, hogy az ADM tudatában volt, vagy tudatában kellett volna lennie annak, hogy a Bizottság a vitatott határozat (265) és (266) preambulumbekezdésében később megállapított körülményeket vele szemben fel fogja használni.

39 – Az angol fordítás szempontjából nem releváns lábjegyzet.

55. Nem világos számomra, hogy ésszerűen miként lehetett volna arra a következtetésre jutni, hogy a kifogásközlés tartalmából – még az ahhoz csatolt okiratok fényében vizsgálva is – az ADM-nek arra kellett volna következtetnie, hogy e körülményeket vele szemben fel fogják használni.

56. Az elsőfokú eljárásban előterjesztett azon jogalap tehát, miszerint a Bizottság megsértette az ADM védelemhez való jogát, véleményem szerint a fentiek szerinti értelemben elfogadható.

57. Annak értékelésénél, hogy az ADM vezető szerepet játszott-e a citromsavkartellben, nem lehet tehát figyelembe venni a vitatott határozat (265) és (266) preambulumbekezdésében említett ténybeli körülményeket, amelyek azonban – ahogy azt a fenti 39. pontban is megjegyeztem – a Bizottság előadása szerint is döntőek voltak annak megállapításánál, hogy az ADM vezető szerepet töltött be. Ehhez hozzátenném, hogy a vitatott határozatból az sem derül ki, hogy azon elemek között, amelyekre a Bizottság ezzel kapcsolatban támaszkodott, szerepel-e az a több ADM és versenytársai közötti kétoldalú találkozó, amelyekre röviddel a kartell első többoldalú találkozója előtt került sor, és amelyekre a vitatott határozat (263) preambulumbekezdése is utal. A (264) preambulumbekezdésben a Bizottság kifejti, hogy véleménye szerint e kétoldalú találkozók határozottan arra utalnak, hogy az ADM *kezdeményező* szerepet játszott, még ha ennek bizonyítására e találkozók ténye nem is elegendő. A Bizottság ehhez hozzátette, hogy „elegendő kiegészítő bizonyítékkal rendelkezett annak megállapításához, hogy az ADM a kartell vezetője volt” [40].

58. Ugyanakkor, ahogy az az iránymutatás súlyosító körülményekről szóló 2. szakaszában is szerepel, különbséget kell tenni a jogsértésben játszott „vezető” szerep között, amely fogalom a kartell működésére vonatkozik, illetve a jogsértést „kezdeményező” szerep között, amely a kartell létrehozásához vagy bővítéséhez kapcsolódik [41]. A vállalkozás esetleges kezdeményező szerepére utaló jelek tehát nem bizonyítják, hogy az vezető szerepet játszott. A szóban forgó kétoldalú megállapodások így nem relevánsak az ADM kartellben játszott vezető szerepének megállapítása szempontjából.

59. A Bizottság nem utalt sem az Elsőfokú Bíróság, sem e Bíróság előtt más olyan releváns körülményekre, amelyeket a közösségi bíróság a bírságokat érintő korlátlan hatásköre alapján figyelembe vehetett volna.

60. Ebből következően mivel az ADM kartellben betöltött irányító szerepének megállapításához szükséges feltételek nem

40 – Kiemelés tőlem.

41 – Az Elsőfokú Bíróság ilyen tartalmú megállapítást tett a fenti 30. lábjegyzetben hivatkozott BASF kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 316. pontjában, hozzátéve, hogy „a jelen ügy jogsértéseiben a felperes által játszott szerep vizsgálata során különbséget kell tenni a jogsértés irányítójának és felbujtójának fogalma között, és két külön elemzést kell végezni annak igazolására, hogy a felperes ezek közül az egyik vagy a másik szerepet játszotta.”

állnak fenn, a Bizottság által az ADM-mel szemben alkalmazott bírság alapösszegét illetően a súlyosító körülmények miatt alkalmazott 35%-os növelést hatályon kívül kell helyezni.

61. A továbbiakban megvizsgálom a következő négy fellebbezési jogalapot, amelyek szintén a kartellben betöltött vezető szerepre vonatkoznak, ennek során pedig figyelmen kívül hagyom azokat a következtetéseket, amelyekre a fentiekben jutottam, tekintettel az e jogalapok által felvetett egyes kérdések jelentőségére, illetve arra az esetre, ha a Bíróság a javaslatommal ellentétesen azt állapítja meg, hogy a fent vizsgált jogalap megalapozatlan.

D – *Az FBI-jelentésnek az ADM kartellben betöltött vezető szerepére utaló bizonyítékként való felhasználásából származó eljárási biztosítékok tiszteletben tartásának megsértésére vonatkozó második fellebbezési jogalapról*

1. Az Elsőfokú Bíróság értékelése

62. Az Elsőfokú Bíróság előtt az ADM azt állította, hogy a Bizottság tévesen alkalmazta a jogot, amikor az ADM vezető szerepére vonatkozó következtetését az FBI-jelentés bizonyos részleteire alapozta. Az ADM szerint a Bizottság nem használhatta volna fel a jelentést a kartellben betöltött vezető szerepének bizonyítására. Ezzel kapcsolatban az ADM az okirat megbízhatóságára vonatkozó érvek kapcsán eljárásjogi természetű jogalapokat terjesztett elő. Az első szempontból különösen azt jelentette ki, hogy i. a jelentést harmadik állambeli hatóságok szerkesztették egy olyan vizsgálat céljára, amelyben a közösségi jog által biztosított eljárási garanciákat nem alkalmazták; ii. az ADM korábbi képviselőjétől származó és ebben az okiratban szereplő nyilatkozatokat az utóbbi, illetve ügyvédje nem olvasta el újra, nem hagyta jóvá, illetve nem írta alá; iii. az ADM-nek nem volt lehetősége a Bizottság előtt az okiratban szereplő nyilatkozatokkal kapcsolatban a közösségi jog szerinti önvádra kötelezés tilalmára hivatkozni; iv. az USA antitröszthatóságai kifejezetten megállapodtak abban, hogy az USA hatóságai által lefolytatott eljárások körét kivéve az ADM korábbi képviselője által tett nyilatkozatok bírósági végzés nélkül nem hozhatók nyilvánosságra. A második szempontból kapcsolatban az ADM azt állította, hogy az FBI-jelentés nem megbízható, jellegéből, illetve belső ellentmondásaiból következően, valamint mivel ellentétben áll egyéb bizonyítékokon alapuló megállapításokkal.

63. A megtámadott ítéletben az Elsőfokú Bíróság az ítélet 261–270. pontjában foglalt megfontolások alapján elutasította az eljárási jellegű kifogásokat, valamint a jelentés tartalmának Bizottság általi értékelése helyességével kapcsolatos kifogásokat is.

64. A jelen fellebbezési jogalap csak a megtámadott ítélet 261–270. pontjában foglalt indokolást támadja.

65. Először, az Elsőfokú Bíróság e pontokban azt mondta ki, hogy „[n]em vitatott, hogy semmilyen rendelkezés nem tiltja, hogy a Bizottság – az EK 81. és EK 82. cikk megsértésének megállapítását és bírságkiszabást eredményező – bizonyítási eszközként olyan okiratot vegyen alapul, mint a jelen ügyben az FBI-jelentés, amely nem a Bizottság által lefolytatott eljárás keretében keletkezett” [42].

66. Miután megjegyezte, hogy az Orkem kontra Bizottság ügyben hozott ítélet [43] óta a közösségi ítélkezési gyakorlat elismeri, hogy a Bizottság a 17. rendelet 11. cikkének keretében nem kötelezhet egyetlen vállalkozást sem annak elismerésére, hogy részt vett a jogsértésben, az Elsőfokú Bíróság megállapította, hogy az előtte folyamatban lévő ügy ténybeli alapja eltér az említett ítélkezési gyakorlatban vizsgáltaktól, amely esetében a Bizottság kérdéseket tett fel a vállalkozásoknak [44].

67. Ugyanakkor az Elsőfokú Bíróság azt állapította meg, hogy „amennyiben – mint a jelen ügyben is – a Bizottság szabad mérlegelése körében olyan bizonyítékokat vesz alapul, amelyek a Bizottság előtt folyamatban lévő eljárástól eltérő környezetben tett olyan nyilatkozat alapján keletkeztek, amely nyilatkozat potenciálisan olyan információkat tartalmaz, amelyeknek a Bizottság részére történő rendelkezésre bocsátását az érintett vállalkozásnak a[z] […] Orkem kontra Bizottság ügyben hozott ítélet alapján jogában állt volna megtagadnia, a Bizottság köteles az említett ítélkezési gyakorlattal biztosított eljárási jogokkal egyenértékű jogokat biztosítani az érintett vállalkozás részére.” [45]

68. Az Elsőfokú Bíróság szerint „[e]zen eljárási garanciák tiszteletben tartása megköveteli a jelen ügyhöz hasonló esetben, hogy a Bizottság hivatalból vizsgálja, hogy azon eljárásban, amelynek során az érintett felek ilyen nyilatkozatokat tettek, *prima facie* felmerülnek-e komoly kételyek az érintett felek eljárási jogainak tiszteletben tartását illetően. Ilyen komoly kételyek hiányában úgy kell tekinteni, hogy az érintett felek eljárási jogait megfelelően tiszteletben tartották, amennyiben a Bizottság a kifogásközlésében világosan jelzi – adott esetben úgy, hogy a vonatkozó okiratokat a kifogásközléshez mellékeli –, hogy az említett nyilatkozatokat alapul kívánja venni. Ezáltal a Bizottság lehetővé teszi az érintett felek számára, hogy állást foglaljanak nemcsak e nyilatkozatok tartalmát illetően, hanem e nyilatkozatok keletkezésével vagy Bizottsághoz való benyújtásával kapcsolatosan fennálló esetleges szabálytalanságok vagy különleges körülmények tárgyában is.” [46]

69. E kritériumokat az előtte folyamatban lévő ügyre alkalmazva az Elsőfokú Bíróság megjegyezte, hogy „az FBI-jelentést az ADM versenytársa, a Bayer bocsátotta a Bizottság rendelkezésére […], [amely szintén részt vett a kartellben], valamint hogy az ADM nem

42 – A megtámadott ítélet 261. pontja.
43 – A 374/87. sz., Orkem kontra Bizottság ügyben 1989. október 18-án hozott ítélet (EBHT 1989., 3283. o.).
44 – A megtámadott ítélet 262. és 263. pontja.
45 – A megtámadott ítélet 264. pontja.
46 – A megtámadott ítélet 265. pontja.

hivatkozott arra, hogy ezen okirat jogellenes módon jutott volna a Bayer vagy a Bizottság birtokába." [47]

70. Másodszor megállapította, hogy „az FBI-jelentés az Egyesült Államok hatáskörrel rendelkező hatósága által a titkos kartellek elleni eljárás során létrehozott okirat, amely az amerikai bíróságok előtt folyamatban lévő, ugyanezen kartell ellen irányuló per során keletkezett", és „[s]emmiféle külső jel nem utalt arra, amely alapján a Bizottságnak hivatalból kételkednie kellett volna ezen okirat bizonyító erejében." [48]

71. Az Elsőfokú Bíróság harmadsorban rámutatott arra, hogy a Bizottság a kifogásközlésében jelezte, e jelentést alapul kívánja venni, és azt mellékelte a kifogásközléshez, ezzel lehetővé téve az ADM számára, hogy „állást foglaljon nemcsak az okirat tartalmát illetően, hanem a keletkezése vagy a Bizottsághoz való benyújtása tekintetében fennálló esetleges szabálytalanságok vagy különleges körülmények […] tárgyában is, olyan szabálytalanságok vagy körülmények miatt, amelyek következtében – az ADM álláspontja szerint – a Bizottság nem vehette volna alapul ezen okiratot a közösségi jog által biztosított eljárási garanciák megsértése nélkül. [49]"

47 – A megtámadott ítélet 266. pontja.
48 – A megtámadott ítélet 267. pontja.
49 – A megtámadott ítélet 268. pontja.

72. Az Elsőfokú Bíróság azt is megállapította továbbá, hogy az ADM ugyanakkor nem adott hangot a kifogásközlésre adott válaszában a Bizottság által ezen okirat figyelembevételére vonatkozó kételyeinek, hanem ezzel ellentétben kifejezetten ezen okiratra alapította az érveit, ideértve azt a kérdést is, hogy irányító szerepet töltött-e be a kartellben. Az Elsőfokú Bíróság ehhez hozzátette, hogy az ADM nem állította, hogy a közigazgatási eljárás bármely szakaszában felhívta volna a Bizottság figyelmét az FBI-jelentés megbízhatatlanságára, vagy kérte volna a Bizottságot az ADM korábbi képviselőjének meghallgatására az e jelentésben foglalt állítások hitelességét illetően. [50]

73. Az Elsőfokú Bíróság mindennek alapján arra a következtetésre jutott, hogy „ebben a helyzetben" a Bizottság nem sértette meg a közösségi jogban biztosított eljárási garanciákat azzal, hogy „az őt megillető bizonyítékok szabad mérlegelése során" az FBI-jelentést alapul vette [51].

2. A felek érvei

74. Az ADM – a „spanyol bankok"-ügyben [52] és az Otto-ügyben [53] hozott ítéletekre hivatkozva – előadja, hogy az EK 81. cikk feltételezett megsértése miatt folytatott eljárásban a Bizottságnak nincs joga bizonyítékként

50 – A megtámadott ítélet 269. pontja.
51 – A megtámadott ítélet 270. pontja.
52 – A C-67/91. sz., Asociación Española de Banca Privada és társai (ún. „spanyol bankok"-) ügyben 1992. július 16-án hozott ítélet (EBHT 1992., I-4785. o.).
53 – A C-60/92. sz., Otto kontra Postbank ügyben 1993. november 10-én hozott ítélet (EBHT 1993., I-5683. o.).

olyan információkat felhasználni, amelyeket, még ha jogszerűen is, más hatóságok más eljárásban szereztek meg, illetve használtak fel. Az FBI-jelentés teljesen eltérő jogi összefüggésben készült, mint amelyben a Bizottság működik, ahol a közösségi jog által alkalmazottól eltérő eljárási garanciák érvényesülnek. Az ADM megjegyzi, hogy sem korábbi képviselőjének, sem ügyvédjének nem volt lehetősége újraolvasni, jóváhagyni vagy aláírni a jelentést. Emellett hangsúlyozza, hogy a jelentésnek – ahogy az első oldalából kitűnik – bizalmasnak kellett volna maradnia, és azt csak az Egyesült Államokban folyó eljárás keretében lehetett volna felhasználni, ahogy az erre vonatkozóan az USA antitröszthatóságának 1997. június 13-án kelt és az Elsőfokú Bíróság előtt bemutatott kötelezettségvállalásából is kitűnik [54].

75. Kifejezetten utalva a vállalkozások önvádra kötelezésének tilalmára, ahogy azt az Orkem kontra Bizottság ügyben hozott ítélet kimondta [55], az ADM azt állítja, hogy az Otto-ügyben hozott ítéletből [56] kitűnik, hogy a Bizottság megsérti e jogot, ha olyan, egyéb eljárásban kötelezően szolgáltatott bizonyítékot használ fel, amelyet az említett jog miatt saját kötelezésre jogosító hatáskörében közvetlenül nem szerezhetett volna meg [57].

76. Az ADM szerint az Elsőfokú Bíróság által a megtámadott ítélet 265. pontjában megállapított kritériumok (lásd a fenti 68. pontot) ütköznek az ADM által a közösségi ítélkezési gyakorlatból levezetett, fent említett szabályokkal. Emellett a közösségi jog által a vállalkozások részére biztosított eljárási garanciák, különösen az önvádra kötelezés tilalma, minden esetben kötelező a Bizottságra nézve, akkor is, ha az érintett vállalkozás ilyen kérelemmel nem lép fel, és abból a tényből sem vonható le ellentétes következtetés, hogy nem merültek fel komoly kételyek azzal kapcsolatban, hogy a „külső” eljárásban, amelyben az információkat megszerezték, tiszteletben tartották az eljárási jogokat, illetve abból a tényből sem, hogy az információt tartalmazó okiratot a Bizottság a kifogásközléshez csatolta. Hasonlóképpen nem relevánsak azok az egyéb körülmények, amelyeknek másfelől az Elsőfokú Bíróság elemzésében jelentőséget tulajdonított, mivel ezt – az ADM szerint – az általa megállapított fenti kritériumokkal ellentmondásban tette, például azon tény vonatkozásában, hogy az okiratot a Bizottság harmadik vállalkozástól jogszerűen megszerezhette, vagy azt az USA illetékes hatósága jogszerűen kiállíthatta, illetve, hogy – ezt a lehetőséget egyébként az ADM valójában kizárja – annak bizonyító ereje lenne, és azt az USA bíróságai elé terjesztették a citromsavkartellel kapcsolatos eljárásban.

77. Ebben az összefüggésben az ADM azt is fenntartja, hogy azzal, hogy a megtámadott ítélet 229. pontjában kimondta, hogy az FBI-jelentésben szereplő nyilatkozatokat a „grand jury előtti kihallgatás” során tették, illetve a 267. pontban azt, hogy a jelentés „az amerikai bíróságok előtt folyamatban lévő, [a citromsavkartell] ellen irányuló per során keletkezett”, az Elsőfokú Bíróság olyan ténymegállapítást tett, amely az iratok között

54 – Lásd a fellebbezés 42. pontját, valamint 44. pontjának végét.
55 – Hivatkozás a fenti 43. lábjegyzetben.
56 – Hivatkozás a fenti 53. lábjegyzetben.
57 – A fellebbezés 41. és 43. pontja.

található okiratokból kitűnő ténybeli pontatlanságok alapján téves, és ezért azt a fellebbezési eljárás során felül lehet bírálni. Először magából az FBI-jelentésből kitűnik, hogy az ADM korábbi képviselőjét nem a grand jury hallgatta ki, hanem az amerikai igazságügyi minisztérium antitrösztrészlegének jogászai és egy FBI-ügynök, másodszor pedig, hogy a citromsavkartellel kapcsolatban az amerikai bíróságok előtt nem folyt eljárás, mivel minden érintett vállalkozás „vádalkut" kötött.

78. Az ADM azt is az Elsőfokú Bíróság terhére rója, hogy „elferdíti a bizonyítékokat", amikor arra a következtetésre jutott, hogy a Bizottságnak nem lehettek komoly és első látásra szembetűnő kétségei az eljárási jogok tiszteletben tartását illetően. Az ADM szerint a jelen ügy bizonyos körülményei, amelyek az FBI-jelentésből tűntek ki, nyilvánvalóan alátámasztják az Orkem kontra Bizottság ügyben hozott ítélettel bevezetett ítélkezési gyakorlat alkalmazhatóságát, és ezt a Bizottságnak hivatalból fel kellett volna ismernie.

79. Az ADM végül a megtámadott ítélet azon részét kifogásolja, amely kimondja, hogy az ADM a kifogásközlésre adott válaszában nem vitatta az FBI-jelentés bizonyítékként való felhasználásának elfogadhatóságát, azon az alapon, hogy „az az alapvető jogok megsértésének igazolása", és ezzel elveszítette azt a jogát, hogy ezt a kifogást a közösségi bíróságok előtt érvényesítse.

80. A Bizottság fenntartja, hogy a jelen fellebbezési jogalap minden szempontból megalapozatlan.

81. A Bizottság mindenekelőtt azt állítja, hogy az Elsőfokú Bíróság helyesen állapította meg, hogy az Orkem kontra Bizottság ügyben hozott ítéletben megerősített védelmet a jelen ügy egyedi körülményeihez kell igazítani, figyelemmel arra a tényre, hogy a Bizottság az FBI-jelentést egy harmadik vállalkozástól szerezte meg, azt nem közvetlenül az ADM-től kérte be. Ilyen körülmények között a Bizottság véleménye szerint magára a Bizottságra hárult annak ellenőrzése, hogy az okirat felhasználása hátrányosan érintheti-e az ADM eljárási jogait. Ennek legjobb módja – ahogy azt az Elsőfokú Bíróság is megerősítette – az volt, hogy lehetőséget biztosított az ADM számára, hogy kifejtse álláspontját az okirat felhasználásáról, amit a Bizottság megfelelően meg is tett, amikor a kifogásközlésben hivatkozott e dokumentumra, és az előbbihez csatolta is azt.

82. A tárgyaláson a Bizottság meghatalmazottja megjegyezte, hogy az Orkem kontra Bizottság ügyben hozott ítéletben biztosított jogról le lehet mondani, mivel az érintett vállalkozás dönthet arról, hogy azt kívánja-e gyakorolni, vagy sem, az ADM pedig nem tett ellenvetést az FBI-jelentés felhasználásával kapcsolatban a Bizottság előtt lefolyt közigazgatási eljárásban, annak ellenére sem, hogy erre megvolt a lehetősége. A Bizottság meghatalmazottja hozzátette, hogy az amerikai hatóságok, amelyek előtt az ADM korábbi képviselője nyilatkozatot tett, tiszteletben tartották a védelemhez való jogot, illetve különösen azt, hogy az Egyesült Államokban a vállalkozásoknak – szemben a természetes személyekkel – az Amerikai Egyesült Államok Alkotmányának ötödik

kiegészítése alapján nincs joguk megtagadni a válaszadást.

83. A Bizottság hangsúlyozza, hogy amennyiben az ADM részéről az Elsőfokú Bíróság által az Orkem kontra Bizottság ügyben hozott ítéletben nyújtott védelem jelen ügy körülményeire való alkalmazása módjával kapcsolatban benyújtott kifogást elfogadnák, annak „nem megfelelő” eredménye az lenne, hogy minden olyan okirat felhasználását automatikusan kizárnák, amely valamely vállalkozással szemben nyilatkozatokat tartalmaz, ha azt egy másik vállalkozás szolgáltatta.

84. A Bizottság azt is fenntartja, hogy az ADM érvelésével ellentétben (lásd a fenti 76. pontot), az Elsőfokú Bíróság által felhasznált valamennyi értékelési tényező releváns volt, mivel azok szükségesek voltak annak megállapításához, hogy az Orkem kontra Bizottság ügyben hozott ítéletben kialakított szabályokat a jelen ügy körülményeinek megfelelő módon lehessen alkalmazni.

85. Ami a bizonyítékok állítólagos elferdítését illeti, a Bizottság nehezen tudja értelmezni ezt a kifogást, illetve azt, hogy – még ha elfogadhatónak is bizonyul – miképpen bizonyíthatná a megtámadott ítélet jogszerűtlenségét. Emellett a Bizottság „abszurdnak” tartja a fenti 79. pontban hivatkozott panaszt, mivel úgy véli, hogy az ADM alapvető jogait sértette volna, ha az ADM-et nem értesítik a Bizottság azon szándékáról, hogy fel kívánja használni az FBI-jelentést, és nem biztosítanak utóbbi számára lehetőséget, hogy kifejtse álláspontját ezen okirat felhasználásáról. Ahogy azonban az Elsőfokú Bíróság is megállapította, a Bizottság a kifogásközlés révén megfelelően tájékoztatta az ADM-et erről a szándékáról, ilyen módon lehetőséget biztosítva az utóbbi számára, hogy kifogást emeljen az FBI-jelentés felhasználásával szemben.

3. Elemzés

a) A megtámadott ítélet értelmezése

86. Az Elsőfokú Bíróság érvelése a megtámadott ítélet 261–270. pontjában nem tűnik teljesen egyértelműnek.

87. Az érvelés kiindulópontja ugyanakkor egyértelmű, és lényegében a következő állítást tükrözi: főszabály szerint nem kizárt, hogy a Bizottság saját, az EK 81. és EK 82. cikk feltételezett megsértése miatt folytatott valamely eljárásában bizonyítékként használjon fel egy nem a Bizottság által folytatott eljárásban létrejött okiratot [58].

58 – A megtámadott ítélet 261. pontja.

88. Az érvelés második része lényegében a következő állítást tükrözi: ha a Bizottság egy nem általa folytatott eljárásban tett nyilatkozatot használ fel bizonyítékként, olyan „egyenértékű eljárási jogokat" köteles biztosítani az érintett vállalkozás részére, mint amelyeket az a Bizottság által a közösségi jog alapján folytatott eljárásban élvezne [59]. Ezt az állítást, bár önmagában világos, egyértelműbbé kell tenni az Elsőfokú Bíróság által a tekintetben tett megállapítások fényében, hogy milyen módon kell teljesítenie a Bizottságnak ezt a kötelezettséget.

89. E tekintetben az Elsőfokú Bíróság rámutat, hogy „a Bizottság hivatalból vizsgálja, hogy azon eljárásban, amelynek során az érintett felek ilyen nyilatkozatokat tettek, *prima facie* felmerülnek-e komoly kételyek az érintett felek eljárási jogainak tiszteletben tartását illetően." [60]

90. Ez a szakasz – amely láthatóan ellentmondásban van a közösségi jog által biztosított jogokkal egyenértékű jogok szükséges tiszteletben tartására vonatkozó előfeltétellel [61], valamint a „közösségi jog által biztosított eljárási garanciák" tiszteletben tartásáról szóló többi utalással [62] – feltehetően az olyan eljárási jogokra utal, amelyekre az „alapeljárásban" lehet hivatkozni, vagyis a jelen esetben az amerikai antitröszthatóság által végzett vizsgálatokra vonatkozó amerikai jogszabályokra. Valószínűleg ugyanezt jelentik az Elsőfokú Bíróságnak az FBI-jelentés szerkesztésével vagy a Bizottságnak való bemutatásával kapcsolatos „esetleges szabálytalanságokkal" [63] (e szabálytalanságok ugyanis csak az amerikai jog alapján ítélhetők meg), valamint az amerikai joggal kapcsolatos kérdésekkel – például a szóban forgó jelentést összeállító hatóság hatáskörével – összefüggésben tett némiképp homályos utalásai, kapcsolódva ahhoz, ami a jelen ügyben feltehetően az érintett felek eljárási jogainak tiszteletben tartását illető komoly kételyek hiányára vonatkozó prima facie ellenőrzés első kritériuma alkalmazásának tűnik (lásd a fenti 70. pontot).

91. Az ítélet indokolása ezen a ponton elégtelennek, illetve következetlennek tűnik, azonban úgy vélem, hogy az indokolás ésszerűen a következőképpen értelmezhető, egyes részeinek szerencsétlen megfogalmazása ellenére is:

a) a Bizottság által folytatott eljárás során a „külföldi" eljárásban tett nyilatkozatok bizonyítékként való felhasználásának első előfeltétele, hogy a másik jogrendszer által az ilyen nyilatkozatok megtételére vonatkozó eljárási garanciákat tiszteletben tartották, *emellett* a második pedig, hogy a külföldi hatóságok által a nyilatkozat felvételére használt eljárási

59 – Uo., 264. pont.
60 – Uo., 265. pont.
61 – Uo., 264. pont.
62 – Uo., 268. és 270. pont.
63 – Uo., 265. és 268. pont.

módszerek összeegyeztethetők a közösségi jog szerinti eljárási jogokkal;

b) az ilyen nyilatkozatok saját eljárásában bizonyítékként való felhasználását megelőzően a Bizottság köteles ellenőrizni, hogy felmerülnek-e komoly kételyek i. a külföldi eljárásban az érintett felet a külföldi jogrend alapján megillető eljárási jogok tiszteletben tartását *és* ii. az eljárásban a szóban forgó nyilatkozat felvételére használt eljárási módszereknek a közösségi jog szerinti eljárási jogokkal való összeegyeztethetőségét illetően.

92. Az Elsőfokú Bíróság ezt követően rögzíti, hogy az „eljárási jogok" tiszteletben tartását illető komoly kételyek hiányában a Bizottság köteles a kifogásközlésben feltüntetni, hogy a külföldi eljárásban tett nyilatkozatot fel kívánja használni [64].

93. E tekintetben, figyelemmel a megtámadott ítélet 265. pontjának szó szerinti szövegezésére, úgy tűnik, hogy az Elsőfokú Bíróság véleménye szerint e kötelezettség teljesítése önmagában elegendő e jogok tiszteletben tartásának biztosításához. E következtetés ugyanakkor véleményem szerint egyértelműen helytelen. Valójában nyilvánvalónak tűnik, hogy önmagában az, hogy lehetőséget biztosítanak az érintett vállalkozás számára, hogy kifogással éljen a nyilatkozatokat tartalmazó okiratok felhasználásával szemben, arra hivatkozva, hogy az sérti eljárási jogait, nem zárja ki azt az eshetőséget, hogy a felhasználás ténylegesen sértheti e jogokat. Ezért ha a vállalkozás valóban kifogással él, a Bizottságnak meg kell vizsgálnia, és jogilag megalapozott érvek alapján érdemben el kell bírálnia azt.

94. Amire az Elsőfokú Bíróság valójában gondol, az az, hogy ha az érintett vállalkozás nem él kifogással a külföldi eljárásban tett nyilatkozat Bizottság által folytatott eljárásában bizonyítékként való felhasználása kapcsán, akkor a Bizottság jogosan juthat arra a következtetésre, hogy a felhasználás nem sérti a vállalkozás eljárási jogait.

b) A megtámadott ítéletben elemzés céljára alkalmazott kritériumok helyességéről

95. A következőkben a felek érvei fényében vizsgálom meg az Elsőfokú Bíróság indokolásában – a fenti 87. pontban a nem a Bizottság által folytatott eljárásban szerzett bizonyíték Bizottság általi felhasználására vonatkozó általános tilalom hiányára vonatkozóan, 91. a) pontban az ilyen felhasználás előfeltételére, vagyis az eljárási jogoknak való megfelelésre vonatkozóan, valamint 91. b) és 94. pontban a Bizottság által annak érdekében megteendő lépésekre vonatkozóan kifejtettek alapján, hogy megbizonyosodjon, hogy e jogoknak megfelelt – alkalmazott

64 – A megtámadott ítélet 265. pontja.

kritériumok közösségi joggal való összeegyeztethetőségét.

96. A felvetett kérdés, amely az EK 81. és EK 82. cikk feltételezett megsértése miatt indított eljárás bizonyítási szabályaira, illetve a bizonyítékoknak az egyik eljárásból a másik eljárásban, sőt az egyik jogrendszerből a másikban történő átvételére vonatkozik, kétségkívül kényes, ezért mélyreható elemzést igényel.

i) A nem a Bizottság által folytatott eljárásból származó bizonyítékok Bizottság általi felhasználására vonatkozó általános tilalom hiányáról

97. Az ADM mindenekelőtt megkérdőjelezi a Bizottság arra vonatkozó jogát, hogy az EK 81. cikk feltételezett megsértése miatt indított eljárásban bizonyítékként használjon fel olyan információt, amelyet nem a Bizottság által folytatott eljárásban szereztek, és ezzel kapcsolatban a „spanyol bankok"-ügyben hozott ítéletre és az Otto-ügyben hozott ítéletre hivatkozik.

98. A „spanyol bankok"-ügyben hozott ítéletben [65] a Bíróság az EK-Szerződés 214. cikkéből (jelenleg a szolgálati titoktartásról szóló EK 287. cikk), illetve a 17. rendelet rendelkezéseiből azt a következtetést vonta le, hogy a tagállamok a nemzeti és a közösségi versenyszabályok alkalmazására vonatkozó hatáskörük kapcsán nem használhatják fel bizonyítékként sem a 17. rendelet 11. cikke alapján a társaságokhoz intézett információkérésre adott válaszokban található, nyilvánosságra nem hozott információkat, sem a rendelet 2., 4. és 5. cikkében szereplő kérésekben és bejelentésekben található információkat. Az ADM „spanyol bankok"-ügyben hozott ítéletre való hivatkozása ugyanakkor kevéssé releváns, mivel az ítélet *a nemzeti versenyhatóságok által folytatott eljárásban* olyan információk bizonyítékként való felhasználására vonatkozik (illetve tiltja meg azt), amelyeket a Bizottság a 17. rendelet alapján folytatott eljárásban szerzett meg, míg az ügy nem terjedt ki az információk *Bizottság által folytatott eljárásban* bizonyítékként való felhasználására, ami a jelen fellebbezési jogalap tárgya.

99. Ami az Otto-ügyben hozott ítéletet illeti [66], annak megtiltása a Bizottság számára, hogy egyik eljárásában olyan nyilatkozatokat használjon fel bizonyítékként, amelyeket egy nemzeti polgári bíróság előtti üggyel összefüggésben tettek, az ítéletből kitűnően nem az eljárások elválasztásához kapcsolódó általános jellegű tilalom, hanem – ahogy azt az Orkem kontra Bizottság ügyben hozott ítéletben a Bíróság elismerte – a vállalkozás önvádra kötelezésére vonatkozó tilalom tiszteletben tartásának szükségességéből ered, arra a feltételezésre alapozva, hogy az ilyen nyilatkozatok önvádló jellegűek.

65 – Hivatkozás a fenti 52. lábjegyzetben, 55. pont.

66 – Hivatkozás a fenti 53. lábjegyzetben, 20. pont.

100. Másfelől, az ADM által képviselt álláspont alátámasztására megfelelőbb iránymutatást nyújt a Dow Benelux kontra Bizottság ügyben [67], illetve a PVC II-ügyben hozott ítélet [68] (a továbbiakban: PVC-ügyekben hozott ítéletek), amelyekből kitűnik, hogy a 17. rendelet alapján folytatott eljárásban a hivatkozott rendelet 14. cikkének értelmében végzett vizsgálat során a Bizottság által megszerzett információkat, illetve okiratokat nem lehet közvetlenül bizonyítékként felhasználni *a Bizottság által ugyanazon rendelet alapján* folytatott második eljárásban.

101. Oly módon is lehetne érvelni, hogy mivel e két ítélet megerősítette, hogy a Bizottság a versenyszabályok feltételezett megsértése miatt folytatott eljárásban nem használhat fel bizonyítékként olyan információkat, amelyeket *maga a Bizottság* szerzett meg egy másik hasonló jellegű eljárásban, akkor a Bizottság a fortiori nem használhatja fel bizonyítékként eljárásaiban a harmadik államok hatóságai által az ezen államok versenyszabályainak megsértése miatt lefolytatott eljárásban megszerzett információkat sem.

102. Véleményem szerint azonban a fenti *a fortiori* érv nem megalapozott.

103. A PVC-ügyekben hozott ítéletekben a Bíróság kimondta, hogy a 17. rendelet 14. cikke alapján végzett vizsgálatok során megszerzett információkat nem lehet más célra felhasználni, mint amelyet az a végzés vagy határozat megjelöl, amelynek alapján a vizsgálatot folytatják, valamint hogy ez az előírás mind a rendelet 20. cikkében kifejezetten szereplő szakmai titoktartás, mind a vállalkozások védelemhez való jogának oltalmát szolgálja, amely utóbbi garantálását a rendelet 14. cikk (3) bekezdése célozza. A Bíróság szerint „e jogokat komolyan veszélyeztetné, ha a Bizottság a vállalkozásokkal szemben olyan bizonyítékokra támaszkodhatna, amelyeket egy vizsgálat során szereztek meg, azonban nem kapcsolódnak annak tárgyához vagy céljához”.

104. A PVC-ügyekben hozott ítéletek által kimondott tilalom céljának tehát a – szakmai titoktartásra és a védelemhez való jogra vonatkozó – garanciák védelme tűnik, amelyek a közösségi jog szabályai alapján *a Bizottság által folytatott eljárásokban végzett információszerzés szerves részét képezik,* és az ilyen információk felhasználása esetén kötelezőek a Bizottságra, illetve tisztviselőire és megbízottaira nézve. Mivel a fenti megfontolás a tilalom alapja [69], abból automatikusan, illetve *a fortiori* nem vonható le az a következtetés, hogy a külföldi antitröszteljárásban megszerzett információk Bizottság általi bizonyítékként való felhasználását illetően is létezik egy általános tilalom.

67 – A 85/87. sz., Dow Benelux kontra Bizottság ügyben 1989. október 17-én hozott ítélet (EBHT 1989., 3137. o.) 17–19. pontja.

68 – Hivatkozás a fenti 14. lábjegyzetben, 298–300., valamint 305. pont.

69 – A fenti 52. lábjegyzetben hivatkozott „spanyol bankok”-ügyben hozott ítélet 36–38. és 47–50. pontja szerint ugyanez az okfejtés húzódik meg a Bizottság által a 17. rendelet 11. cikke alapján megszerzett, illetve a rendelet 2., 4. és 5. cikkében szereplő információkérések és bejelentések révén megszerzett információknak a nemzeti versenyhatóságok eljárásában bizonyítékként való felhasználásának tilalma mögött is.

105. Azt, hogy a közösségi jogban nem létezik a Bizottság által az EK 81. cikk feltételezett megsértése miatt indított eljárásban a más hatóságok által megszerzett információk felhasználására vonatkozó általános tilalom, a Bíróság a Dalmine kontra Bizottság ügyben hozott ítéletben erősítette meg [70].

106. Ebben az ítéletben a Bíróság – az ugyanebben az ügyben eljárt Elsőfokú Bírósághoz [71] hasonlóan – megállapította, hogy a Bizottság által a 17. rendelet alapján folytatott eljárásban bizonyítékként felhasználhatók az eljárásban szereplő társaság – a Dalmine – korábbi ügyvezetőinek egy tagállam hatóságai által büntetőügyben lefolytatott nyomozás során végzett kihallgatásáról készített jegyzőkönyvek.

107. Az Elsőfokú Bíróság előtt a Dalmine kifogásolta a Bizottsággal szemben, hogy súlyosan megsértette az eljárási szabályokat, mivel a Bizottság által lefolytatandó vizsgálathoz semmilyen formában nem kapcsolódó büntetőeljárásban tett nyilatkozatokat használt fel, és ezzel kapcsolatban utalt a „spanyol bankok"-ügyben hozott ítéletre. Az Elsőfokú Bíróság – azon az alapon, hogy a „spanyol bankok"-ügy a Bizottság által a 17. rendelet 11. cikke alapján megszerzett információk nemzeti hatóságok általi felhasználására vonatkozott, illetve, hogy ezt a helyzetet a 17. rendelet 20. cikke kifejezetten szabályozta – elutasította a Dalmine kifogását, megállapítva, hogy „[az ilyen] információknak valamely nemzeti hatóság részére történő átadásának jogszerűsége, valamint ezen információknak a Bizottság által bizonyítékként történő közvetlen felhasználásának tilalma a közösségi jog tárgyát képezi", „[m]ásfelől viszont főszabály szerint a nemzeti hatóságok vizsgálatának lefolytatását szabályozó nemzeti jog tárgyát képezi, illetve jogvita esetén a nemzeti bíróságok hatáskörébe tartozik annak eldöntése, hogy jogszerű-e az, ha a nemzeti ügyész vagy a versenyhatóságok a nemzeti büntetőjog alkalmazásával megszerzett információkat a Bizottságnak átadják, illetve ha a Bizottság ezen információkat később felhasználja". Az Elsőfokú Bíróság ugyanakkor emlékeztetett arra, hogy nem állapítható meg, hogy a Dalmine valaha illetékes olasz bírósághoz fordult volna az említett jegyzőkönyvek közösségi szintű felhasználásának kérdése tárgyában, sőt arra vonatkozóan sem szolgáltatott bizonyítékot, hogy e dokumentumok felhasználása ellentétes lett volna hatályos olasz jogszabályokkal. Ennek következtében az Elsőfokú Bíróság szerint a Dalmine érvelése csak a jegyzőkönyvekben szereplő tanúvallomások hitelességét érintheti, azoknak az eljárásban bizonyítékként való elfogadhatóságát azonban nem [72].

108. A fellebbezési eljárásban a Bíróság – e tekintetben Geelhoed főtanácsnok indítvá-

70 – Hivatkozás a fenti 32. lábjegyzetben.

71 – A T-50/00. sz., Dalmine kontra Bizottság ügyben 2004. július 8-án hozott ítélet (EBHT 2004., II-2395. o.).

72 – Uo., 84–87., valamint 90. pont.

nyát követve – az alábbiak szerint helyben hagyta az Elsőfokú Bíróság elemzését [73]:

„62. A hivatkozott jegyzőkönyvek bizonyítékként való elfogadhatóságát illetően fontos megállapítani, amint azt az Elsőfokú Bíróság a megtámadott ítélet[ben] […] tette, hogy a nemzeti jog alapján eldöntendő kérdés az, hogy jogszerű-e az, ha a nemzeti ügyész vagy a versenyhatóságok a nemzeti büntetőjog alkalmazásával megszerzett információkat a Bizottságnak adnak át, illetve ha a Bizottság ezeket az információkat később felhasználja. Továbbá, amint arra az Elsőfokú Bíróság […] emlékeztetett, a közösségi bíróságnak nincs hatásköre ellenőrizni a nemzeti hatóság által a nemzeti jog alapján elfogadott jogi aktus jogszerűségét […].

63. A hivatkozott információknak a Bizottság általi felhasználását illetően az Elsőfokú Bíróság helyesen állapította meg […], hogy a Dalmine érvei csak »az igazgatói által tett vallomások hitelességét, és így bizonyító erejét érintik, nem azok bizonyítékként való felhasználhatóságát az eljárásban«. Ugyanis […] a közösségi jogban érvényesülő elv a bizonyítékok szabad [szolgáltatásának] [74] elve, továbbá az előterjesztett bizonyítékok értékelése során egyetlen releváns szempont azok hitelessége. Következésképpen mivel a kérdéses jegyzőkönyvek átadásának jogellenességét nem mondta ki olasz bíróság, nincs helye olyan megállapításnak, amely szerint ezek a dokumentumok elfogadhatatlan bizonyítékok lettek volna, amelyeket ki kellett volna zárni az ügy iratai közül.”

109. Az ítélet nyilvánvalóan kizárja minden olyan általános tilalom létezését, amely meggátolná a Bizottságot abban, hogy a 17. rendelet alapján folytatott eljárásában bizonyítékként használjon fel külföldi eljárásokban tett nyilatkozatokat. Ennek következtében az ADM-nek a fenti 97. pontban hivatkozott általánosító állítása véleményem szerint nem megalapozott.

ii) Az egyes eljárási garanciák megsértéséről

110. Az általánosító állítás mellett a jelen fellebbezési jogalappal az ADM lényegében mindenesetre azt állítja, hogy az FBI-jelentés bizonyítékként való felhasználása egyes olyan eljárási garanciákat sértett, amelyek megilletik őt mind az amerikai antitröszthatóságok, mind a Bizottság előtt folytatott eljárásban.

73 – A 2006. szeptember 12-én ismertetett indítvány 66. és 67. pontja.

74 – A Bíróság Dalmine kontra Bizottság ügyben hozott ítéletének több nyelvi változatában (így az angol, német és portugál változatban) a francia szövegben (mivel a francia a Bíróság belső munkanyelve) szereplő „libre administration des preuves” utalást – ami az ítélet olasz szövegében (vagyis a Bíróság eljárási szabályzatának 31. cikke értelmében a hiteles szövegben) „libera produzione delle prove” formában szerepelt – hibásan úgy értelmezték, mint a bizonyítékok szabad értékelésére való utalást.

– A nem a Bizottság által folytatott eljárás során megszerzett bizonyítékok felhasználására vonatkozó feltételek meglétéről: az eljárási jogok tiszteletben tartása

111. Az ADM által előterjesztett egyes külön érvek vizsgálata érdekében először azt kell ellenőrizni, hogy a Bizottság által a nem az általa folytatott eljárás során megszerzett bizonyítékok felhasználása korlátozások alá esik-e. Ezt a vizsgálatot a Bíróság által a Dalmine kontra Bizottság ügyben hozott ítéletben a bizonyítékok szabad [szolgáltatására] vonatkozó közösségi jogi elvre történt hivatkozás alapján kell elvégezni (lásd a fenti 108. pontot), amelyhez véleményem szerint bizonyos pontokat fontos tisztázni.

112. A bizonyítékok szabad szolgáltatásának közösségi jogi elvét nem lehet úgy értelmezni, hogy minden *egyes* bizonyíték mindig és minden körülmények között felhasználható, a döntő pedig csak azok hitelessége.

113. Bizonyítási kérdésekben fontos, hogy ne keverjük össze a különböző elveket. Az Elsőfokú Bíróság azon állítása alátámasztása érdekében – amelyet egyébként a Dalmine kontra Bizottság ügyben [75] is megtett –, miszerint a közösségi jogban érvényesülő elv a bizonyítékok szabad szolgáltatásának elve, továbbá az előterjesztett bizonyítékok értékelése során egyetlen releváns szempont azok hitelessége, az Elsőfokú Bíróság utalt az akkor főtanácsnokként eljáró Vesterdorf bíró által a Rhône-Poulenc kontra Bizottság ügyben [76] ismertetett indítványra, valamint a Met-Trans és Sagpol egyesített ügyekben hozott ítéletre [77]. Vesterdorf bíró megállapításaira, véleményem szerint egy külön elvre, a *bizonyítékok szabad értékelésének* elvére utalnak, vagyis arra, hogy a bíróságok a bizonyítékok lényeges tartalmát illetően szabadon vonhatnak le következtetéseket az azoknak tulajdonítható jelentőség tekintetében [78]. A Met-Trans és Sagpol egyesített ügyekben többek között a felperesek azt kérték a Bíróságtól, hogy határozza meg, milyen jellegű bizonyíték elegendő egy, a közösségi jog által szabályozott bizonyos körülmény alátámasztásához, és különösen, hogy e tekintetben a bizonyos feltételeknek megfelelő okirati bizonyíték szolgáltatása kötelező-e [79]. Válaszában, miszerint a rendelkezés szövegéből nyilvánvaló volt, hogy az adott körülmény igazolása nem kötődik bizonyos bizonyítéktípusokhoz, valamint hogy „mivel a bizonyítékra vonatkozóan nincs közösségi szintű szabályozás, főszabály szerint elfogadható a tagállamok eljárási joga alapján a hasonló eljárásokban elfogadható bármilyen bizonyíték”, a Bíróság egyértelműen fenntartotta azt az elvet, hogy *a hivatkozott bizonyítékok formája nem kötött,* amit úgy kell értelmezni, hogy egy adott tény bizonyítása érdekében

75 – Hivatkozás a fenti 71. lábjegyzetben (72. pont).

76 – A T-1/89. sz., Rhône-Poulenc kontra Bizottság ügyben 1991. július 10-én ismertetett főtanácsnoki indítvány (EBHT 1991., II-867. o.), különösen a II-954. o.

77 – A C-310/98. és C-406/98. sz., Met-Trans és Sagpol egyesített ügyekben 2000. március 23-án hozott ítélet (EBHT 2000., I-1797. o.) 29. pontja.

78 – Az a helyzet, amelyben a bíróságok szabadon alakítják ki véleményüket, szélesebb értelemben szembeállítható néhány olyan nemzeti jogrendszerben fennálló helyzettel, miszerint a bíróságok jogszabályban meghatározott bizonyos paramétereknek megfelelően kötelesek bizonyos értelmezést és súlyt tulajdonítani egyes bizonyítékoknak.

79 – A kérdés különösen az volt, hogy az 1993. július 2-i 2454/93/EGK bizottsági rendelet (HL 1993. L 253., 1. o.; magyar nyelvű különkiadás 2. fejezet, 6. kötet, 3. o.) 454. cikke (3) bekezdésének első albekezdésének értelmében a TIR-igazolvány fedezete alatt végzett szállítási tevékenység során a jogsértés tényleges megtörténte helyét illető bizonyítás kapcsán elegendő-e az igazolvány jogosultjának nyilatkozata, és a teherautó vezetőjének az előbbi mellett tett tanúvallomása, vagy ennek bizonyítása csak olyan okiratok útján lehetséges, amelyekből kitűnik, hogy a másik tagállam illetékes hatóságai megerősítették, hogy a jogsértést az ő területükön követték el.

bármilyen bizonyítékra lehet hivatkozni (vagyis szóbeli tanúvallomásra, okirati bizonyítékra, vallomásokra stb.), ezen elv alól pedig csak a közösségi jogszabályok által kifejezetten szabályozott esetek jelentenek kivételt [80].

114. Igaz tehát, hogy a közösségi jogban – kifejezett ellenkező rendelkezés hiányában – egy adott tény *bármilyen* bizonyítékkal bizonyítható (a benyújtott bizonyíték formájának szabadsága), az adott bizonyíték bizonyító erejének meghatározása pedig a közösségi bíróságok feladata, nem pedig a jogalkotóé (a bizonyítékok szabad értékelése), véleményem szerint azonban nem elfogadható az a megközelítés, hogy *minden egyes* szolgáltatott bizonyíték felhasználható, és azt a Bizottságnak, illetve a közösségi bíróságoknak érdemben értékelniük kell. Ez elképzelhetetlen lenne például egy olyan nyilatkozat esetében, amelyről azt állapítják meg, hogy azt az illetékes hatóságok erőszakkal szerezték meg. Ezen elméleti példától függetlenül elegendő megjegyezni, hogy a közösségi ítélkezési gyakorlat szerint a Bizottság a 17. rendelet alapján folytatott eljárásban nem használhatja fel bizonyítékként a következőket:

– a Bizottság által a korábban ugyanazon rendelet alapján folytatott eljárásban megszerzett nyilatkozatok vagy okiratok (lásd a fenti 100. pontot);

– olyan okiratok, amelyekkel kapcsolatban a vizsgálat alatt álló vállalkozásnak nem volt lehetősége arra, hogy éljen meghallgatáshoz való jogával a vizsgálat során [81];

– az ügyvédek és ügyfelek közötti, jogilag védett, bizalmas jellegű érintkezés [82];

– a vállalkozás ügyvezetői által a nemzeti polgári eljárás megindítása előtti előzetes tanúkihallgatás során feltett kérdésekre adott válaszok, amennyiben a versenyszabályok megsértésének elismerésével járnak [83];

– a nemzeti büntetőeljárás kihallgatási jegyzőkönyvei, amennyiben ezek átadását a Bizottság részére az illetékes nemzeti bíróság jogsértőnek nyilvánította (lásd a fenti 107. és 108. pontot).

80 – Erre a problémára utal a T-210/01. sz., General Electric kontra Bizottság ügyben 2005. december 14-én hozott ítélet (EBHT 2005., II-5575. o.) 297. pontja is, amely rögzíti, hogy annak a „meggyőző bizonyítéknak”, amelyet a Bizottság köteles szolgáltatni a jövőbeli versenyellenes magatartás bizonyítására az összefonódással létrejött vállalkozás részéről, nem szükséges feltétlenül gazdasági tanulmány formáját öltenie, bizonyos esetekben az ügy „puszta gazdasági és kereskedelmi tényei az ítélkezési gyakorlat által megkívánt meggyőző bizonyítéknak minősülnek”.

81 – A fenti 31. lábjegyzetben hivatkozott AEG-Telefunken kontra Bizottság ügyben hozott ítélet.

82 – Lásd a 155/79. sz., AM & S kontra Bizottság ügyben 1982. május 18-án hozott ítélet (EBHT 1982., 1575. o.) 29–31. pontját, valamint a T-125/03. és T-253/03. sz., Akzo Nobel és Akcros kontra Bizottság egyesített ügyekben 2007. szeptember 17-én hozott ítéletet (EBHT 2007., II-3523. o.).

83 – A fenti 53. lábjegyzetben hivatkozott Otto-ügyben hozott ítélet 20. pontja.

115. A Bizottság által fel nem használható bizonyítékok köréből hozott fenti példákhoz a megtámadott ítélet még egyet ad hozzá: azokat a nyilatkozatokat, amelyeket a Bizottság által folytatott eljárástól eltérő eljárásban tettek, amennyiben az érdekelt fél nem tudott élni az ebben az esetben őt megillető eljárási jogokkal, vagy azokkal az eljárási jogokkal, amelyek a közösségi jog alapján akkor illették volna meg, ha a nyilatkozatot közvetlenül a Bizottság előtt tette volna meg.

116. Ami a nem a Bizottság tett nyilatkozatoknak a Bizottság által folytatott eljárásban bizonyítékként való felhasználásának korlátait illeti, úgy tűnik, hogy a megtámadott ítélet, illetve a Dalmine kontra Bizottság ügyben hozott ítéletek [84] eltérnek. A Dalmine kontra Bizottság ügyben hozott ítéletek szerint az ilyen felhasználás megengedhetetlensége csak olyan esetekben merülhet fel, ha a jegyzőkönyvek Bizottság részére történő átadása, vagy azok Bizottság általi felhasználása jogellenes azon hatóság államának jogszabályai alapján, amely előtt a nyilatkozatot tették (és ahol a jogellenességet az illetékes nemzeti bíróság megállapította) [85]. A megtámadott ítélet szélesebb értelemben véve jelentőséget tulajdonít a külföldi eljárásban alkalmazandó eljárási garanciák megsértésének – ami véleményem szerint kiterjed a külföldi jogrendszer által a nyilatkozattevő érdekeinek védelme céljából alkotott, a nyilatkozatok más hatóságoknak való átadására és azok e hatóságok általi felhasználására vonatkozó korlátozásokra is –, valamint a nyilatkozattétel kapcsán alkalmazott eljárási módszerek közösségi jog által biztosított eljárási garanciákkal való összeegyeztethetetlenségének.

117. Az a tény, hogy a Dalmine kontra Bizottság ügyben hozott ítéletek nem ismerik el a bizonyíték felhasználhatósága kizárásának alapjaként az utóbbi garanciák megsértését, feltehetően annak tudható be, hogy a Dalmine nem *egyes* eljárási jogok megsértésére (például az önvádra kötelezés közösségi jog által elismert tilalmára) hivatkozva tiltakozott a szóban forgó kihallgatási jegyzőkönyvek bizonyítékként való felhasználása ellen a Bizottság által folytatott eljárásban, hanem – ennél radikálisabban – arra hivatkozva, hogy a másik eljárásból származó információ bizonyítékként való felhasználása az eljárásban szerinte általánosan összeegyeztethetetlen a védelemhez való joggal.

118. Emellett ez nem ad magyarázatot arra, hogy az a különösen megszorító megközelítés, amelyet a Bizottság által a más hatóságok eljárásai során megszerzett bizonyítékok felhasználására vonatkozó korlátok tekintetében a közösségi bíróságok a Dalmine kontra Bizottság ügyben követtek, úgy is tekinthető, hogy az csak azokra az esetekre vonatkozik, amelyekben az Európai Közösség tagállamainak hatóságai érintettek, valamint hogy

84 – Hivatkozás a fenti 32. és 71. lábjegyzetben.

85 – Valójában a Bíróság Dalmine kontra Bizottság ügyben hozott ítéletének (lásd a fenti 108. pontot) 62. és 63. pontjában csak az okirat Bizottság részére való *átadásának* jogszerűségére történik utalás, a Bizottság által bizonyítékként való *felhasználás* jogszerűségére viszont nem. Az Elsőfokú Bíróság Dalmine kontra Bizottság ügyben hozott mindkét ítélete (lásd a fenti 107. pontot), illetve Geelhoed főtanácsnok indítványának (hivatkozás a fenti 73. lábjegyzetben) 71–73. és 76. pontja ugyanakkor kifejezetten az okirat Bizottság általi felhasználása ellen szóló körülményként említi azt az esetet, ha az illetékes nemzeti bíróság a nemzeti jog alapján megállapította az ilyen felhasználás jogellenességét, tekintet nélkül az okirat átadásának jogszerűségére. Úgy vélem azonban, hogy a Bíróság Dalmine kontra Bizottság ügyben hozott ítéletét e tekintetben Geelhoed főtanácsnok indítványával összhangban lehet értelmezni, mivel az „átadás" kifejezés az okirat tekintetében a felhasználási céllal történő átadásra vonatkozik.

azon a hallgatólagos feltételezésen alapul, hogy a védelemhez való jog közösségi és tagállami szintű védelme lényegét tekintve egyenértékű [86]. Ugyanakkor ennek az előfeltételezésnek nyilvánvalóan nincs helye, ha nem tagállamokban folytatott eljárásról van szó.

119. Mindenképpen teljes mértékben támogatom azt a megtámadott ítéletben kifejtett és a jelen eljárásban részt vevő egyik fél által sem vitatott álláspontot, hogy a Bizottság által folytatott eljárásban a nem tagállami hatóságok által lefolytatott eljárásban szerzett bizonyítékok felhasználása tekintetében tiszteletben kell tartani *mind* az utóbbi eljárásban előírt eljárási garanciákat, *mind* a Bizottság által folytatott eljárásra vonatkozó garanciákat. Ez a megközelítés – amely a bizonyíték származási helye szerinti állam, valamint a bizonyíték felhasználási helye szerinti állam jogának együttes alkalmazását tükrözi – véleményem szerint szükséges, tekintettel arra, hogy a közjog, mégpedig a joghátrányok területéről van szó, továbbá hogy a védelemhez való jog tiszteletben tartása minden olyan eljárásban, ahol joghátrányt, különösen bírságot vagy kényszerítő bírságot lehet alkalmazni, a közösségi jog olyan alapelvét képezi, amelyet még közigazgatási jellegű eljárások esetében is tiszteletben kell tartani [87].

120. A jelen esethez hasonló ügyekben az eljárási jogok tiszteletben tartása érdekében a külföldi eljárásból származó bizonyítékokat az irányadó külföldi jogszabályok rendelkezéseinek megfelelően kell tehát beszerezni; azok Bizottságnak való átadását, illetve utóbbi általi felhasználhatóságát az irányadó jogszabálynak lehetővé kell tennie; valamint a felhasználásnak összhangban kell állnia azon garanciákkal, amelyeket a vállalkozás a közösségi jog alapján akkor élvezne, ha a bizonyítékot közvetlenül a Bizottság az általa folytatott eljárásban szerezte volna meg.

– A Bizottság által eljárási jogok tiszteletben tartásának biztosítása érdekében alkalmazandó eljárási módszer Elsőfokú Bíróság által meghatározott ismérveiről és ezen ismérvek jelen ügyre történő alkalmazásáról

121. Az ADM fellebbezésében az Elsőfokú Bíróság által a megtámadott ítélet 265. pontjában meghatározott, arra vonatkozó ismérveket kifogásolja, hogy a Bizottság milyen módon köteles ezen jogokat tiszteletben

86 – E tekintetben fontos megjegyezni, hogy a 17. rendeletet felváltó, a Szerződés 81. és 82. cikkében meghatározott versenyszabályok végrehajtásáról szóló, 2002. december 16-i 1/2003/EK tanácsi rendelet (HL 2003. L 1., 1. o.; magyar nyelvű különkiadás 8. fejezet, 2. kötet, 205. o.) 12. cikkének (1) bekezdése kifejezetten rögzíti, hogy „[a] Szerződés 81. és 82. cikkének alkalmazásában a Bizottság és a tagállamok versenyhatóságai jogosultak egymásnak bármely tényszerű vagy jogi tájékoztatást megadni, és azokat bizonyítékként felhasználni, ideértve a bizalmas jellegű információt is”. Az 1/2003 rendelet (16) preambulumbekezdése e tekintetben kimondja, hogy „[a]mennyiben a kicserélt információkat az átvevő hatóság vállalkozásokra kivetett szankciókhoz használja fel, az információ felhasználására csak az a korlátozás vonatkozik, hogy azt arra a célra kell felhasználni, amely célra beszerezték, mivel a vállalkozásokra kiszabott szankciók valamennyi rendszerben azonos típusúak”, hozzátéve ehhez, hogy *„[a] különféle rendszerekben a vállalkozások által élvezett, a védelemhez való jog kielégítő mértékben egyenértékűnek tekinthető”* (kiemelés tőlem).

87 – Lásd valamennyi ilyen esetre példaként a 85/76. sz., Hoffmann-La Roche kontra Bizottság ügyben 1979. február 13-án hozott ítélet (EBHT 1979., 461. o.) 9. pontját és a C-176/99.-P. sz., ARBED kontra Bizottság ügyben 2003. október 2-án hozott ítélet (EBHT 2003., I-10687. o.) 19. pontját.

tartani. E jogok tiszteletben tartása minden esetben kötelező, és ennek megfelelően a Bizottság – az Elsőfokú Bíróság állításával ellentétben – nem szorítkozhatott annak megállapítására, hogy e tekintetben nem merült fel komoly kétely, vagy az érintett vállalkozás nem emelt kifogást. Az ADM rámutat arra, hogy az ítélkezési gyakorlat szerint az Elsőfokú Bíróság maga is köteles hivatalból vizsgálni az eljárási garanciák betartásának kérdését.

122. Az Elsőfokú Bíróság lényegében úgy ítélte meg, hogy nem lehet szó a vállalkozás eljárási jogainak megsértéséről a külföldi eljárásban tett nyilatkozatok Bizottság általi bizonyítékként történő felhasználása esetén, amennyiben az adott vállalkozás – előzőleg tudomást szerezve a Bizottság ezen nyilatkozatok felhasználására irányuló szándékáról – nem élt kifogással e tekintetben, és magának a Bizottságnak nincs oka arra, hogy *prima facie* komoly kételye merüljön fel azok felhasználása során az eljárási jogok tiszteletben tartásával való összeegyeztethetőségével kapcsolatosan.

123. Úgy vélem, hogy az ADM okkal kifogásolja, hogy ez az értelmezés jogsértő. A Bizottság az eljárási jogokat minden körülmények között köteles tiszteletben tartani, ideértve tehát azokat az eseteket is, amelyekben az érintett vállalkozás elmulasztja ezek gyakorlását a közigazgatási eljárás során. A közösségi jog nem tartalmaz olyan szabályt, miszerint amennyiben egy vállalkozás a Bizottság előtt folyamatban lévő közigazgatási eljárásban nem hivatkozik bizonyos jogi kérdésekre, akkor e kérdésekre való hivatkozási joga megszűnne. Nincs arra vonatkozó szabály, miszerint a közösségi bírósághoz benyújtott kérelemnek minden tekintetben meg kellene felelnie a kifogásközlésre adott válasznak. A vállalkozásnak továbbá nincs válaszadási kötelezettsége a kifogásközlés tekintetében. A Bizottság jogszerű végső döntés meghozatalára köteles, függetlenül attól, hogy az érintett vállalkozás ténylegesen gyakorolta-e a védelemhez való jogát a közigazgatási eljárásban, illetve hogy ezt milyen mértékben gyakorolta.

124. Megjegyzem továbbá, hogy a Bizottság a védelemhez való jog tiszteletben tartása érdekében *minden esetben* köteles tájékoztatni a kifogásközlés címzettjét azon szándékáról, hogy a külföldi eljárásból származó nyilatkozatokat végső határozatában bizonyítékként kívánja felhasználni, tekintet nélkül arra, hogy komoly kételyei felmerülnek-e azzal kapcsolatosan, hogy azok felhasználása összeegyeztethető-e az eljárási jogok tiszteletben tartásával, vagy sem.

125. Akkor is, ha – ahogyan azt a Bizottság megjegyzi – megengedett az eljárási jogokról való lemondás, pusztán az a tény, hogy az ADM nem terjesztettek észrevételeket Bizottság elé a külföldi eljárásból származó információ kifogásközlésben jelzett bizonyítékként történő felhasználása tekintetében, nem értelmezhető az eljárási jogok gyakorlásáról történő lemondásként, ezt csupán a vállalkozásnak az effajta felhasználás jogszerűsége vonatkozásában történő, Bizottság általi meghallgatáshoz való joga gyakorlása elmulasztásának kell tekinteni.

126. Úgy tűnik számomra, hogy az Elsőfokú Bíróság a megtámadott ítélet e pontjában tévesen alkalmazza a jogot.

127. Továbbá, még ha az Elsőfokú Bíróság által a megtámadott ítélet 265. pontjában meghatározott ismérveket jogszerűnek is tekintjük, számomra mindenképpen úgy tűnik, hogy az ítélet tévesen alkalmazza a jogot annyiban, hogy ezen ismérvek Elsőfokú Bíróság által jelen ügyre történő alkalmazása nem látszik helyénvalónak.

128. Először is megjegyezném, hogy az Elsőfokú Bíróság további vizsgálat nélkül nem volt jogosult arra hivatkozni az ADM-mel szemben – és kinyilvánítani, hogy annak jogai e tekintetben megszűntek – amiatt, hogy a kifogásközlésre adott válaszában nem kifogásolta, hogy a Bizottság az FBI-jelentést bizonyítékként kívánja felhasználni. Az elsőfokú eljárásban az ADM kifogásolta e jelentésnek a vitatott határozat (265) preambulumbekezdésében jelzett ténybeli körülmények bizonyítására történő felhasználását. Mivel azonban ezek a tények nem szerepeltek a kifogásközlésben, amely csupán az ADM által érdemében nem vitatott körülményeket állapított meg, az Elsőfokú Bíróságnak az ADM bírálatát megelőzően vizsgálnia kellett volna, hogy az ADM – a kifogásközlésből, valamint az FBI-jelentés tartalmából, amelyet a kifogásközlésben megemlítettek, illetve csatolták ahhoz – ésszerűen következtethetett-e arra, hogy a Bizottság ezeket a körülményeket is fel kívánja használni ellene (lásd a fenti 46–50. pontot), és hogy erre tekintettel az ADM-nek érdeke fűződött-e a kifogásközlésre adott válaszában az FBI-jelentés bizonyítékként történő felhasználásának kifogásolásához. Az ADM-nek a dokumentum bizonyítékként történő felhasználását kizáró lehetséges okokra vonatkozó hallgatása – a kifogásközlésben meghatározott felhasználást kivéve – nem értelmezhető hallgatólagos beleegyezésnek.

129. Másodszor, álláspontom szerint, a jelen ügyben fennálltak olyan okok, amelyek alapján *prima facie* komoly kételyek merülhettek fel a tekintetben, hogy az FBI-jelentés bizonyítékként történő felhasználása összeegyeztethető-e az ADM eljárási jogaival.

130. E tekintetben mindenekelőtt az ADM-mel értek egyet abban, hogy az Elsőfokú Bíróság által a megtámadott ítélet 266. és 267. pontjában figyelembe vett tényezők (lásd a fenti 69. és 70. pontot) – ha éppen nem teljesen irrelevánsak az eljárási garanciák tiszteletben tartásának problémája tekintetében – nem zárhatnak ki minden kétséget az FBI-jelentésnek a Bizottság általi felhasználása és az ADM által az Elsőfokú Bíróság, és jelenleg a Bíróság előtt kifejezetten hivatkozott eljárási garanciáknak az összeegyeztethetősége tekintetében. Emlékezni kell arra, hogy ezek az eljárási garanciák a következők: önvádra kötelezés tilalma, a nyilatkozatokról a hatóság által készített írásos jegyzőkönyvre vonatkozó, a nyilatkozattevőnek jóváhagyás céljából történő bemutatási kötelezettség az információt megszerző hatóság részéről; valamint az ADM korábbi képviselője által az Egyesült Államok antitröszthatóságai előtt – az ADM által e hatóságokkal szemben tanúsított együttműködés keretében – tett nyilatkozatok bizalmas jellegének védelme.

131. Különösen az utóbbi szempontnál kellene elidőzni, amely kitüntetett figyelmet érdemel, tekintettel arra, hogy az az Európai Közösség és az Egyesült Államok közötti, a versenyhatóságok közötti együttműködésre vonatkozó kétoldalú kapcsolatok kényes témáját érinti.

132. Azon állítása kapcsán, hogy az FBI-jelentést kizárólag az Egyesült Államokban folyó eljárásokban szándékoztak felhasználni, az ADM először is rámutatott arra, hogy a jelentés első oldala jelzi, hogy annak harmadik személyekkel való közlése tilos, illetve másodszor, hogy az amerikai antitröszthatóságok kifejezetten megállapodtak az ADM korábbi képviselőjének ügyvédjével, hogy az utóbbi által szolgáltatott információt – az Egyesült Államok által lefolytatott eljárásokban történő felhasználást kivéve – nem adják ki. Ezek a tények az Elsőfokú Bírósághoz benyújtott dokumentumokból nyilvánvalóak.

133. Igaz, hogy a Bizottságnak valószínűleg nem volt birtokában az Egyesült Államok hatóságai ezen kötelezettségvállalását tartalmazó levél, [88] és az FBI-jelentést nem ezek a hatóságok jutatták el neki, hanem egy másik, a Bizottság által folytatott eljárásban részt vevő vállalkozás.

134. Álláspontom szerint azonban nem lehetséges az, hogy a Bizottságnak ne lett volna tudomása arról, hogy az FBI-jelentés előtte folyamatban lévő eljárásban történő felhasználása az Egyesült Államok joga alapján az ADM korábbi képviselője által nyújtott információk bizalmas kezelésére vonatkozó garanciákba ütközhet. Ez nem csupán azért van így, mivel – ahogyan azt az ADM is hangsúlyozta – a dokumentum első oldalán szerepelt egy harmadik személyekkel való közlést tiltó figyelmeztetés, hanem mindenekfelett az Európai Közösség és az Egyesült Államok illetékes versenyhatóságai közötti együttműködés területén fennálló kapcsolatok helyzetére tekintettel is.

135. A vitatott határozat meghozatalának idején ezeket a kapcsolatokat, ahogyan most is, egy 1991-ben megkötött kétoldalú megállapodás szabályozta [89], amit egy 1998-ban megkötött második kétoldalú megállapodás egészített ki [90]. Ezek a megállapodások az egyrészről a Bizottság, másrészről pedig az Amerikai Egyesült Államok Igazságügyi Minisztériumának Trösztellenes Osztálya és az Amerikai Egyesült Államok Szövetségi Kereskedelmi Bizottsága közötti, a versenyjog alkalmazásának biztosítására való törekvésük során történő egyeztetésről, együttműkö-

88 – Az Amerikai Egyesült Államok Igazságügyi Minisztériuma Trösztellenes Osztályának peres ügyekkel foglalkozó ügyvédje által 1997. június 13-án aláírt (az Elsőfokú Bíróság írásbeli információkéréseire adott válaszának mellékleteként az ADM által benyújtott) levél.

89 – Az Amerikai Egyesült Államok kormánya és az Európai Közösségek közötti, a versenyjog alkalmazásáról és az arra vonatkozó, 1995. július 31-én és május 31-én kelt értelmező levélváltásról szóló 1991. szeptember 23-án kötött megállapodás (HL L 95., 47. o.; magyar nyelvű különkiadás 11. fejezet, 23. kötet, 3. o.). A megállapodást az Európai Közösség és az Európai Szén- és Acélközösség nevében az 1995. április 10-i 95/145/EK, ESZAK határozattal hagyták jóvá (HL L 95., 1995.4.27., 45. o.; magyar nyelvű különkiadás 8. fejezet, 1. kötet, 121. o., helyesbítés: HL L 131., 1995.6.15., 38. o.; a helyesbítés nem érinti a magyar változatot).

90 – Az Európai Közösségek és az Amerikai Egyesült Államok Kormánya között, versenyjogi szabályaik végrehajtása során a nemzetközi udvariasság elvének alkalmazásáról szóló, 1998. június 4-én kötött megállapodás (HL L 173., 28. o.; magyar nyelvű különkiadás 8. fejezet, 1. kötet, 318. o.). A megállapodást az Európai Közösség és az Európai Szén- és Acélközösség nevében az 1998. május 29-i 98/386/EK, ESZAK határozattal hagyták jóvá (HL L 173., 28. o.; magyar nyelvű különkiadás 8. fejezet, 1. kötet, 316. o.).

désről és koordinációról rendelkeznek. Ezek a megállapodások nem tartalmaznak olyan rendelkezést, amely kifejezetten előírná az e hatóságok közötti, a versenyjogi jogsértések *bizonyítása céljából* történő információcserét. Az 1991. évi megállapodás – különösen az e hatóságok közötti információcsere tekintetében – előírja, hogy az információ birtokában lévő szerződő fél nem köteles azt a másik fél rendelkezésére bocsátani, amennyiben az előbbi fél nemzeti joga tiltja az információ rendelkezésre bocsátását, és mindkét fél köteles a lehető legteljesebb mértékben bizalmasan kezelni a részére a másik fél által a megállapodás alapján rendelkezésre bocsátott információt, és az információt rendelkezésre bocsátó szerződő fél felhatalmazása hiányában a lehető legteljesebb mértékben köteles megtagadni harmadik személy ezen információ kiadására irányuló kérelmét (VIII. cikk). E megállapodás azt is egyértelművé teszi, hogy a megállapodás rendelkezéseit a szerződő felek – vagy azok tagállamai – hatályos jogszabályainak megfelelően, és jogszabályaik módosításának megkövetelése nélkül kell értelmezni (IX. cikk). A megállapodásra vonatkozó értelmező levelek váltása során a megállapodás VIII. és IX. cikke kapcsán az Európai Közösség kinyilvánította továbbá, hogy a 17. irányelv 20. cikkében meghatározott szakmai titoktartási kötelezettség alá tartozó információt a Bizottság nem bocsátja az amerikai antitröszthatóságok rendelkezésére az érintett „forrás” kifejezett hozzájárulása nélkül. Az 1998. évi megállapodás IV. cikke (2) bekezdése c) pontjának iii. alpontja és V. cikke szintén tartalmaz az érintett forrás előzetes hozzájárulása beszerzésének szükségességére történő utalást a bizalmas jellegű információ másik szerződő fél versenyhatóságai részére történő továbbításához.

136. Lényegében tehát, a Bizottság és az amerikai antitröszthatóságok e megállapodások alapján nem jogosultak azon információk egymással való megosztására, amelyek az információt birtokló hatóság joga alapján nem hozhatók nyilvánosságra [91], és így különösen „kötve vannak az adott vizsgálatuk során általuk gyűjtött információ bizalmas jellegének védelmére vonatkozó belső szabályaikhoz” [92].

137. Az e hatóságok közötti információcsere erre tekintettel „a titoktartásra vonatkozó hatályos rendelkezések keretein belül” [93] történik, és a szóban forgó hatóságok csak akkor jogosultak a bizalmas információk kicserélésére, ha az érdekelt fél lemond a bizalmas kezelésre vonatkozó jogáról [94]. A jelenlegi együttműködési megállapodások

91 – Lásd Nazzini, R., *Concurrent Proceedings in Competition Law*, Oxford University Press, New York, 2004, 75. és 76. o.

92 – Az Európai Közösségek és az Amerikai Egyesült Államok kormánya, valamint Kanada kormánya között létrejött, a versenyjogaik alkalmazásáról szóló megállapodások 2002. január 1-je és 2002. december 31. közötti időszakban való végrehajtásáról szóló, a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek címzett 2003. augusztus 13-i bizottsági jelentés 1.1. pontja, az Eur-Lex-en elérhető a 52003DC0500 Celex-szám alatt.

93 – Uo., 1.2.2. pont.

94 – Lásd az Európai Közösségek és az Amerikai Egyesült Államok kormánya, valamint Kanada kormánya között létrejött, a versenyjogaik alkalmazásáról szóló megállapodások 2001. január 1-je és 2001. december 31. közötti időszakban való végrehajtásáról szóló, a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek címzett 2002. szeptember 17-i bizottsági jelentés 1.2.2. pontját, az Eur-Lex-en elérhető a 52002DC0505 Celex-szám alatt, amelyben a Bizottság megállapította, hogy a műtárgypiaci aukciósházak esetében „az egyik érintett társaság joglemondással élt, mely lehetővé tette a két ügynökség számára a bizalmasan kezelendő bizonyítékokra vonatkozó információcserét”.

alapján a versenyhatóságok számára a bizalmas információk cseréjének az érintett forrás beleegyezése nélküli lehetőségének hiánya a kartellek elleni küzdelemben az együttműködési hatékonyság jelentős korlátjának is tekinthető, olyannyira, hogy bizonyos intézményi körökben egy „második generációs" megállapodás megkötését javasolják, amely többek között a bizalmas információ cseréjének lehetővé tételét is szolgálná [95].

138. A hatóságok közötti információcsere korlátozása az információ bizalmas jellege tiszteletben tartásának szükségessége miatt különös jelentőséggel bír a jelenlegihez hasonló esetekben, ahol az információszolgáltatásra önkéntesen, egy vállalkozás szankciók enyhítésének elérése céljából történő együttműködése keretében került sor. Nyilvánvaló, hogy amennyiben az a hatóság, amely az enyhítés alkalmazásával kapcsolatosan jutott ilyen információhoz, továbbíthatná azokat más országok versenyhatóságai részére, ennek eredményeképp – különösen az érintett hatóságok engedékenységi programjainak koordinációja hiányában – a vállalkozások ilyen programok keretében történő együttműködése rendkívül erősen csökkenne [96].

139. Ahogyan azt a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) Versenybizottsága megállapította, „az információcseréknek nem szabadna elővigyázatlanul aláásniuk a keménymag kartellek ellen folytatott vizsgálatokat, ideértve az amnesztiaprogramok hatékonyságát"; „ebből a célból a legtöbb [OECD] tagállam olyan politikát fogadott el, amelyek értelmében az amnesztiát

95 – Ahogyan azt az Európai Közösségek és az Amerikai Egyesült Államok kormánya között létrejött, a versenyjogaik alkalmazásáról szóló megállapodás 1999. január 1-je és 1999. december 31. közötti időszakban való végrehajtásáról szóló, a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek címzett 2000. október 4-i bizottsági jelentés 2.2. pontja jelzi, az Eur-Lex-en elérhető a 52000DC0618 Celex-szám alatt. Lásd továbbá az OECD versenybizottságának a „kemény mag" kartellek elleni hatékony fellépésről szóló, 1998. március 25-i OECD tanácsi ajánlás végrehajtásáról szóló, 2005. évi harmadik jelentésének 4. pontját, amely megtalálható az OECD weboldalán (www.oecd.org). Hangsúlyoznám, hogy jelenleg *a bizalmas információ* cseréje és bizonyítékként történő felhasználása *is* megengedett bizonyos határok között az 1/2003 rendelet 12. cikke alapján a Bizottság és a tagállamok versenyhatóságai által felállított hálózaton belüli együttműködés céljából.

96 – Ezért nem meglepő, hogy a fenti 92. lábjegyzetben hivatkozott jelentésből (1.2.2. pont) az derül ki, hogy a Bizottság három egyesült államokbeli polgári perben is beavatkozott az engedékenységi politikája alapján szolgáltatott írásbeli információ bizalmas jellegének megvédése érdekében, és hogy nem az eljárásban részt vevő valamely fél támogatása céljából járt így el, hanem politikája „integritásának megőrzésének" érdekében. Továbbá a kartellügyek esetében a bírságok alóli mentességről és a bírságok csökkentéséről szóló bizottsági közlemény fontos kijelentéseket tartalmaz: a 2002. évi változat 33. pontjában (HL 2002. C 45., 3. o.; magyar nyelvű különkiadás 8. fejezet, 2. kötet, 155. o.) a Bizottság egyértelművé tette, hogy bármely ezzel a közleménnyel kapcsolatosan általa kézhez vett nyilatkozat kizárólag az EK 81. cikk végrehajtása céljából tehető közzé, illetve használható fel, míg a 2006. évi változat 35. pontjában (HL 2006. C 298., 17. o.) azt tette világossá, hogy egy ilyen nyilatkozat bizonyos feltételek esetén csupán a tagállamok versenyhatóságai részére továbbítható. A közlemény mindkét változatában (megfelelően a 32., illetve a 40. pontban) a Bizottság rámutatott arra, hogy az ilyen nyilatkozatok közzététele aláássa az Európai Parlament, a Tanács és a Bizottság dokumentumaihoz való nyilvános hozzáférésről szóló, 2001. május 30-i 1049/2001/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet (HL L 145., 43. o.; magyar nyelvű különkiadás 1. fejezet, 3. kötet, 331. o.) 4. cikkének (2) bekezdése szerinti ellenőrzések és vizsgálatok céljának védelmét.

kérelmezőtől megszerzett információt nem továbbíthatják a kérelmező előzetes jóváhagyása nélkül” [97].

140. Az Európai Közösség és az Egyesült Államok közötti, ezen kérdésekre vonatkozó kétoldalú kapcsolatok helyzete, és az engedékenységi megállapodásra törekvő vállalkozások által rendelkezésre bocsátott információ közzétételével járó problémák fényében – amelyekről a Bizottságnak tudnia kellett – úgy vélem, hogy amikor a Bizottság az FBI-jelentést az általa folytatott eljárásban részt vevő többi vállalkozás egyikétől megszerezte, megfelelően óvatosnak kellett volna lennie annak eldöntése kapcsán, hogy az Egyesült Államok joga által a dokumentum tartalmának közzétételével kapcsolatban biztosított garanciák megsértése kockázatának elkerülése érdekében ezt a dokumentumot hogyan használhatja fel az eljárásban.

141. Kifejezetten úgy gondolom, hogy a Bizottság nem volt jogosult bizonyítékként felhasználni az FBI-jelentést annak előzetes tisztázása érdekében történő megkérdezése nélkül, hogy e dokumentum miként került a rendelkezésére bocsátó vállalkozás birtokába, valamint a hatályos kétoldalú megállapodások alapján fennálló együttműködési kötelezettségét betartva az Egyesült Államok antitröszthatóságai arra vonatkozó előzetes megkérdezése nélkül, hogy ez a jelentés az Egyesült Államok joga alapján – ahogyan ez ellenkező bizonyításig vélelmezhető – bizalmasan kezelendő dokumentumnak minősült-e, nem csupán az első oldala alapján, hanem felvételének a Bizottság előtt is ismert körülményeiből következtetve (és ahogyan az az Amerikai Egyesült Államok Igazságügyi Minisztériuma Trösztellenes Osztályának 1997. június 13-án kelt leveléből is nyilvánvalónak tűnik).

142. Az a tény, hogy az FBI-jelentést nem ezek a hatóságok, hanem egy harmadik személy továbbította a Bizottság részére, semmiképp sem igazolja azt, hogy a Bizottság nem tette meg ezen óvintézkedéseket. Ez a tény nem jogosíthatta fel a Bizottságot annak feltételezésére, hogy a dokumentum teljesen elvesztette volna bizalmas jellegét. Véleményem szerint az 1991. évi kétoldalú megállapodás VIII. cikkének jóhiszemű értelmezése alapján a Bizottságnak el kellett volna kerülnie annak kockázatát, hogy a jelentés bizonyítékként történő felhasználásával súlyosíthatja a bizalmas jellegének egyesült államokbeli megsértéséből fakadó következményeket.

143. Az a tény továbbá, hogy az FBI-jelentést nem az amerikai versenyhatóságok továbbították a Bizottság részére, lényegesen megkülönbözteti ezt az esetet a Dalmine kontra Bizottság ügyben hozott ítéletekben vizsgált esettől [98], amelyben a Bizottság közvetlenül

97 – Lásd a *Best Practices for the Formal Exchange of Information Between Competition Authorities in Hard Core Cartel Investigations* címet viselő 2005. októberi dokumentumot, amely elérhető az OEDC honlapján (www.oecd.org). Érdekes megjegyezni, hogy maga a Bizottság állapította meg a versenyhatóságok hálózatán belüli együttműködésről szóló közlemények 40. pontjában (HL C 101., 2004.4.27., 43. o.), hogy bizonyos kivételekkel „az engedékenységért folyamodó kérelmező által biztosított adatok csak ezen kérelmező beleegyezésével továbbíthatók az [1/2003/EK rendelet] 12. cikke szerinti hálózat másik tagja részére”.

98 – Hivatkozás a fenti 32., illetve 71. lábjegyzetben.

azoktól a nemzeti hatóságoktól kapta meg a személyes meghallgatásokról készített jegyzőkönyveket, amelyek készítették azokat. A Bíróság szerint a Dalmine kontra Bizottság ügyben a Bizottság – a nemzeti bíróságnak az e dokumentumok Bizottság részére történő továbbításának jogellenességét megállapító határozata hiányában – jogosult volt ezeket a jegyzőkönyveket bizonyítékként felhasználni [99]. A jelen ügyben viszont tekintettel arra, hogy az FBI-jelentést nem közvetlenül az amerikai versenyhatóságok továbbították, semmilyen jelentőséget nem lehet tulajdonítani annak, hogy az amerikai bíróságok nem hoztak ilyen döntést. A Bizottság köteles lett volna egyeztetni az amerikai versenyhatóságokkal arról, hogy a dokumentum általa történő felhasználása az Egyesült Államok jogszabályai szerint jogszerű-e, különösen annak érdekében, hogy erre vonatkozóan legalább egy eredeti – jóllehet nem bíróságtól származó – nyilatkozatot beszerezzen az illetékes nemzeti hatóságoktól.

144. A fenti 121. és az azt követő pontokban kifejtett okokra tekintettel úgy vélem, hogy amennyiben a Bíróság az első fellebbezési jogalapot mint megalapozatlant elutasítja, a megtámadott ítéletet hatályon kívül kell helyezni annyiban, amennyiben az elutasította az ADM-nek az eljárási garanciák megsértésének arra tekintettel történő megállapítására irányuló kérelmét, hogy a Bizottság az ADM által a kartellben betöltött irányító szerep alátámasztására bizonyítékként használta fel az FBI-jelentést.

99 – A Bíróság fenti 32. lábjegyzetben hivatkozott Dalmine kontra Bizottság ügyben hozott ítéletének 63. pontja.

E – *A vitatott határozat ellen benyújtott keresetről: a Bizottság jogosult volt-e az FBI-jelentés annak bizonyítására történő felhasználására, hogy az ADM volt a kartell egyik vezetője?*

145. A fenti 141. pontban már megjegyeztem, hogy a Bizottság jogszerűen nem használhatta volna fel bizonyítékként az FBI-jelentést az azt rendelkezésre bocsátó vállalkozástól, valamint az amerikai versenyhatóságoktól a dokumentum bizalmas jellegének megállapításához szükséges előzetes felvilágosítások beszerzése nélkül. Véleményem szerint el kell tehát fogadni az eljárási garanciák megsértésére hivatkozva az elsőfokú eljárásban előadott első jogalapot annyiban, amennyiben az a jelentés Bizottság általi felhasználásának az amerikai hatóságok által biztosított bizalmas jelleggel való összeférhetetlenségén alapul.

F – *A Cerestar írásbeli nyilatkozatához kapcsolódó harmadik, negyedik és ötödik fellebbezési jogalapról*

146. Az ADM három külön jogalapban emel kifogást azon érveléssel szemben, amely alapján az Elsőfokú Bíróságot azt állapította meg, hogy az ADM első fokon előterjesztett kérelmével ellentétben a Bizottság nem követett el nyilvánvaló hibát a Cerestar írásbeli nyilatkozatának az ADM korábbi képviselőjének kartellben betöltött szerepére vonatkozó értékelésében.

147. Ezzel kapcsolatosan mindenekelőtt emlékeztetni kell arra, hogy a Bíróság nem tehet ténymegállapítást, illetve – elvileg – az Elsőfokú Bíróság által e tények alátámasztásaként elfogadott bizonyítékok megvizsgálására sem jogosult. Valójában mivel ezeket a bizonyítékokat az előírásoknak megfelelően szerezték be, illetve a bizonyítási teherre és a bizonyításra vonatkozó eljárási szabályokat és általános jogelveket tiszteletben tartották, az Elsőfokú Bíróság feladata az előterjesztettek értékelése. Ez az értékelés – e tények elferdítésének esetét kivéve – nem minősül a Bíróság felülvizsgálata alá tartozó jogkérdésnek [100].

148. Az első fellebbezési jogalapban azonban pontosan azt kifogásolja az ADM, azt állítva, hogy a Bizottság az egyik bizonyítási eszközt, nevezetesen az FBI-jelentést elferdítette. Előadása szerint az Elsőfokú Bíróság által a megtámadott ítélet 288. pontjában megállapítottakkal ellentétben ez a jelentés valójában nem támasztja alá a Cerestar írásbeli nyilatkozatát a tekintetben, hogy az ADM korábbi képviselője vezető szerepet töltött volna be a kartellben, elnökölt volna a serpatalálkozókon, előkészítette volna az iratanyagok és ajánlásokat tett volna az árlistákról való megállapodáshoz. A jelentés szerint egy másik ADM képviselő volt az, aki a kartellben különösen aktív szerepet játszott.

149. Álláspontom szerint ez a jogalap nem fogadható el. Először is, ahogyan azt a Bizottság megjegyezte, a megtámadott ítélet 288. pontja nem azt mondja ki, hogy az FBI-jelentés megerősítené a Cerestar írásbeli nyilatkozatát a fentiek tekintetében, hanem csupán azt, hogy a két dokumentum összhangban áll egymással. Továbbá az Elsőfokú Bíróság ezt a megállapítást a Cerestar írásbeli nyilatkozata hitelességének vizsgálata során tette, amely ellentétben állt az ADM korábbi képviselője által a Bizottság előtt a közigazgatási eljárásban előadottakkal. Az Elsőfokú Bíróság a Cerestar írásbeli nyilatkozatát hitelesebbnek tartotta, nem csupán azért, mert az összhangban volt az FBI-jelentéssel, hanem azért is, mert egyetértés volt a felek között abban, hogy a Cerestar nem töltött be aktív szerepet a kartellben, és mert az ADM korábbi képviselője *in tempore suspecto* tette meg nyilatkozatait a Bizottság felé [101]. Az ADM azonban nem kifogásolja az Elsőfokú Bíróság ezen további megállapításait.

150. A második fellebbezési jogalapban az ADM azt állítja, hogy a megtámadott ítélet nem indokolta megfelelően az ADM azon érvének elutasítását, miszerint a Cerestar írásbeli nyilatkozata nem volt hiteles az ADM korábbi képviselőjének a serpa-találkozókon betöltött szerepe tekintetében, mivel a Cerestar egyik ilyen megbeszélés azonosítására, vagy azok tárgyára vonatkozó részletek megadására sem volt képes.

100 – A C-167/04. P. sz., JCB Service kontra Bizottság ügyben 2006. szeptember 21-én hozott ítélet (EBHT 2006., I-8935. o.) 107. pontja, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

101 – A megtámadott ítélet 288. és 290. pontja.

151. Álláspontom szerint ezt a jogalapot is el kell utasítani. Az Elsőfokú Bíróság a megtámadott ítélet 289. pontjában lényegében nyilvánvalóvá tette, hogy az a tény, hogy nem tudott bizonyos kartelltalálkozókról részletekkel szolgálni, nem akadályozta meg a Cerestart annak állításában, hogy ezeket a találkozókat az ADM korábbi képviselője szervezte és vezette.

152. Végül a harmadik jogalapban az ADM azt állítja, hogy a megtámadott ítélet 290. pontjában az Elsőfokú Bíróság helytelenül helyezkedett arra az álláspontra, hogy az ADM nem vonhatta kétségbe a Cerestar írásbeli nyilatkozatának hitelességét e bíróság előtt, mivel ezt nem tette meg a közigazgatási eljárásban. Egyetértek viszont a Bizottsággal abban, hogy ez a kifogás e pont nyilvánvaló félreértelmezésén alapszik, amelyben az Elsőfokú Bíróság távolról sem azt állapítja meg, hogy az ADM lemondott volna valamely jogáról, pusztán azt jegyezte meg, hogy a Cerestar írásbeli nyilatkozatának „nagyobb bizonyító ereje" volt, mint az ADM korábbi képviselője nyilatkozatának, vagyis pusztán a két nyilatkozat összeegyeztethetetlenségéből nem vezethető le, hogy az előbbi nem volt hiteles.

153. Véleményem szerint tehát a Cerestar írásbeli nyilatkozatával kapcsolatos jogalapokat el kell utasítani.

G – A vitatott határozat ellen benyújtott keresetről: a Bizottság jogilag megfelelően bizonyította-e, hogy az ADM volt a kartell egyik vezetője?

154. Az FBI-jelentésnek Bizottság által az ADM állítólagos irányító szerepe bizonyítására történő felhasználása kapcsán általam feljebb kifejtettekből következik, hogy mivel e felhasználás jogsértő volt, a Bizottság az ADM szerepének értékelésekor nem vehette volna figyelembe a vitatott határozat (265) preambulumbekezdésében említett ténybeli körülményeket, amelyek egyetlen forrása ez a jelentés volt.

155. Ezért azt kell megvizsgálni – az első fokon benyújtott kereset vizsgálatának részeként, amely tekintetében azt javaslom, hogy azt a Bíróság alapokmánya 61. cikkének első bekezdése alapján, illetve a fenti 57–59. pontban foglalt megállapításaimra figyelemmel végezze el –, hogy az ADM kartellben betöltött irányító szerepét lehet-e kizárólag a Cerestar írásbeli nyilatkozatán alapuló, a vitatott határozat (266) prembulumbekezdésében említett ténybeli körülmények fényében bizonyítani. A Cerestar azon „benyomására" utalok, hogy az ADM korábbi képviselője irányító szerepet töltött be, és arra a tényre, hogy a serpatalálkozókon ő elnökölt, továbbá „általában előkészítette az iratanyagokat és a javaslatokat az árlistákról való megállapodáshoz".

156. Álláspontom szerint a Cerestar „benyomásának" önmagában nem tulajdonítható különösebb jelentőség, mivel azon megállapí-

tásnak, hogy valamely vállalkozás egy kartell vezetője lenne, konkrét tényeken kell alapulnia, és nem a kartell egyéb résztvevőinek benyomásain vagy véleményén. A konkrét tények vonatkozásában úgy tűnik számomra, hogy jóllehet az ADM korábbi képviselőjének a serpatalálkozókon való elnöklése, valamint az iratanyagok egyeztetésre való előterjesztése, illetve a javaslatok előkészítése egyértelműen azt sugallja, hogy az ADM aktív szerepet töltött be a kartellben, azonban ezek nem elégségesek az irányítás megállapításának alátámasztásához. Valójában nyilvánvaló, hogy a fontos kartelldöntések a „masters" [mesterek] találkozókon születtek, amelyeken a magasabb szintű vezetők vettek részt, és hogy ezeken a találkozókon – ahogyan azt a Cerestar állította – általában a Hoffmann-La Roche és a Jungbunzlauer képviselői elnököltek, ez utóbbit mégsem tekintette a Bizottság a kartell irányítójának. A Cerestar írásbeli nyilatkozatának hátralévő részéből kitűnik, hogy az ADM korábbi képviselője a serpatalálkozókon való elnöklése során „rendszeresen összefoglalta a mesterek találkozóin hozott megállapodásokat" [102]. A vitatott határozat (273) prembulumbekezdésében továbbá maga a Bizottság mutatott rá arra, hogy „a kartell többi tagja is rendszeresen [végzett]irányító szerep[hez]kapcsolódó tevékenységet, úgymint elnöklés a találkozókon, vagy az adatgyűjtés és az elosztás központosítása".

157. Erre tekintettel úgy tűnik számomra, hogy az ADM által a citromsav kartellben betöltött irányító szerep nem tekinthető megfelelően bizonyítottnak.

102 – A fellebbezés 15. melléklete, 3. o.

158. Azt javasolom tehát, hogy ezen az alapon is, a Bíróság törölje a Bizottság által a vitatott határozatban az ADM-re kirótt bírság alapösszegére alkalmazott 35%-os növelést.

H – *Az amerikai versenyhatóságok első intézkedését követően a kartellben való részvétel ADM részéről való azonnali beszüntetése enyhítő körülményként való elismerésének elmulasztásával kapcsolatos hatodik fellebbezési jogalap*

1. Az Elsőfokú Bíróság értékelése

159. Az Elsőfokú Bíróság előtt az ADM kifogásolta, hogy a Bizottság nem adta meg számára az iránymutatás 3. pontjának harmadik francia bekezdésében szereplő enyhítő körülmény kedvezményét, azaz az ahhoz kapcsolódó kedvezményt, ha „a jogsértés beszüntetése a Bizottság beavatkozásával egy időben (különösen akkor, ha a Bizottság ellenőrzést végez)" történik. Hangsúlyozva, hogy az Egyesült Államokban található egységeinél az FBI által 1995 júniusában végrehajtott rajtaütést követően a citromsavkartellben való részvételét azonnal beszüntette [103],

103 – Valójában bizonytalanság van a tekintetben, hogy az ADM-nek a citromsavkartellben való részvétele az FBI által a helyiségeiben 1995. júniusban végrehajtott házkutatást *követően* szűnt-e meg. A vitatott határozat megállapította, hogy az ADM kartellben való részvétele 1995 májusáig tartott (lásd a (247) preambulumbekezdést és az 1. cikk második bekezdését), az ADM pedig a kifogásközlésre adott válaszában (5.2. pont) jelezte, hogy 1995 májusában, „amikor a kartell működését beszüntette, és a hatóságok beavatkozását megelőzően" saját elhatározásból szüntette meg részvételét. A vitatott határozat azonban többször utal rá, hogy az ADM részvétele a kartellben 1995 júniusában, az FBI-házkutatással fejeződött be (lásd a (128) és (193) preambulumbekezdést).

az ADM fenntartotta, hogy az, hogy a Bizottság ezt a tényt nem ismerte enyhítő körülményként, ellentétes az arányosság elvével, valamint az egyenlő bánásmód elvével, mivel a Bizottság egy korábbi, hasonló körülmények által jellemzett esetben ezzel ellentétes döntést hozott.

160. A megtámadott ítélet 331–346. pontjában kifejtett részletes indokolás alapján az Elsőfokú Bíróság mindkét kifogást elutasította.

161. Először is az Elsőfokú Bíróság megállapította, hogy „az iránymutatás 3. pontja harmadik francia bekezdésében foglalt rendelkezést megszorítóan kell értelmezni oly módon, hogy az ne legyen ellentétes az EK 81. cikk (1) bekezdésének hatékony érvényesülésével". Az e rendelkezés tisztán nyelvtani elemzésén alapuló értelmezés „azt a benyomást keltheti, hogy kizárólag az a tény, hogy a jogsértő a Bizottság beavatkozásával egy időben megszünteti a jogsértést, általános és feltétel nélküli enyhítő körülményt képez", illetve hogy ez „a hatékony verseny fenntartását biztosító rendelkezések hatékonyságát nagymértékben csökkentené, ugyanis gyengítené mind az EK 81. cikk megsértése alapján kiszabható szankciót, mind e szankció elrettentő hatását". Az Elsőfokú Bíróság szerint „[a]z a tény, hogy a Bizottság beavatkozását követően a jogsértő véget vet a jogsértésnek, nem hasonlítható a jogsértő önálló kezdeményezéséből fakadó érdeméhez, és nem más, mint az említett beavatkozásra tett megfelelő reakció", „kizárólag azt [erősíti meg], hogy a jogsértő újra jogszerű magatartást gyakorol". „Következésképpen [az iránymutatás] e rendelkezés[é]t úgy kell értelmezni, hogy az adott ügynek csupán azon sajátos körülményeit lehet enyhítő körülményként figyelembe venni, amelyek között a jogsértő a jogsértést a Bizottság beavatkozását követően azonnal ténylegesen megszüntette" [104].

162. Másodszor az Elsőfokú Bíróság úgy ítélte meg, hogy „a jelen ügy sajátos körülményei között" „az a tény, hogy az ADM a versenyjogi hatóság beavatkozását követően megszüntette a jogsértést, nem [volt] enyhítő körülménynek [tekinthető]"; mivel „egy titkos, az árak rögzítését és a piacok felosztását célzó kartell[ről]" volt szó, „semmi kétség nem merülhet[ett fel] afelől, hogy a jogsértést a kérdéses felek szándékosan követték el". [105]

163. Az Elsőfokú Bíróság végül megjegyezte, hogy „az az egyszerű tény, miszerint a Bizottság a korábbi határozathozatali gyakorlatában valamely magatartást bizonyos módon ítélt meg, egyáltalán nem jelenti azt, hogy későbbi határozatában ugyanazon mérlegelést kell alkalmaznia", és hogy az az ügy, amelyre az ADM hivatkozott, csupán a Bizottság mérlegelését fejezte ki, és nem alkalmas a Bíróság által már elvégzett elemzésnek a megkérdőjelezésére [106].

104 – A megtámadott ítélet 335–338. pontja.
105 – A megtámadott ítélet 339–342. pontja.
106 – A megtámadott ítélet 345. pontja.

2. A felek érvei

164. A jelen fellebbezési jogalapban az ADM azt állítja, hogy a fentiekben kifejtett indokolással az Elsőfokú Bíróság megsértette azt az elvet, miszerint a Bizottság köteles azon szabályok betartására, amelyeket saját magára nézve kötelezően előír, illetve köteles megindokolni, amennyiben eltér ezektől. Az ADM különféle érveket sorakoztat fel, amelyekben lényegében:

– vitatja az Elsőfokú Bíróság által az iránymutatás 3. pontja harmadik francia bekezdésének tulajdonított értelmezést, amellyel egy tényleges kötelezettséget tévesen a Bizottság – annak beavatkozását követően a jogsértés azonnali beszüntetése esetén – bírság összegének csökkentésére vonatkozó puszta jogkörként értelmez;

– egyébiránt kifogásolja, hogy az Elsőfokú Bíróságot nem állapította meg, hogy a Bizottság nem teljesítette indokolási kötelezettségét az arra vonatkozó mérlegelési jogköre gyakorlásának elutasítása tekintetében, hogy a bírság csökkentése indokolható volt-e azzal, hogy az ADM kartellben való részvételt az amerikai hatóságok beavatkozását követően azonnal megszüntette.

165. A Bizottság a maga részéről megállapítja, hogy az Elsőfokú Bíróság részletesen megvizsgálta az ADM kifogásait, helyesen értelmezte az iránymutatás releváns rendelkezését, és helyesen értékelte az eset körülményeit, amelyekből jogszerűen azt a következtetést vonta le, hogy az a tény, hogy az ADM az FBI által a helyiségeiben végzett házkutatást követően azonnal megszüntette a kartellben való részvételét, nem képezett enyhítő körülményt.

3. Értékelés

166. Szeretném rögtön leszögezni, hogy egyetértek az Elsőfokú Bíróság által kifejtett azon állásponttal, miszerint a vállalkozás titkos és nyilvánvalóan jogellenes kartellben való részvételének megszüntetése nem jelent olyan körülményt, amely a jogsértés súlyát jelentősen csökkentené, és amelyet erre tekintettel a bírság csökkentésével kellene jutalmazni [107].

167. Nem értek azonban egyet [108] az Elsőfokú Bíróságnak az ADM arányosság elve állítólagos megsértésére alapított kifogásának – a szóban forgó enyhítő körülmény elismerésének megtagadása révén történő – elutasí-

107 – Lásd továbbá ebben az értelemben Trstenjak főtanácsnok C-510/06. P. sz., , a Bíróság előtt folyamatban lévő Archer Daniels Midland kontra Bizottság ügyben 2008. május 15-én ismertetett indítványának 232. pontját a nátrium-glükonát kartellre vonatkozóan.

108 – Ellentétben a Trstenjak főtanácsnok előző lábjegyzetben hivatkozott ügyben ismertetett indítványában kifejtettekkel.

tására vonatkozó indokolásával. Így különösen azon az álláspontón vagyok, hogy az ADM helyesen kifogásolja, hogy az Elsőfokú Bíróság az iránymutatás 3. pontja harmadik francia bekezdését félreértelmezi.

168. Ahogy azt a megtámadott ítélet 335. pontja elismerte, amennyiben ezt a rendelkezést szó szerint értelmeznénk, ez azt jelentené, hogy annak puszta ténye, hogy a Bizottság beavatkozását követően a jogsértő véget vet a jogsértésnek, enyhítő körülménynek minősülne. E rendelkezés nem teszi lehetővé megkülönböztetést, illetve azt, hogy a szóban forgó kedvezményt csak „sajátos körülmények" között alkalmazzák. Továbbá, csupán az 2006. évi új iránymutatást [109] követően került sor arra, hogy a Bizottság az iránymutatás 3. pontja harmadik francia bekezdésének szövegezését kiegészítette azzal, hogy a jogsértés Bizottság beavatkozását követő azonnali megszüntetésével megvalósított enyhítő körülmény „nem vonatkozik a titkos megállapodásokra és magatartásokra (főként a kartellekre nem)".

169. Ezért az *in claris non fit interpretatio* szabály megsértését jelentette, hogy az Elsőfokú Bíróság magára nézve kötelezőnek tartotta az iránymutatás 3. pontja harmadik francia bekezdése megszorító értelmezésének elfogadását, amely azt csak „sajátos körülmények" esetén tette alkalmazhatóvá azon az alapon, hogy „[a]nnak enyhítő körülményként való elismerése, hogy a jogsértő a Bizottság beavatkozását követően véget vet a jogsértésnek, indokolatlanul veszélyeztetné az EK 81. cikk hatékony érvényesülését a szankciónak, illetve elrettentő hatásának kisebbítésével".

170. Ez a megállapítás számomra szintén túlzásnak tűnik. Eltekintve attól a ténytől, hogy maga az EK 81. cikk (1) bekezdése nem rendelkezik semmilyen szankcióról, csupán lefekteti a tilalmat, nem látom be, hogy egy hasonló enyhítő körülmény elviekben történő elismerése hogyan mehetne el odáig, hogy aláássa ezen rendelkezés – vagy legalábbis az EK 83. cikk, illetve a 17. irányelv bírságok kiszabásáról rendelkező 15. cikke – hatékonyságát, mivel a bírság ebből következő csökkentése az adott eset jellegzetességeihez igazítható, akár az elhanyagolhatóság szintjéig, ezért valószínűtlen, hogy befolyásolná a bírság elrettentő hatását.

171. Érdemes megjegyezni, hogy az iránymutatás a 2. pontban hivatkozott súlyosító körülmények között nem tartalmazza a jogsértés Bizottság beavatkozását követő folytatását. Ezért feltehető, hogy az iránymutatás a bánásmód tekintetében különbséget kívánt tenni a tiltott kartellben részt vevő vállalkozások között a Bizottság beavatkozására való eltérő reakciójuk szerint – vagyis aszerint, hogy egyesek véget vetnek a jogsértésnek, és mások folytatják azt –; az előbbi esetben jutalmat adva (a bírság csökkentése), az utóbbi esetben pedig szankciót alkalmazva (a bírság növelése) a különböző vállalkozásokkal szemben.

109 – Az 1/2003/EK rendelet 23. cikke (2) bekezdésének a) pontja alapján kiszabott bírságok megállapításáról szóló iránymutatás (HL 2006. C 210., 2. o.). Lásd a 29. pont első francia bekezdését.

172. Az iránymutatás 3. pontja harmadik francia bekezdésének nyelvtani értelmezéséből továbbá nem következik – ahogyan azt az ADM kijelenti –, hogy úgy kell tekinteni, hogy a Bizottság arra vállal kötelezettséget, hogy a jogsértés beavatkozást követően történő puszta megszüntetését *minden esetben* enyhítő körülménynek tekintse. Valójában az ADM helyesen mutat rá arra, hogy az ítélkezési gyakorlat szerint a Bizottság eltérhet az iránymutatástól, feltéve hogy megjelöli azokat az indokokat, amelyek erre vezették, továbbá hogy ezek az indokok összeegyeztethetők az egyenlő bánásmód elvével [110].

173. Ezért úgy vélem, hogy az iránymutatás 3. pontjának harmadik francia bekezdése úgy értelmezhető, hogy a jogsértés Bizottság beavatkozását követő megszüntetésének főszabály szerint – és így nem csupán sajátos körülmények esetén, ahogyan az a megtámadott ítéletben szerepel – a bírság alapösszegének csökkentését kell maga után vonnia.

174. Ez az értelmezés nem jelenti azonban azt, hogy az Elsőfokú Bíróságnak szükségszerűen biztosítania kellene, hogy az ADM részére az e rendelkezésben szereplő enyhítő körülményben részesül, és ezáltal csökkentenie kellene a vele szemben kiszabott bírság alapösszegét.

110 – Lásd a fenti 15. lábjegyzetben hivatkozott Dansk Rørindustri és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben hozott ítélet 209. pontját.

175. Az Elsőfokú Bíróság – amely az EK 229. cikk, illetve a 17. irányelv 17. cikke szerint korlátlan felülvizsgálati jogkörrel rendelkezik az ezen irányelv alapján kiszabott bírságok tekintetében – „a szankció jogszerűségének egyszerű felülvizsgálatán túl jogosult a Bizottság értékelését a sajátjával helyettesíteni”, és következésképpen a Bizottság által kiszabott bírságot törölni, csökkenteni, illetve emelni, amennyiben a bírság összegének kérdését terjesztik elé elbírálásra [111]. Következésképpen, ahogy azt már Jacobs főtanácsnok is kifejtette a JCB Service kontra Bizottság ügyben ismertetett indítványában [112], az Elsőfokú Bíróságot az iránymutatás nem köti.

176. Az Elsőfokú Bíróság ezért az ADM kérelmét a megtámadott ítélet 336., 340. és 341. pontjában foglalt érvek alapján elutasíthatta volna – amelyeket teljesen védhetőnek ítélek meg [113], és amelyek alapvetően azon az elgondoláson alapulnak, hogy egy nyilvánvalóan jogszabályellenes jogsértő magatartás befejezése a „megfelelő” reakció a Bizottság beavatkozására –, jóllehet az arányosság mérlegelésének keretein belül, ami más szavakkal a közösségi jogalkotó által az Elsőfokú Bíróság részére biztosított mérlegelési mozgástér alapján hozott döntéseket tükrözi.

111 – A C-3/06. P. sz., Groupe Danone kontra Bizottság ügyben 2007. február 8-án hozott ítélet (EBHT 2007., I-1331. o.) 61. és 62. pontja. Lásd továbbá Kokott főtanácsnok C-113/04. P. sz., Technische Unie kontra Bizottság ügyben 2005. december 8-án ismertetett indítványának (EBHT 2006., I-8831. o.) 132. pontját és Poiares Maduro főtanácsnok fentiekben hivatkozott Groupe Danone kontra Bizottság ügyben 2006. november 16-án ismertetett indítványának 45. és 48. pontját.

112 – A fenti 100. lábjegyzetben hivatkozott ügyben 2005. december 15-én ismertetett főtanácsnoki indítvány 141. pontja.

113 – Kivéve, ahogyan azt a fentiekben is jeleztem, a 336. pont utolsó két sorát, amelyek a szankció gyengítésére és annak elrettentő erejére utalnak.

177. Ezért a jelen fellebbezési jogalapot véleményem szerint el kell fogadni annyiban, amennyiben az az Elsőfokú Bíróságnak az iránymutatás téves jogértelmezését kifogásolja. A megtámadott ítéletet hatályon kívül kell helyezni e tekintetben. Mivel az eljárás állása megengedi, az ADM által első fokon előterjesztett kifogás újra megvizsgálható, és véleményem szerint azt a Bíróságnak – korlátlan felülvizsgálati jogkörét gyakorolva, amelyet az alapokmány 61. cikkének első bekezdése alapján az ügyben születő végleges ítélet meghozatalakor is élvez – el kell utasítani [114].

I – *A kartell piacra gyakorolt tényleges hatására vonatkozó kilencedik fellebbezési jogalapról*

1. Az Elsőfokú Bíróság értékelése

178. Az ADM az Elsőfokú Bíróság előtt különböző kifogásokra hivatkozva azt állította, hogy a Bizottság nem bizonyította megfelelően, hogy a felfedezett kartellnek tényleges hatása lett volna a piacra, ahogyan azt a vitatott határozat az iránymutatás 1A. pontjának első bekezdésében előírtak [115] alkalmazása során megállapította. Fellebbezésében az ADM e tekintetben csak azokat az értékeléseket vitatja, amelyekben az Elsőfokú Bíróság a megtámadott ítélet 198–203. pontjában elutasította azon érvelését, miszerint a kartell befolyását nem lehet bizonyítottnak tekinteni, mivel a Bizottság előzetesen nem határozta meg az érintett termékpiacot. Az ADM úgy érvelt, hogy ezt a piacot olyan vizsgálat céljából kell meghatározni, amely a kartell hatását hivatott bizonyítani a jogsértés súlyának megállapítása érdekében, és azt állította, hogy a vitatott határozatban nem szerepelt olyan következtetés, miszerint a citromsavpiac képezte volna az érintett termékpiacot [116].

179. Az Elsőfokú Bíróság elutasította ezt az érvelést, alapvetően az alábbi megfontolások alapján:

„198. Előzetesen le kell szögezni, hogy a Bizottság a Határozatban nem tette elemzés tárgyává, hogy az érintett piacot a citromsav piacára kell-e korlátozni, vagy azt – az ADM állításának megfelelően – szélesebbnek kell tekinteni, mint amely magában foglalja a citromsav helyettesítő termékeit is. Az »Érintett termék« […] és a »Citromsavpiac« […] címekben a Bizottság a citromsav különböző felhasználásainak, valamint a citromsavpiac volumenének a leírására szorítkozott.

199. Márpedig az ADM által a közigazgatási eljárás során a Bizottság rendelkezésére bocsátott szakvéleményben

114 – Lásd a C-49/92. P. sz., Bizottság kontra Anic Partecipazioni ügyben 1999. július 8-án hozott ítélet (EBHT 1999., I-4125. o.) 218. pontját.

115 – E rendelkezés szerint a „jogsértés súlyának értékelése során figyelembe kell venni” többek között „a piacra gyakorolt tényleges hatását, ha ez a hatás mérhető”.

116 – Lásd az elsőfokú eljárásban benyújtott kereset 7.2.3. pontját.

az érintett piac meghatározására és elemzésére szélesebb, a helyettesítő termékeket – többek között a foszfátokat és az ásványi savakat – is magában foglaló piacként került sor. Ugyanakkor a Bizottság a Határozatban nem vizsgálta az ADM arra vonatkozó érvét, amely szerint az érintett piacnak szélesebb meghatározása szükséges.

200. Ebben az esetben meg kell állapítani, hogy az ADM érvelése kizárólag akkor lehetne sikeres, amennyiben bizonyítaná, hogy ha a Bizottság az érintett piacot az ADM megállapításainak megfelelően határozta volna meg, akkor a Bizottságnak azt kellett volna megállapítania, hogy a jogsértés nem gyakorolt hatást az így meghatározott citromsav és helyettesítő termékei piacára. […]

201. Márpedig szemben az árak alakulásával és az értékesítési kvótákkal, a Bizottság által a Határozat (213) és az azt követő preambulumbekezdéseiben kifejtettek szerint, az ADM nem tudta bizonyítani, illetve nem tudott legalább olyan bizonyítékokat felsorakoztatni, amelyek olyan összefüggő mutatók együttesét képeznék, amelyek megfelelő fokú valószínűséggel azt jeleznék, hogy a citromsavval kapcsolatos kartell egyáltalán nem, vagy legalábbis elhanyagolható hatást gyakorolt a citromsav és helyettesítő termékei szélesebb piacára. Még a szakvélemény is – amely a piac szélesebb meghatározását javasolja – a kartellnek az árak alakulására gyakorolt hatása állítólagos hiányára vonatkozó elemzést kizárólag a citromsavpiacra korlátozza.”

2. A felek érvei

180. Fellebbezésében az ADM előadja, hogy mivel a megtámadott ítélet 198. pontjában helyesen állapította meg, hogy a Bizottság nem határozta meg az érintett termékpiacot, az Elsőfokú Bíróság nem volt jogosult arra következtetni, hogy a Bizottság bizonyította volna, hogy a kartell hatást gyakorolt a piacra. Az ADM fenntartja, hogy az érintett piac meghatározása nélkülözhetetlen a kartell által gyakorolt hatás bizonyításához, különösen hangsúlyozva, hogy a termékárakra vonatkozó megállapodás nem fejthet ki hatást, amennyiben a fogyasztói kereslet a helyettesítő termékek felé fordulhat, és az árak általános emelkedése vagy az ezen termékek iránti kereslet – magának a kartellnek a tevékenységétől meglehetősen függetlenül – kiválthatja a kartell tárgyát képező termék árának emelkedését. Mivel a Bizottság úgy vélte, hogy annak bizonyítása az ADM-et terheli, hogy amennyiben a piac oly módon került volna meghatározásra, ahogyan azt az ADM kívánta, a Bizottságnak azt kellett volna megállapítania, hogy a jogsértés nem gyakorolt hatást erre a piacra, az Elsőfokú Bíróság helytelenül hárította az ADM-re a kartell hatására vonatkozó bizonyítási terhet, amely ténylegesen a Bizottságot terheli. Az Elsőfokú Bíróság ezzel megsértette azt az elvet, miszerint a Bizottságnak tiszteletben kell tartania az iránymutatásban szereplőkhöz hasonlóan a saját magával szemben előírt szabályokat. Mivel a kartell piacra gyakorolt hatása nem volt bizonyított, a bírság összegét megfelelően csökkenteni kell.

181. Arra hivatkozva, hogy az Elsőfokú Bíróság nem állapította meg, hogy a vitatott határozat nem tartalmazta a piac meghatározását, a Bizottság fenntartja, hogy az Elsőfokú Bíróság nem követett el hibát a bizonyítási teher tekintetében, és a jelen fellebbezési jogalappal az ADM valójában arra kívánja a Bíróságot rábírni, hogy vizsgáljon meg egy olyan ténybeli kérdést, amelyre vonatkozóan nem terjesztette elő a szükséges bizonyítékokat az elsőfokú eljárásban. A tárgyaláson a Bizottság képviselője hozzátette, hogy az érintett termékpiac elemzésére egyébként sem volt szükség a jelen ügyben.

3. Értékelés

182. Meg kell állapítani először is, hogy „az érintett termékpiac meghatározása" kifejezés használatával az ADM azon termékek vagy szolgáltatások összessége meghatározásának jól ismert műveletére utal, amelyek jellegzetességeikre tekintettel különösen alkalmasak az állandó szükségletek kielégítésére, és más termékekkel, illetve szolgáltatásokkal kevéssé felcserélhetők [117], amelyet a Bizottság az EK 81. és EK 82. cikk alkalmazásakor, és a közösségi léptékű összefonódások ellenőrzése során végez el. Ez egy olyan művelet, amely az érintett földrajzi piac meghatározásával együtt lehetővé teszi azon versenynyomás meghatározását, amelynek egy bizonyos piaci magatartás vagy összefonódás által érintett vállalkozások ki vannak téve, és ezáltal lehetővé teszi ezek piaci erejének értékelését.

183. Ahogyan a közösségi versenyjog alkalmazásában az érintett piac meghatározásáról szóló bizottsági közleményben [118] maga a Bizottság is rámutat, „az »érintett piac« fogalma eltér a piacnak a más összefüggésekben gyakran alkalmazott meghatározásaitól. A vállalkozások például gyakran használják a »piac« szót annak a területnek a megnevezésére, ahol termékeiket értékesítik, vagy tágabb értelemben annak az iparágnak vagy ágazatnak a megnevezésére, amelybe tartoznak". Általánosságban is lehet hivatkozni egy termék (például a citromsav) piacára az ezen termék iránti kereslet és kínálat keretében, függetlenül attól, hogy léteznek-e ezt helyettesítő termékek, az amelyek iránti kereslet és kínálat kölcsönösen hathat az elsőként említett termék iránti keresletre és kínálatra. Az előző pontban leírt érintett piac fogalma – szemben a piac általánosabb fogalmaival – az, amelyre az alábbiakban az érintett piac említésekor utalok.

184. Az ADM e kifogása keretében azt kérte, hogy az Elsőfokú Bíróság foglaljon állást abban a kérdésben, hogy az EK 81. cikk alapján tiltott kartell hatásainak a jogsértés súlyának értékelése céljából történő vizsgálata szükségszerűen megköveteli-e az érintett termékpiac meghatározását, vagy ezt a vizsgálatot el lehet végezni pusztán a kartell tárgyát képező termékre való hivatkozással, más szóval annak figyelembevétele nélkül, hogy léteznek-e ezzel a termékkel a vásárlók szemszögéből helyettesíthető termékek.

117 – Lásd valamennyi ilyen esetre példakánt a fenti 10. lábjegyzetben hivatkozott Michelin kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 37. pontját.

118 – HL 1997. C 372., 5. o. 3. pont; magyar nyelvű különkiadás 8. fejezet, 1. kötet, 155. o.

185. Ez a fellebbezési jogalap azon a gondolaton alapszik, hogy az Elsőfokú Bíróság megállapította, a vitatott határozatban nem szerepelt az érintett termékpiac meghatározása, és hogy e bíróság lényegében tévesen jutott arra a következtetésre, hogy ez a meghatározás az előtte folyamatban lévő ügyben szükségtelen volt a kartell piacra gyakorolt hatásának értékeléséhez.

186. Bár az Elsőfokú Bíróság által előadott megfontolások e tekintetben nem teljesen egyértelműek, a Bizottság pedig hangsúlyozza, hogy az Elsőfokú Bíróság nem marasztalta el a Bizottságot amiatt, hogy nem határozta meg a piacot, úgy vélem, hogy a megtámadott ítélet 198. és 199. pontjából kellő egyértelműséggel kiderül, hogy a Bizottság kizárólag a citromsavat vette tekintetbe, nem vizsgálva azt, hogy az más termékekkel helyettesíthető-e. Az a tény, hogy az Elsőfokú Bíróság megjegyezte, a vitatott határozat a „citromsavpiacra" hivatkozott, nem tekinthető annak Elsőfokú Bíróság általi elismerésének, hogy a Bizottság valójában meghatározta az érintett termékpiacot.

187. A Bizottság – bár az első fokon benyújtott viszonválaszában kijelentette, hogy a vitatott határozat „egyértelműen jelezte, hogy a figyelembe veendő piac a citromsavpiac volt" [119]– maga fejtette ki az Elsőfokú Bíróság írásbeli kérdéseire adott válaszában, hogy ezen kijelentéssel nem kívánta azt állítani, hogy „az érintett termékpiacnak" a fenti 183. pontban hivatkozott közlemény értelmében vett *„széles körű és részletes* elemzést" végzett volna, [120] mivel a jelen esetben nem volt szükséges a citromsav valamennyi lehetséges helyettesítőjének megvizsgálása. A Bizottság e válaszában továbbá hozzátette, hogy a vitatott határozatban csupán *„a kartell által érintett termékek*, illetve ezen termékek keresletének és kínálatának leírását" végezte el, [121] és ezzel a kijelentéssel egyértelműen kijelentette, hogy az érintett termékpiac *semminemű* elemzését nem végezte el.

188. Ezért úgy vélem, hogy az ADM nem tévedett annak kijelentésével, hogy az Elsőfokú Bíróság megállapította, hogy a Bizottság mellőzte az érintett termékpiac meghatározását, és pusztán a citromsav *terméket* és annak általános értelemben vett piacát vette figyelembe.

189. Amennyiben helytállónak bizonyulna az ADM azon érve, miszerint az érintett termékpiac fogalmának meghatározása mindig szükséges egy kartell tényleges hatásának a jogsértés súlyának értékelése szempontjából történő vizsgálatához, akkor az az érv is helyes lenne – ahogyan azt fellebbezésében az ADM elő is adta –, hogy az Elsőfokú Bíróságnak a megtámadott ítélet 200. és 201. pontjában kifejtett indokolása helytelenül fordította meg a bizonyítási terhet, az ADM-re róva azt, amikor az ténylegesen a Bizottságot terheli. Amennyiben a Bizottságnak kellett volna meghatároznia az érintett termékpiacot, aki viszont elmulasztotta ezt megtenni, és pusztán a citromsav terméket vizsgálta a más termékekkel való helyettesít-

119 – A viszonválasz 25. pontja.

120 – Lásd az 1. kérdésre adott választ, 2. o. (kiemelés tőlem).

121 – Uo., 3. o. (kiemelés tőlem).

hetőségének figyelembevétele nélkül, az Elsőfokú Bíróság feladata lett volna a Bizottság e mulasztásának megállapítása, és nem az ADM-et kellett volna felhívnia annak bizonyítására, hogy az utóbbi által javasolt értelemben vett érintett piacra a kartell nem fejtett ki hatást.

190. A jelen fellebbezési jogalap ezért jogkérdést vet fel, és nem az Elsőfokú Bíróság által megállapított tényeket vonja kétségbe. Erre tekintettel elfogadható.

191. Az érdemüket illetően úgy vélem, hogy az Elsőfokú Bíróság által tett megállapítások lényegében helytállóak.

192. Számomra úgy tűnik, hogy semmilyen gyakorlati következmény nem származik abból a tényből, hogy az Elsőfokú Bíróság az ADM panaszát az érintett termékpiac *téves* meghatározására vonatkozóként vizsgálta meg,[122] holott az ténylegesen ezen piac meghatározásának *hiányát* állította. Az Elsőfokú Bíróság abból az előfeltételezésből indult ki, hogy az, hogy a Bizottság nem vizsgálta a citromsav más termékekkel való helyettesíthetőségét, a gyakorlatban azt jelentette, hogy az érintett piacot a citromsavra korlátozottnak tekintette, míg az ADM ezt tágabbnak ítélte meg. Az ADM által az Elsőfokú Bíróság előtt tett kifogás másrészt azon az álláspontonalapult, hogy a Bizottság pusztán a citromsav általános értelemben vett piacát vizsgálta. Lényegében azonban az álláspontok ezen eltérése nem bír gyakorlati jelentőséggel, mivel az ADM tulajdonképpen azt a tényt kifogásolja, hogy az érintett termékpiac meghatározásának hiánya következtében a Bizottság nem vizsgálta a kartell hatását az – ADM értelmezésében vett – érintett termékpiacon, azaz egy olyan piacon, amely nem csupán a citromsavat foglalja magában, hanem más termékeket is.

193. A Bizottsághoz hasonlóan én is megalapozatlannak tartom az ADM azon álláspontját, miszerint egy kartell tényleges hatásának vizsgálatához a jogsértés súlyának értékelése érdekében mindig szükséges az érintett termékpiac meghatározása.

194. Mindenekelőtt emlékeztetni kell arra, hogy nem minden, a Bizottság által az EK-Szerződés versenyjogi szabályainak alkalmazásakor elvégzendő értékelés teszi szükségessé az érintett piac meghatározását.

122 – Lásd a megtámadott ítélet 194. és 203. pontját, melyekben utalás található arra, hogy „hibákat vétett az érintett piac meghatározásában”, továbbá „az érintett piacnak a […] hibás meghatározására”.

195. Az érintett piac meghatározása természetesen szükséges például az EK 82. cikk szerinti erőfölény fennállásának megállapítása céljából [123].

196. Az EK 81. cikk tekintetében a Bíróság megállapította, hogy „a Szerződés 85. cikke (jelenleg az EK 81. cikk) (1) bekezdésének alkalmazása szempontjából az érintett piac meghatározásának egyetlen célja annak megállapítása, hogy a szóban forgó megállapodás a tagállamok közötti kereskedelmet sértheti-e, és annak célja vagy hatása a közös piacon belüli verseny megakadályozására, korlátozására vagy torzítására irányul-e” [124]. Továbbá ahogyan az az Elsőfokú Bíróság ítélkezési gyakorlata alapján egyértelmű, az EK 81. cikk értelmében hozott határozatban az érintett piac meghatározására vonatkozó kötelezettség nem abszolút jellegű, illetve a Bizottság csak akkor köteles erre, ha e *„meghatározás nélkül nem állapítható meg”*, hogy [a szóban forgó kartell] hatással lehet-e a tagállamok közötti kereskedelemre, és célja vagy hatása-e a közös piacon belüli verseny akadályozása, korlátozása vagy torzítása [125].

123 – Lásd többek között a 22/78. sz., Hugin kontra Bizottság ügyben 1979. május 31-én hozott ítélet (EBHT 1979., 1869. o.) 5. pontját; a fenti 10. lábjegyzetben hivatkozott Michelin kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 37. pontját, és a C-250/06. sz., United Pan-Europe Communications Belgium és társai ügyben 2007. december 13-án hozott ítélet (EBHT 2007., I-11135. o.) 21. pontját.

124 – A C-111/04. P. sz., Adriatica di Navigazione kontra Bizottság ügyben 2006. február 16-án hozott végzés (EBHT 2006., I-22. o.*) 31. pontja.

125 – A T-213/00. sz., CMA CGM és társai kontra Bizottság ügyben 2003. március 19-én hozott ítélet (EBHT 2003., II-913. o.) 206. pontja (kiemelés tőlem). Lásd továbbá a T-62/98. sz., Volkswagen kontra Bizottság ügyben 2000. július 6-án hozott ítélet (EBHT 2000., II-2707. o.) 230. pontját és a T-44/00. sz., Mannesmannröhren-Werke kontra Bizottság ügyben 2004. július 8-án hozott ítélet (EBHT 2004., II-2223. o.) 132. pontját.

197. Az érintett piac meghatározása annak eldöntéséhez is szükségesnek tűnik, hogy valamely konkrét esetben az EK 81. cikk (3) bekezdése b) pontjában meghatározott feltétel teljesül-e, annak megállapítása céljából, hogy az EK 81. cikk (1) bekezdése nem alkalmazandó [126], míg az az EK 81. cikk (3) bekezdésében szereplő másik három feltétel teljesülésének megállapításához nem szükséges [127].

198. Valamely jogsértés súlyának értékelésekor a 17. irányelv 15. cikke alkalmazásához értékelni kell, hogy szükség van-e az érintett piacnak az elvégzendő specifikus vizsgálat érdekében történő előzetes meghatározására.

199. Véleményem szerint egy kartell tényleges hatásának értékelésekor nem szükséges minden esetben az érintett piac Bizottság általi előzetes körülhatárolása annak bizonyítására, hogy a kartell ténylegesen ilyen hatással járt-e.

200. A jelen ügyben a Bizottság megállapította, hogy a kartell hatást gyakorolt a citromsav áraira. Az ADM ezen megállapítás

126 – Lásd ebben az értelemben a fenti 118. lábjegyzetben hivatkozott, a közösségi versenyjog alkalmazásában az érintett piac meghatározásáról szóló bizottsági közlemény 11. pontját, és az előző lábjegyzetben hivatkozott CMA CGM és társai kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 226. pontját.

127 – A fenti 125. lábjegyzetben hivatkozott CMA CGM és társai kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 226. pontja.

elleni kifogását az Elsőfokú Bíróság a megtámadott ítélet 152–168., valamint 180–193. pontjában kifejtett okokra hivatkozással elutasította, amely okokat a jelen fellebbezésben nem vitattak. E hatást így véglegesen megállapítottnak kell tekinteni.

201. Amennyiben el is fogadná a Bíróság, hogy a jelen ügyben az érintett piac a citromsavtól eltérő termékeket is magában foglalt, ez nem változtat azon a tényen, hogy a kartell hatást gyakorolt e tágabbnak vélt piac legalább egy szegmensére, vagyis különösen a citromsav által képviselt szegmensre. E hatás bizonyításával a Bizottság véleményem szerint teljesítette az arra vonatkozó bizonyítási kötelezettségét, hogy a kartellnak tényleges hatása volt a piacra. Ettől kezdve az ADM-nek kellett volna igazolnia, hogy ez a hatás nem volt meghatározó, például annak állításával és bizonyításával, hogy a kartell által e tágabb piac más szegmenseiben előidézett ellentétes hatások kiegyenlítették azt. Azonban – ahogyan azt a megtámadott ítélet 201. pontjában az Elsőfokú Bíróság helyesen megállapította – az ADM nem adott elő olyan bizonyítékot, amely alátámasztotta volna, hogy amennyiben a Bizottság a citromsav helyettesítőit is figyelembe vette volna, arra a megállapításra kellett volna jutnia, hogy a kartell a tágabb piacra nem fejtett ki hatást, vagy az elhanyagolható volt.

202. A jelen fellebbezési jogalapot erre tekintettel véleményem szerint nem kell elfogadni.

J – *A bizalomvédelem elvének az ADM által a közigazgatási eljárás során tanúsított együttműködés értékelése során történt megsértésére vonatkozó hetedik és nyolcadik jogalapról*

203. Az Elsőfokú Bíróság előtt az ADM a vitatott határozatot az engedékenységi közleménynek „a bírságok alóli mentesség vagy a bírságok különösen jelentős mértékű csökkentés[ér]e” vonatkozó B. szakasza által biztosított kedvezmény elutasítása miatt kifogásolta. Ez az elutasítás állítása szerint két okból is ellentétes volt a bizalomvédelem elvével, mivel azon a tényen alapult, hogy az ADM nem teljesítette a B. szakasz b) pontjában foglalt feltételt. Először is, az ADM előadta, hogy ellentétben a vitatott határozatban kifejtettekkel, ő, nem pedig a Cerestar volt az első vállalkozás, amely a B. szakasz b) pontja értelmében meghatározó bizonyítékokat szolgáltatott a kartell létezésével kapcsolatosan. A Bizottság tisztviselőivel 1998. október 29-én tartott találkozó alkalmával a Cerestar által szolgáltatott bizonyítékok az ADM szerint nem tették lehetővé a kartell létezésének bizonyítását, szemben az ADM által az 1998. december 11-én tartott találkozón a Bizottság részére nyújtott információval. Másodszor az ADM kifejtette, hogy a Bizottság tisztviselőivel tartott számos találkozó alkalmával, valamint a közigazgatási eljárás alatt folytatott levélváltásban mindenképpen megerősítést kapott a tekintetben, hogy ő volt az, aki e közlemény B. szakasza szerint elsőként működött együtt a Bizottsággal.

204. Az Elsőfokú Bíróság mindkét kifogást elutasította. Az elsőt irrelevánsnak tekintette, mivel az ADM nem teljesítette az engedé-

kenységi közlemény B. szakaszának e) pontjában foglalt feltételeket azáltal, hogy a Bizottság megállapította vezető szerepét a kartellben, mivel az engedékenységi közlemény B. szakaszának a)–e) pontjában foglalt feltételeknek együttesen kell teljesülniük a szóban forgó kedvezmény nyújtásához [128]. A második panaszt pedig az Elsőfokú Bíróság megalapozatlannak találta, mivel – azon nyilatkozatoknak a megvizsgálását követően, melyekre az ADM támaszkodott – arra az álláspontra jutott, hogy a Bizottság a közigazgatási eljárás során nem állította egyszer sem, hogy az ADM részesül majd ebből a kedvezményből, ráadásul a Bizottság nem is állíthatta volna ezt, mivel a Bizottság csak a vállalkozások által a közigazgatási eljárás során elé terjesztett összes bizonyíték értékelése alapján tudja eldönteni, hogy valamelyikük érdemes-e erre a kedvezményre [129].

1. A Bizottság tisztviselői által a közigazgatási eljárás során tett nyilatkozatokra vonatkozó fellebbezési jogalapról

205. Ezzel a jogalapban az ADM azt állítja, hogy mivel a megtámadott ítélet 391. és 392. pontjában az Elsőfokú Bíróság megállapította, hogy „a Bizottság az engedékenységi közlemény B. szakaszára való hivatkozással ténylegesen arra bátorította az érintett feleket, hogy vele a legteljesebb mértékben együttműködjenek azzal, hogy az együttműködést a lehető legelőnyösebb színben tüntette fel”, és hogy az „jelezte az ADM-nek, hogy elvileg »alkalmas« volt arra, hogy az engedékenységi közlemény B. szakasza alkalmazásával a bírság különösen jelentős mértékű csökkentésében részesüljön”, e bíróságnak azt a következtetést kellett volna levonnia, hogy az ADM meghatározott biztosítékot kapott, amely jogos bizalmat kelthetett arra vonatkozóan, hogy a Bizottság az ADM-et fogja a szóban forgó kedvezményben részesíteni.

206. Az ADM szerint továbbá az Elsőfokú Bíróság tévesen vélte úgy, hogy nem lehetett szó ilyen biztosítékról, mivel a Bizottság a közigazgatási eljárás végéig nem értékeli a vállalkozások együttműködését. Az engedékenységi közlemény megállapítja, hogy a jogos bizalom a bizonyíték szolgáltatásának pillanatában keletkezik.

207. A Bizottság álláspontja szerint az Elsőfokú Bíróság észrevételei során nem alkalmazta tévesen a jogot. Különösen azt hangsúlyozza, igaz, hogy az engedékenységi közlemény jogos bizalmat ébreszthet, azonban egy vállalkozás nem táplálhat jogos bizalmat a bizonyíték Bizottság részére történő szolgáltatása időpontjában a tekintetben, hogy a Bizottság a közlemény B. szakasza szerint fogja a vele szemben kiszabandó bírságot csökkenteni. A Bizottság csupán valamennyi bizonyíték beszerzését és értékelését követően van olyan helyzetben, hogy értékelhesse, hogy az adott vállalkozás teljesítette-e az e szakaszban foglalt együttes feltételeket.

208. Először is megjegyezném, hogy az a kérdés, hogy a Bizottság tisztviselői a

128 – A megtámadott ítélet 375–379. pontja.
129 – A megtámadott ítélet 384–395. pontja.

közigazgatási eljárás során tett nyilatkozatok révén meghatározott biztosítékot adtak-e az ADM-nek arra nézve, hogy a Bizottság vele szemben az engedékenységi közlemény B. szakaszát fogja alkalmazni, az Elsőfokú Bíróság által vizsgált tények közé tartozik, amely a fellebbezésben nem kifogásolható, kivéve, ha az ADM a tények vagy a bizonyítékok elferdítésére hivatkozik. Az ADM azonban nem állít ilyesmit a fellebbezésében.

209. Úgy vélem azonban, hogy az Elsőfokú Bíróság által levont következtetések egyáltalán nem mondanak ellent a megtámadott ítélet 391. és 392. pontjában tett megállapításainak (lásd a fenti 205. pontot), amelyekből nem lehet arra következtetni, hogy az ADM részére meghatározott biztosítékot adtak volna arra vonatkozóan, hogy a Bizottság vele szemben az engedékenységi közlemény B. szakaszát fogja alkalmazni. Ami ezekből a megállapításokból kitűnik, az az, hogy ezt a kedvezményt a Bizottság tisztviselői ezen szakasz „alkalmazását" mint lehetőséget megemlítették az ADM számára, ami azt jelentette, hogy az ebben a szakaszban meghatározott feltételeknek először teljesülniük kell.

210. Az Elsőfokú Bíróság továbbá helyesen vélte úgy, hogy lényegében annak során, amikor az ADM együttműködött a Bizottsággal az általa folytatott vizsgálatban, nem táplálhatott jogos bizalmat arra vonatkozóan, hogy részesülni fog e kedvezményben. Az ADM-nek már akkor tisztában kellett lennie azzal, hogy – ahogyan az az engedékenységi közlemény E. szakaszának 2. pontjában kifejezetten megállapításra került [130] – a Bizottság a B. szakaszban foglalt feltételek teljesülését a végső határozat meghozatalakor értékeli.

211. Ezért a jelen fellebbezési jogalapot el kell utasítani.

2. Az engedékenységi közlemény B. szakaszában foglalt feltételek állítólagos megsértéséhez kapcsolódó fellebbezési jogalapról

212. E fellebbezési jogalapban az ADM lényegében arra hivatkozik, hogy az Elsőfokú Bíróság azzal, hogy az engedékenységi közlemény B. szakasza b) pontjának, és ezáltal a bizalomvédelem elvének megsértésére vonatkozóan első fokon előterjesztett kifogását irrelevánsként utasította el, tévesen állapította meg, hogy az ADM nem teljesítette a B. szakasz e) pontja szerinti feltételt. Az ADM azt állítja, hogy ez a téves megállapítás az Elsőfokú Bíróság által azon okok vizsgálata során folytatott téves jogalkalmazás következménye, amelyekre hivatkozva az ADM vitatta a Bizottság azon álláspontját, hogy a kartellben vezető szerepet töltött volna be.

130 – Eszerint „a Bizottság csak a határozata elfogadásának pillanatában mérlegeli, hogy a B., C. vagy D. [szakaszban] megállapított feltételek teljesültek-e, és erre tekintettel biztosítsa-e a bírság csökkentését, vagy esetleg annak kiszabását teljes mértékben engedje el".

213. A Bizottság megjegyzi, hogy e jogalappal az ADM egyszerűen megismétli az általa más fellebbezési jogalapokkal összefüggésben az Elsőfokú Bíróság azon megállapításával szemben tett kifogásokat, amellyel helybenhagyta az ADM vezető szerepének vitatott határozatban történt megállapítását. A Bizottság ezért előadja, hogy a jelen jogalapot el kell utasítani, mivel – ahogyan azt a Bizottság erre vonatkozó válaszában kifejtette – e kifogások megalapozatlanok.

214. Mivel az ADM által a citromsavkartellben betöltött állítólagos vezető szerepet megalapozó okokat megvizsgálva arra az álláspontra jutottam, hogy sem eljárási, sem érdemi okokra tekintettel nem állapítható meg, hogy az ADM ténylegesen ilyen szerepet töltött volna be, csak azt tudom javasolni, hogy a Bíróság fogadja el ezt a fellebbezési jogalapot is. Más szóval mivel nem lehet megállapítani, hogy az ADM a kartell vezetője lett volna, és ennek megfelelően azt sem, hogy ne teljesítette volna az engedékenységi közlemény B. szakasza e) pontjában foglalt feltételt, az Elsőfokú Bíróságnak érdemben meg kellett volna vizsgálnia a B. szakasz b) pontjának Bizottság általi téves alkalmazását állító panaszt.

215. A megtámadott ítéletet ezért hatályon kívül kell helyezni annyiban, amennyiben elutasította ezt a panaszt, amelyet most azon az alapon kell megvizsgálnom, hogy az eljárás állása lehetővé teszi-e, hogy a Bíróság alapokmányának 61. cikke alapján e tekintetben is megfelelő végleges ítéletet hozzon.

K – *A vitatott határozat ellen benyújtott keresetről: az engedékenységi közlemény B. szakaszának b) pontja alapján az ADM-et kell-e azon vállalkozásnak tekinteni, amely elsőként szolgáltatta a Bizottság részére a kartell létezését bizonyító meghatározó elemeket?*

216. Az ADM az Elsőfokú Bíróság előtt előadta, hogy ő volt az első vállalkozás, amely a Bizottság részére a citromsavkartell létezésére vonatkozóan meghatározó bizonyítékokat szolgáltatott. Állítása szerint ezeket a bizonyítékokat az ADM képviselői és a Bizottság tisztviselői között 1998. december 11-én tartott találkozó alkalmával szolgáltatta, közvetlen nyilatkozat alakjában, illetve a kartell idejére visszanyúló okirati bizonyíték és a kartellt létrehozó megállapodás körülményeit és a végrehajtását leíró okiratok révén. Ezzel szemben a Cerestar által a képviselői és a Bizottság tisztviselői között 1998. október 29-én tartott találkozó alkalmával szolgáltatott bizonyíték – ellentétben azzal, ami a vitatott határozatban szerepel – nem tekinthető meghatározónak a kartell létezésének bizonyítása szempontjából.

217. Ezzel összefüggésben az ADM a következő érveket terjesztette elő [131]:

– a Cerestar nem szolgáltatott információkat a kartellre vonatkozóan a részvételét megelőző időszakról;

131 – Lásd az elsőfokú eljárásban benyújtott kereset 9.2.1. pontját.

– a Cerestar által a kartelltalálkozók időpontjára, illetve a résztvevőkre vonatkozóan szolgáltatott információk nem voltak sem pontosak, sem meggyőzőek, és részletesebb ellenőrzést követően azokat maga a Cerestar is részben visszavonta;

– a Cerestar a találkozók tárgyát illetően homályos és kevéssé meggyőző információkat szolgáltatott, az árakat és a kvótákat illetően pedig egyáltalán nem szolgáltatott pontos információt;

– nem derül ki, hogy a Cerestar közvetlen tanúvallomást szolgáltatott volna bizonyítékként;

– a Cerestar maga is szükségesnek tartotta, hogy az 1998. október 29-én tett szóbeli nyilatkozatát, legalábbis, hogy azt az ADM és a Bizottság tisztviselői közötti 1998. december 11-i találkozót követően kiegészítse és további információk megküldésével tisztázza;

– a Bizottság 1999. március 3-i keltezéssel részletes információkérést intézett a Cerestarhoz, amely az ADM nyilatkozatain alapult.

218. A Bizottság azzal védekezett, hogy az, hogy egy vállalkozás által nyújtott információk nem teljes körűek, az engedékenységi közlemény B. szakaszának b) pontja értelmében nem zárja ki annak a megállapítását, hogy ezek az információk a kartell létezésére vonatkozóan meghatározó bizonyítékok legyenek. Az engedékenységi közlemény B. szakasza b) pontja nem követeli meg, hogy e bizonyítékok a kartell teljes időtartamára vagy valamennyi tagjának folyamatos részvételére vonatkozzanak.

219. Előzetesen megjegyezném, hogy az ADM nem kérdőjelezte meg azt a tényt, hogy az engedékenységi közlemény B. szakasza b) pontja szerinti meghatározó bizonyítékot szóban is lehet szolgáltatni, és nem kifogásolta, hogy a Cerestar képviselői által 1998. október 29-én tett szóbeli nyilatkozatok tartalmát bizonytalanság övezné. Ezen nyilatkozatok tartalma a 1998. november 6-i találkozón jelen lévő egyik bizottsági tisztviselő által készített „feljegyzésből” derül ki, amelyet az Elsőfokú Bírósághoz annak kifejezett kérésére adott válaszként nyújtottak be. Az ADM továbbá nem – vagy legalábbis nem megfelelően világosan és részletesen – kifogásolta a vitatott határozat (306) preambulumbekezdése elején szereplő nyilatkozatot a tekintetben, hogy a Cerestar által a találkozón szolgáltatott információ megfelel a Cerestar írásbeli nyilatkozatában foglaltnak.

220. A fenti első fokon előterjesztett kifogás vizsgálata során ezért az ADM által előadott érvelésre figyelemmel elegendő csupán azt vizsgálni, hogy ez az információ – ahogyan az a fent említett „feljegyzésből", illetve a Cerestar írásbeli nyilatkozatából kitűnik – a citromsavkartell létezésére vonatkozó meghatározó bizonyítéknak minősül-e.

221. Ezzel összefüggésben először meg kell jegyezni, hogy – ahogyan azt az Elsőfokú Bíróság ítélkezési gyakorlata nyilvánvalóvá tette – az engedékenységi közlemény B. szakaszának b) pontja szerinti, a „kartell létezését bizonyító meghatározó elemek" fogalma, nem olyan bizonyítékra utal, amely önmagában elegendő lenne a kartell létezésének bizonyításához [132]. A szolgáltatott bizonyíték azonban nem lehet egy egyszerű jelzés arra vonatkozóan, hogy a Bizottság vizsgálata milyen irányt vegyen, hanem alkalmasnak kell lennie a jogsértés közvetlen bizonyítására való felhasználásra [133].

222. Az engedékenységi közlemény B. szakaszának b) pontja ténylegesen nem írja elő a Bizottság határozatában jelzett valamennyi tényre vonatkozóan bizonyíték szolgáltatását [134]. Erre tekintettel a szolgáltatott bizonyítéknak nem kell feltétlenül lefednie a kartell fennállásának teljes időtartamát. Ez a rendelkezés azt sem írja elő, hogy a bizonyítéknak szükségképpen a jogellenes tevékenység elkövetőitől származó közvetlen nyilatkozatnak kellene lennie. A fenti 217. pontban kifejtett első és negyedik érv tehát megalapozatlan, és azokat el kell utasítani.

223. Az a puszta tény, hogy az 1998. október 29-i találkozót követően a Cerestar további információkat szándékozott nyújtani, vagy hogy a Bizottság információkérést küldött, nem releváns annak megállapítása szempontjából, hogy a találkozó alkalmával szolgáltatott információk a kartell létezését bizonyító meghatározó elemnek minősültek-e. Ezért a fenti 217. pontban bemutatott ötödik és hatodik érvet szintén el kell utasítani.

224. A Cerestar által 1998. október 29-én a kartelltalálkozók időpontjára, illetve a résztvevőire vonatkozóan szolgáltatott információk pontatlansága tekintetében hangsúlyozom, hogy az ADM által hivatkozott körülmények – miszerint a szolgáltatott információkban nyolc találkozó csupán „lehetséges" kartelltalálkozóként került meghatározásra, a találkozókon részt vevő személyek azonosítása csupán három ténylegesen megtartott kartelltalálkozó kapcsán történt meg, és hogy hat találkozóról a Bizottság vizsgálata alapján kiderült, hogy azokat meg

132 – Lásd a fenti 30. lábjegyzetben hivatkozott Tokai Carbon és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben hozott ítélet 362. pontját; a fenti 30. lábjegyzetben hivatkozott BASF kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 492. pontját és a T-26/02. sz., Daiichi Pharmaceutical kontra Bizottság ügyben 2006. március 15-én hozott ítélet (EBHT 2006., II-713. o.) 156. pontját. Az Elsőfokú Bíróság valamennyi fenti ítéletben felhívta a figyelmet arra a tényre, hogy az engedékenységi közlemény B. szakaszának a) pontjában használt „elegendő" jelző ezzel szemben a közlemény B. szakaszának b) pontjában nem szerepel. Lásd továbbá a T-109/02., T-118/02., T-122/02., T-125/02., T-126/02., T-128/02., T-129/02., T-132/02. és T-136/02. sz., Bolloré és társai kontra Bizottság egyesített ügyekben 2007. április 26-án hozott ítélet (EBHT 2007., II-947. o.) 692. pontját.

133 – Lásd a fenti 30. lábjegyzetben hivatkozott BASF kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 493. pontját és az előző lábjegyzetben hivatkozott Daiichi Pharmaceutical kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 157. pontját.

134 – Lásd ebben az értelemben a fenti 132. lábjegyzetben hivatkozott Daiichi Pharmaceutical kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 162. pontját.

sem tartották – nem olyanok, amelyek kizárnák annak lehetőségét, hogy ezen információk szolgáltatásával a Cerestar a Bizottság részére meghatározó bizonyítékokat nyújtott. Bizonyos, ahogyan az az ADM saját észrevételeiből is kitűnik, hogy ugyanezen információk alapján – amennyiben szükséges, az eltelt időre és a dokumentáció állítólagos hiányára figyelemmel megfelelő és érthető fenntartásokkal – a Cerestar képes volt a vitatott határozatban megállapított számos kartelltalálkozónak, illetve azok résztvevőinek a megnevezésére [135].

225. Végül a Cerestar által 1998. október 29-én a kartelltalálkozók tárgyára vonatkozóan szolgáltatott, állítólag homályos és kevéssé meggyőző természetű információk, és az ott egyeztetett árakra és a kvótákra vonatkozó pontos adatok hiánya tekintetében nem gondolom azt, hogy ezek a körülmények alapján biztosan kizárhatnánk, hogy a Cerestar ebben az időpontban meghatározó bizonyítékot nyújtott a kartell létezéséről.

226. Igaz, hogy ezek az információk nem jelzik pontosan a kartell valamennyi megemlített találkozója tekintetében a megbeszélések időpontját, helyét, részvevőit, tárgyát és menetét. Azonban ezek az információk valamennyi találkozóra vonatkozóan részletes adatokat tartalmaznak, amelyek alkalmassá teszik a jogsértést megvalósító tények közvetlen bizonyítására, amelyek ezen információk, valamint a Bizottság által más forrásokból szerzett bizonyítékok kombinációja révén nyernek bizonyítást.

227. Így például míg az 1992. május 19-én Jeruzsálemben tartott kartelltalálkozó esetében igaz, hogy a Cerestar által szolgáltatott információk nem jelölték meg az egyeztetések tárgyát, csupán azok hozzávetőleges időpontját, helyét és résztvevőit, a Bizottság – a többi vállalkozás által nyújtott információknak köszönhetően – képes volt annak megállapítására, hogy ezen a találkozón a kartelltagok közötti eladások ellensúlyozására szolgáló kompenzációs rendszert vizsgálták meg azokra az esetekre nézve, amikor a résztvevők az egyeztetett piaci részesedéseket meghaladták [136]. Úgyszintén a többi vállalkozástól származó ezen információkat pedig a Cerestar által 1998. október 29-én szolgáltatott információk erősítették meg, amelyekben, bár az egyes kartell találkozókra való hivatkozás nélkül, a Cerestar általánosságban mutatta be ezt a kompenzációs rendszert, és számos részletet ismertetett a Cerestar kiegyenlítést célzó egyes ügyleteire vonatkozóan.

228. A Cerestar által az 1994. november 2-án Brüsszelben tartott találkozóval kapcsolatosan [137] szolgáltatott információ a találkozó

135 – A szóban forgó találkozók, így különösen az 1992. május 19-én Jeruzsálemben tartott találkozó (lásd a vitatott határozat (103) preambulumbekezdését, valamint a Cerestar írásbeli nyilatkozatának 5. oldalát, ahol a következő nap került a találkozó valószínű dátumaként megjelölésre, így az időpontot illetően minimális az eltérés); az 1993. június 1-jén Írországban tartott találkozó (lásd a vitatott határozat (113) preambulumbekezdését, valamint a Cerestar írásbeli nyilatkozatának 6. oldalát) és az 1993. október 27-én Brugge-ben tartott találkozó (lásd a vitatott határozat (118) preambulumbekezdését, valamint a Cerestar írásbeli nyilatkozatának 6. oldalát).

136 – Lásd a vitatott határozat (103) preambulumbekezdését.

137 – Lásd a vitatott határozat (122) preambulumbekezdését, valamint a Cerestar írásbeli nyilatkozatának 7. és 8. oldalát.

tárgya, és így különösen a találkozó alkalmával elfogadott, a versenytárs kínai gyártók képviselőik útján történő megkeresésére, és ellenük dömpingellenes panasz lehetőségének kilátásba helyezésére vonatkozó terv tekintetében is tartalmazott utalásokat.

229. Az a körülmény, hogy a jogsértést megvalósító tények – például a kartell számos megerősített találkozója – bizonyítása érdekében a Bizottságnak a Cerestar által 1998. október 29-én nyújtott bizonyítékokat ki kellett egészítenie más kartelltagok, illetve maga a Cerestar által a későbbiekben szolgáltatott információkkal, nem érvényteleníti ezen első bizonyíték „meghatározó" értékét, amely alkalmas volt a közvetlen bizonyítékként történő felhasználásra, és nem csupán iránymutatásként szolgált a Bizottság vizsgálata által követendő irányra vonatkozóan.

230. Szintén igaz, hogy a Cerestar által 1998. október 29-én szolgáltatott információk nem tartalmaztak pontos adatokat az egyeztetett árak és kvóták tekintetében, csupán a Cerestar részére meghatározott kvótára utalt, amely a kartelltagok világszerte történő együttes eladásának 5%-át teszi ki.

231. Mindazonáltal ezek az információk jelölik meg a kartell tagjait, és teszik lehetővé, hogy a Bizottság az 1991-től 1995-ig tartó időszakot határozzák meg a jogsértés hozzávetőleges időtartamaként, meghatároznak számos kartelltalálkozót, illetve azok helyét és résztvevőit, részletes leírást adnak a Cerestar által a kartellbe történő belépés körülményeire vonatkozóan, általános – ettől azonban még világos – leírást tartalmaznak a kartell működési mechanizmusa tekintetében, utalva a találkozók típusára („mesterek" és „serpák"), valamint a megállapodások különféle tárgyaira (így különösen az árakra, a piaci részesedés felosztására és az eladási mutatók kicserélésére vonatkozóan). Véleményem szerint nincs kétség a tekintetben, hogy ezen információk szolgáltatása révén – bár nem tartalmazott számszerű adatokat a megállapított árakra és kvótákra vonatkozóan – a Cerestar a kartell létezését bizonyító meghatározó elemeket szolgáltatott [138], amely alapjában véve alkalmasak voltak a Bizottság azon feladatának elősegítésére, hogy a jogsértést megvalósító tényeket rekonstruálja és bizonyítsa. Teljesen más kérdés, hogy figyelemmel a korlátozott mértékben szolgáltatott részletekre, ez a közreműködés megérdemelte-e a Bizottság által a Cerestar részére biztosított nagyvonalú bírságcsökkentést (90%), amit nyilvánvalóan nem ezen a helyen kell megvizsgálni.

232. Ezért számomra nem tűnik úgy, hogy az ADM érvei alkalmasak lennének annak bizonyítására, hogy a Bizottság tévesen értékelte úgy, hogy a Cerestar által az 1998. október 29-i találkozó alkalmával szolgáltatott információk a citromsavkartell létezését bizonyító meghatározó elemnek minősültek.

138 – Lásd hasonló körülmények között hozott hasonló következtetések tekintetében a fenti 30. lábjegyzetben hivatkozott BASF kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 568. pontját; a T-322/01. sz., Roquette Frères kontra Bizottság ügyben 2006. szeptember 27-én hozott ítélet (EBHT 2006., II-3137. o.) 238–244. pontját, különösen 242. pontját; valamint a T-329/01. sz., Archer Daniels Midland kontra Bizottság ügyben 2006. szeptember 27-én hozott ítélet (EBHT 2006., II-3255. o.) 320–324. pontját, illetve különösen 323. pontját.

233. Véleményem szerint tehát az ADM által az erre vonatkozóan első fokon benyújtott keresetében foglalt kifogást el kell utasítani.

L – *Az ADM-mel szemben kiszabott bírság összegének újbóli meghatározása*

234. Az előző megfontolásokból és megállapításokból a megfelelő következtetéseket levonva úgy vélem, hogy a Bíróságnak – az alapokmánya 61. cikkének első bekezdése alapján meghozandó végleges ítéletében – a következőképpen kellene újból meghatároznia az ADM-mel szemben a vitatott határozatban kiszabott bírság összegét: a Bizottság által a kartellben betöltött vezető szerep súlyosító körülménye miatt a bírság alapösszegének 35%-os növelését törölnie kellene; ezt követően az utóbbi összeget, azaz a 58,8 millió eurót az engedékenységi közlemény D. szakasza alapján a Bizottság által biztosított 50%-kal kellene csökkentenie.

235. Ezáltal az ADM-mel szemben kiszabott bírság 29,4 millió euróra csökkenne.

M – *Költségek*

236. Az eljárási szabályzat 122. cikke értelmében, ha a fellebbezés megalapozott, és a Bíróság maga hoz a jogvita kapcsán végleges határozatot, a Bíróság határoz a költségekről. Az eljárási szabályzat 69. cikkének 2. §-a alapján, amely ugyanezen szabályzat 118. cikkének értelmében a fellebbezési eljárásban is alkalmazandó, a Bíróság a pervesztes felet kötelezi a költségek viselésére, ha a másik fél ezt kérte. Ugyanezen szabályzat 69. cikke 3. §-a alapján részleges pernyertesség esetén a Bíróság elrendelheti a költségeknek a felek közötti megosztását, vagy határozhat úgy, hogy mindegyik fél maga viselje saját költségeit.

237. A jelen esetben, figyelembe véve, hogy bizonyos mértékig mindkét fél pervesztes lett, úgy vélem, hogy az lenne helyes, ha a jelen fellebbezési eljárásban mindkét felet a saját költségei viselésére kötelezné a Bíróság.

238. Úgyszintén, figyelemmel a megtámadott ítélet részleges hatályon kívül helyezésére és az ADM vitatott határozattal szemben felhozott kereseti kérelmeinek részleges sikerére, helyesnek tartom a fellebbezésben e tekintetben a megtámadott ítélet szerinti költségviselés módosítására irányuló kérelemnek való részbeni helyt adást. Ezzel kapcsolatosan azt javasolom, hogy a Bíróság kötelezze a Bizottságot az ADM az Elsőfokú Bíróság előtti eljárásban felmerült költségei egynegyedének, és ne csupán egytizedének viselésére, az ADM-et pedig az ezen eljárásban felmerült költségek fennmaradó részének viselésére.

III – Végkövetkeztetések

239. A fentiekre tekintettel azt javaslom, hogy a Bíróság:

1. az Európai Közösségek Elsőfokú Bírósága T-59/02. sz., Archer Daniels Midland Company kontra Bizottság ügyben 2006. szeptember 27-én hozott ítéletét helyezze hatályon kívül annyiban, amennyiben elutasítja az ADM-nek a védelemhez való jog elvének azáltal történő megsértésére irányuló kifogását, hogy a Bizottság a kifogásközlésében elmulasztotta jelezni azokat a ténybeli körülményeket, amelyek alapján az EK 81. cikk és az EGT-Megállapodás 53. cikkének alkalmazására vonatkozó eljárásban (COMP/E-1/36.604 „citromsav"-ügy) 2001. december 5-én hozott 2002/742/EK bizottsági határozatában megállapította, hogy az ADM volt a kartell egyik vezetője, vagy ennek hiányában helyezze hatályon kívül az ítéletet annyiban, amennyiben az elutasítja az ADM-nek az eljárási garanciák azáltal történő megsértésére vonatkozó kifogását, hogy a Bizottság az ADM kartellben betöltött állítólagos vezető szerepének bizonyítására felhasználta az FBI-jelentést;

2. helyezze hatályon kívül az ítéletet annyiban, amennyiben elutasítja az ADM arányosság elvének azáltal való megsértésére vonatkozó kifogását, hogy nem részesítette az ADM-et a 17. rendelet 15. cikkének (2) bekezdése és az ESZAK-Szerződés 65. cikkének (5) bekezdése alapján kiszabott bírság megállapításának módszeréről szóló iránymutatás 3. pontjának harmadik francia bekezdésében hivatkozott enyhítő körülmény kedvezményében;

3. helyezze hatályon kívül a hivatkozott ítéletet annyiban, amennyiben az az ADM-nek a kartellügyek esetében a pénzbírságok alóli mentességről és a pénzbírságok csökkentéséről szóló 1996. évi bizottsági közlemény B. szakasza b) pontjának Bizottság általi téves alkalmazására vonatkozó panaszát irrelevánsként elutasítja;

4. az ADM-mel szemben kiszabott bírság összegét 29,4 millió euróban határozza meg;

5. egyebekben utasítsa el a fellebbezést;

6. a Bizottságot kötelezze az ADM-nek az Elsőfokú Bíróság előtti eljárásban felmerült költségei egynegyedének és a jelen fellebbezési eljárás során felmerült saját költségeinek viselésére;

7. az ADM-et kötelezze az Elsőfokú Bíróság előtti eljárás során felmerült költségei háromnegyedének, illetve a Bizottság költségei teljes egészének, valamint a jelen fellebbezési eljárás során felmerült saját költségeinek viselésére.